

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

MONIKA PETRONIENĖ
EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS
MAGISTRANTŪROS NUOLATINIŲ STUDIJŲ PROGRAMA

NACIONALINIŲ TEISMŲ TEISĖ IR PAREIGA KREIPTIS Į EUROPOS
SĄJUNGOS TEISINGUMO TEISMĄ DĖL PREJUDICINIŲ SPRENDIMŲ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė – doc. dr. Inga Daukšienė

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮVADAS	3
I. PREJUDICINIO SPRENDIMO INSTITUTAS, KAIP NACIONALINIŲ TEISMŲ IR TEISINGUMO TEISMO BENDRADARBIAVIMO IŠRAIŠKA	8
1. 1. Valstybių narių teismų ir Teisingumo Teismo dialogas ir jo paskirtis	8
1. 2. Kreipimosi dėl prejudicinio sprendimo subjektai	17
II. NACIONALINIŲ TEISMŲ DISKRECIJA INICIJUOTI PREJUDICINIO SPRENDIMO PROCEDŪRĄ	25
2. 1. Nacionalinių teismų teisė kreiptis į Teisingumo Teismą dėl Europos Sąjungos teisės aiškinimo	25
2. 2. Lietuvos teismų teisės kreiptis į Teisingumo Teismą realizavimo būtinumo vertinimas	31
2. 3. Teismų kreipimasis į Teisingumo Teismą dėl Europos Sąjungos teisės galiojimo	36
III. NACIONALINIŲ TEISMŲ PAREIGA KREIPTIS Į TEISINGUMO TEISMĄ	40
3. 1. Paskutinės instancijos teismo pagal SESV 267 straipsnio 3 dalį sąvoka	40
3. 2. Pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą išimtys	44
3. 2. 1. <i>Acte clair</i> išimties taikymo problemos	48
3. 2. 2. <i>Acte clair</i> išimties taikymas Lietuvos teismų praktikoje	59
IŠVADOS	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS	68
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	80
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	81
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	82
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	83

IVADAS

Baigiamojo darbo aktualumas ir tiriama problema.

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV, Sutartis)¹ 267 straipsnyje yra įtvirtinta nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo (toliau – ir TT)² bendradarbiavimo procedūra, kurios metu TT teikia prejudicinius sprendimus valstybių narių teismams. Teisingumo Teismui išimtinę kompetenciją pateikti išaiškinimus dėl Europos Sąjungos (toliau – ES, Sąjunga) teisės aiškinimo ir galiojimo nacionaliniams teismams suteikė Europos Sąjungos sutarties (toliau – ES sutartis)³ 19 straipsnio 1 dalis. Šis mechanizmas, kuriuo yra užtikrinamas vienodas ES teisės aiškinimas ir taikymas visose valstybėse narėse, yra laikomas vienu kertiniu Sąjungos teisinės sistemos akmeniu⁴. Be ES teisės vienybės užtikrinimo, prejudicinio sprendimo procedūra yra plėtojama Sąjungos teisinė sistema, nustatant naujus teisės principus, užtikrinama privačių asmenų teisių apsauga bei netiesiogiai atliekama ES teisės aktų teisėtumo kontrolė⁵.

Šis bendradarbiavimo mechanizmas yra plačiai taikomas ir teikiamų prašymų Teisingumo Teismui skaičius palaipsniui didėja – 2004 m. TT pateikė 262 prejudicinius sprendimus, 2009 m. – 302 išaiškinimus, o 2013 m. – net 450 ES teisės išaiškinimų⁶. Dėl tokio didelio gaunamų prašymų priimti prejudicinį sprendimą skaičiaus žymiai padidėjo Teisingumo Teismo darbo krūvis, todėl TT yra laikomas „savo sėkmės auka“⁷. Dėl šios priežasties 2012 m. buvo priimta nauja TT procedūros reglamento redakcija (toliau – Procedūros reglamentas), kurio vienas iš tikslų yra sutrumpinti prejudicinio sprendimo procedūros trukmę⁸.

Pažymima, kad Sutarties 267 straipsnis numato nacionalinių teismų kreipimąsi į TT – 2 dalis numato teisę, o 3 dalis – pareigą prašyti priimti prejudicinį sprendimą. Remiantis lingvistiniu metodu, atrodo, kad teismams realizuojant savo teisę kreiptis į Teisingumo Teismą tiek dėl ES teisės akto aiškinimo, tiek dėl jo galiojimo nacionaliniai teismai remiasi vienodomis kreipimosi būtinumo vertinimo taisyklėmis. Tokia pozicija abejotina, akcentuojant TT siekį užtikrinti vienodą ES teisės taikymą ir aiškinimą, o turint teisę kreiptis dėl ES teisės galiojimo,

¹ 2012 m. spalio 26 d. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. 55 tomas [2012] OL C326.

² Visoje Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sistemoje, apimančioje Bendrąjį Teismą, Teisingumo Teismą bei Tarnautojų Teismą, pagal Statutą išimtinę kompetenciją priimti prejudicinius sprendimus gali tik Teisingumo Teismas. Kad Bendrasis Teismas galėtų priimti prejudicinius sprendimus būtina padaryti Statuto pakeitimus.

³ 2012 m. spalio 26 d. Europos Sąjungos sutartis. 55 tomas [2012] OL C326.

⁴ Craig, P.; de Búrca, G. *EU Law Text, Cases, and Materials*, Fifth edition. New York: Oxford University Press, 2011, p. 443; Kūris, P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. *Jurisprudencija*, 2006 6(84): 8.

⁵ Limantė, A. Prejudicinio sprendimo procedūros kaip alternatyvos privačių subjektų teikiams ieškiniams dėl ES teisės akto panaikinimo trūkumai. *Teisė*. 2011, 79: 49-50.

⁶ 2004 m. Teisingumo Teismo metinis pranešimas, p. 160; 2009 m. Teisingumo Teismo metinis pranešimas, p. 80; 2013 m. Teisingumo Teismo metinis pranešimas, p. 9. [interatyvus] <http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7000/> [žiūrėta 2014-10-15].

⁷ Koopmans, T. La Procédure Préjudicielle, Victime de Son Succès. *Mélanges en Hommage à Pescatore*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. 1987, p. 347. (Cituota iš: Kūris, P., *supra* note 4, p. 8).

⁸ 2012 m. rugsėjo 29 d. Teisingumo Teismo procedūros reglamentas [2012] OL L265.

kiltų didelė rizika Sąjungoje įsigaliooti skirtingai ES teisei. Manytina, kad dėl tokio šių diskrecijų taikymo neapibrėžtumo, žymiai padidėjo prašymų Teisingumo Teismui pateikti ES teisės išaiškinimą skaičius, todėl būtina nacionaliniams teismams suteikti aiškumo, nustatant, į ką jie turėtų atsižvelgti, vertinant savo teisės kreiptis į TT realizavimo būtinumą.

Minėto straipsnio 3 dalies atžvilgiu Teisingumo Teismas *Cilfit* byloje⁹ yra nustatęs tris alternatyvias išimtis, kuriomis remiantis valstybės narės teismas, kurio sprendimai nebegali būti skundžiami, yra atleidžiami nuo pareigos kreiptis į TT. Teisės doktrinoje dėl dviejų išimčių, tokių kaip *acte éclairé* bei ES teisės išaiškinimo neaktualumo nacionalinės bylos baigčiai, taikymo teismams nekyla problemų, nes joms nėra nustatytų griežtų taikymo sąlygų. Tuo tarpu trečiosios išimties, vadinamos *acte clair* išimtimi, atžvilgiu Teisingumo Teismas aiškiai nustatė konkrečias sąlygas, kurias įgyvendinus, teismai yra atleidžiami nuo pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Doktrinoje išsiskiria teisės mokslininkų nuomonės dėl šių sąlygų griežtumo, kadangi praktikoje teismai, naudodamiesi šia išimtimi, nesilaiko numatytų jos taikymo reikalavimų, todėl kyla abejonių, ar minėtai išimčiai keliami reikalavimai yra tinkami. Šiuo klausimu darytina prielaida, kad Lietuvos aukščiausios instancijos teismų, tokių kaip Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau – LVAT) kreipimaisi į TT rodo, kad jiems sunku tenkinti *acte clair* išimties taikymo sąlygą. Siekiant vienodo ES teisės taikymo ir aiškinimo visoje Sąjungoje, būtina nustatyti, ar šie teismai tinkamai remiasi išimtimi ir ja nesiremia, kai nėra tenkinamos *acte clair* išimties taikymo sąlygos. Be to, šių teismų kreipimaisi į TT gali rodyti ir žemesnės instancijos teismų netinkamą kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo. Esant tokioms situacijoms, keliama grėsmė vienodam ES teisės aiškinimui ir taikymui, todėl būtina nuspręsti, kuriai doktrinoje pateiktai nuomonei dėl *acte clair* išimties taikymo sąlygų reikėtų pritarti, siekiant užtikrinti Sąjungos teisinės sistemos nuoseklumą.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir originalumas

Prejudicinio sprendimo procedūros apžvalga, SESV 267 straipsnyje įtvirtinta teisė ir pareiga analizuota daugelio teisės mokslininkų. Autorės temos naujumas pasireiškia tuo, kad siekiama ne pakartoti mokslininkų analizes, tačiau atskirai nagrinėti teisę kreiptis į TT dėl ES teisės akto aiškinimo bei galiojimo, siekiant nustatyti, ar vis dėlto ši nacionalinių teismų teisė yra vienoda, kaip tai numato Sutartis. Tokio atskyrimo teisės mokslininkai nėra atlikę. Be to, šiame darbe analizuojama *acte clair* išimties iš pareigos kreiptis į TT problematika dėl jos griežtų taikymo sąlygų pagrįstumo, kuris vertinamas Lietuvos aukščiausių teismų praktikos atžvilgiu. Šiuo aspektu pasireiškia darbo originalumas. Dėl *acte clair* išimties taikymo yra pasisakęs

⁹ Byla C-283/81 *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health* [1982] ECR 3415.

tuometinis LAT pirmininkas V. Greičius, tačiau jo analizės metu LAT dar nebuvo kreipęsis į TT, todėl šiame darbe pateikta LAT praktikos analizė bus nauja tarp teisės mokslininkų darbų. Kadangi Lietuvos teismai dar nė karto neprašė priimti prejudicinį sprendimą dėl ES teisės akto galiojimo, būtina išnagrinėti Sutartyje numatytos diskrecijos ypatumus ir suteikti jiems aiškumo. Šiuo darbu norima kritiškai pažvelgti į nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo bendradarbiavimą, remiantis ne tik doktrina, TT praktika, bet ir Lietuvos teismų praktika, bei nustatyti, ar pastarieji tinkamai vertina savo teisės kreiptis į TT dėl ES teisės aiškinimo realizavimo būtinumą ir ar tinkamai remiamasi *acte clair* išimtimi.

Tiriamos problemos ištyrimo lygis.

Prejudicinio sprendimo tematika Lietuvos teisės mokslininkų darbų nėra labai daug, tuo tarpu užsienio teisės ekspertai šia tema yra atlikę gilesnę šios temos analizę. Bendra instituto apžvalga (instituto paskirtis, teisė, pareiga kreiptis, kreipimosi išimtyms) pateikta daugelyje ES teisės knygų, tokių kaip P. Craig ir G. de Búrca, J. Fairhurst, R. Schutze, taip pat ir lietuvių autorių koletyvo prof. dr. R. Norkaus, dr. D. Prapiestytės bei prof. dr. V. Valančiaus knygoje. Prejudicinio sprendimo procedūros ypatumus nagrinėjo prof. habil. dr. P. Kūris, lekt. E. Kybartienė analizavo subjektus, galinčius prašyti priimti prejudicinį sprendimą. Diskreciją ir pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą analizavo prof. dr. I. Vėgėlė, K. Pabijanskas, tačiau atskirai kreipimosi dėl ES teisės akto galiojimo ir aiškinimo jie nėra analizavę. Užsienio lygiu D. Edward, P. Craig, D. Sarmiento, A. Stone Sweet analizavo Teisingumo Teismo praktiką, susijusią su prejudiciniais sprendimais dėl galiojimo ir aiškinimo. Tuo tarpu H. Van Harten, H. Rasmussen bei M. Bobek savo darbuose kritikavo *acte clair* išimties taikymo sąlygas.

Prejudicinius sprendimus savo disertacijose yra nagrinėjusios ir dr. V. Tamavičiūtė bei dr. D. Prapiestytė. Pastaroji dėmesį skyrė prejudicinio kreipimosi procedūriniais reikalavimams, tokiems kaip subjektui, tinkamam kreiptis į TT, procesinio dokumento, kuriuo kreipiamasi, formai ir turiniui, prejudicinių klausimų formulavimui ir pan. Tuo tarpu dr. V. Tamavičiūtė nagrinėjo prejudicinį sprendimą, kaip netiesioginį asmens teisių apsaugos instrumentą, jo ir ieškinio dėl teisės akto panaikinimo santykį. Disertacijoje atliktas prejudicinio sprendimo procedūros veiksmingumo vertinimas, analizuojant teisės kreiptis į teismą ir veiksmingos teisminės gynybos principus, atsižvelgiant tiek į Teisingumo Teismo praktiką, tiek į pačią Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – EŽTK)¹⁰.

¹⁰ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr.40-987.

Baigiamojo darbo reikšmė.

Tikimasi, kad, išnagrinėjus diskreciją kreiptis į TT dėl Sąjungos teisės aiškinimo bei galiojimo, nacionaliniams teismams bus aišku, ar dėl abiejų klausimų jie turi vienodą diskreciją kreiptis į TT, ar yra įpareigoti veikti skirtingai, priklausomai nuo to, ar kreipiamasi dėl ES teisės akto galiojimo, ar dėl jo aiškinimo. Siekiama, kad įvertinus *acte clair* išimčiai taikomų reikalavimų pagrįstumą, išanalizavus įvairių teisės mokslininkų bei Lietuvos teismų praktiką, teismams padaryta analizė padės teismams suprasti Teisingumo Teismo suformuluotą *acte clair* išimtį ir palengvins jos taikymą. Tikimasi, kad šiame darbe padaryta analizė suteiks nacionaliniams teismams aiškumo dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą ir tai leis optimizuoti pastarojo darbo krūvį, kuris, kaip buvo minėta anksčiau, palaiapsniui vis didėja.

Tyrimo tikslas.

Magistro baigiamojo darbo tikslas – remiantis Teisingumo Teismo bei Lietuvos teismų praktika, visapusiškai išanalizuoti nacionalinių teismų teisės ir pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo problematiką.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti prejudicinio sprendimo procedūros esmę, paskirtį ir subjektus, galinčius kreiptis į Teisingumo Teismą.
2. Nustatyti nacionalinių teismų teisės dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą būtinumo vertinimo taisyklių skirtumus, kreipiantis dėl ES teisės aiškinimo bei galiojimo.
3. Išanalizuoti Lietuvos žemesnės instancijos teismų praktiką, nustatant, kaip jie vertina būtinumą realizuoti savo teisę kreiptis į TT.
4. Apibrėžti paskutinės instancijos teismų pagal SESV 267 straipsnio 3 dalį sąvoką.
5. Atskleisti *acte clair* išimties, atleidžiančios nuo pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, taikymo problematiką.
6. Išanalizuoti Lietuvos aukščiausių teismų praktiką dėl *acte clair* išimties taikymo sąlygų tenkinimo.

Tyrimo metodika.

Atsižvelgiant į darbo tikslą, buvo naudojami šie metodai: *teleologinis, pokalbio, analizės ir apibendrinamasis*. *Teleologinis metodas* padėjo nustatyti tikruosius Teisingumo Teismo ketinimus dėl jo praktikoje nustatytos *acte clair* išimties bei jos taikymo sąlygų. Taip pat šis metodas naudojamas įvertinant išimties taikymo sąlygų tinkamumą. *Pokalbio* su LAT teisėju A. Norkūnu bei LVAT teisėja doc. dr. S. Žalimiene metu buvo aptariama šių abiejų teismų pozicija dėl apskųstų žemesnės instancijos teismų sprendimų priimtimumo, taip siekiant

išsiaiškinti paskutinės instancijos teismo, turinčio pareigą kreiptis į TT, sąvoką. Remiantis analizės metodu, vertinama Teisingumo Teismo praktika, susijusi su teise kreiptis dėl ES teisės akto galiojimo, bei Lietuvos teismų praktika, susijusi su teise kreiptis į TT dėl ES teisės aiškinimo. Šis metodas taikomas analizuojant Lietuvos galutinės instancijos teismų praktiką ir įvertinant, ar jie tinkamai tenkina *acte clair* išimties taikymo sąlygas. Analizuojant minėtą teismų praktiką kartu su teisės mokslininkų pozicijomis, daromos apibendrinančios išvados dėl išimties taikymo sąlygų tinkamumo. Apibendrinamasis metodas taip pat buvo naudojamas darant išvadą dėl Lietuvos teismų praktikos, susijusios su diskrecija kreiptis dėl prejudicinio sprendimo.

Tyrimo struktūra.

Magistro baigiamasis darbas yra sudarytas iš trijų dalių. Pirmoje dalyje apibūdinama prejudicinio sprendimo procedūros esmė, akcentuojamos šio instituto įgyvendinamos funkcijos. Taip pat šioje dalyje nurodomi subjektai, galintys kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Antroje dalyje analizuojama Sutarties 267 straipsnio 2 dalyje nustatyta teismų teisė kreiptis į TT. Šioje dalyje atskirai aptariama teisė kreiptis dėl ES teisės akto aiškinimo bei dėl galiojimo, siekiant nustatyti, ar dėl abiejų su ES teise susijusių klausimų teismų diskrecija kreiptis į TT yra vienoda. Kadangi Lietuvos teismai nėra kreipęsi dėl ES teisės galiojimo, atliekama analizė, kaip Lietuvos žemesnės instancijos teismai vertina būtinumą realizuoti savo diskreciją kreiptis į Teisingumo Teismą. Trečiojoje dalyje dėmesys skiriamas nacionalinių teismų sąvokai SESV 267 straipsnio 3 dalies prasme bei TT praktikoje nustatytoms išimtims, kuriomis pasinaudoję, teismai yra atleidžiami nuo pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Dėl išimties taikymo problemų, didžiausias dėmesys skiriamas *acte clair* išimčiai, atskleidžiant įvairius teisės mokslininkų požiūrius dėl šios išimties taikymo sąlygų tinkamumo. Šiuo aspektu yra aptariama Lietuvos aukščiausių teismų praktika, siekiant išanalizuoti, ar jie tinkamai tenkina išimties taikymo sąlygas, nesikreipdami į Teisingumo Teismą.

Ginamieji teiginiai:

1. Nors Sutartis nedaro skirtumo dėl teismų teisės kreipiantis dėl ES teisės akto galiojimo ar jo išaiškinimo, iš Teisingumo Teismo praktikos analizės matyti, kad diskrecijos laipsnis dėl šių dviejų klausimų iš esmės skiriasi.

2. Teisingumo Teismo suformuluota *acte clair* išimtis, atleidžianti nuo pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą, kelia abejonių dėl jos pernelyg griežtų taikymo sąlygų, todėl būtina sušvelninti jai keliamus reikalavimus, kad nacionaliniai teismai pajėgtų juos įgyvendinti.

I. PREJUDICINIO SPRENDIMO INSTITUTAS, KAIP NACIONALINIŲ TEISMŲ IR TEISINGUMO TEISMO BENDRADARBIAVIMO IŠRAIŠKA

1.1. Valstybių narių teismų ir Teisingumo Teismo dialogas ir jo paskirtis

ES teisinės sistemos vystymuisi didelės įtakos turėjo tokios bylos, kaip *Van Gend en Loos*, *Costa v. E.N.E.L.*, *Internationale Handelsgesellschaft*, *Factortame* ir kt¹¹. Šiose bylose Teisingumo Teismas pabrėžė, kad Sąjunga (tuometinė Bendrija) sudaro naują teisinę sistemą, kurios labai valstybės apribojo savo suverenias teises tam tikrose srityse, *inter alia*, atskleisti tiesioginio veikimo, ES teisės viršenybės bei valstybės atsakomybės principai¹². Šie išaiškinimai, suteikę atspirties tašką ES teisinės sistemos vystymuisi, buvo nurodyti prejudiciniuose sprendimuose, kuriuos TT pateikė to prašantiems nacionaliniams teismams – visa tai suponuoja, kad prejudicinių sprendimų procedūra, kitaip dar vadinama „nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo bendradarbiavimo mechanizmu *par excellence*“¹³, atlieka labai svarbų vaidmenį visoje Sąjungoje.

Prejudicinio sprendimo ištakos sietinos su įvairiose valstybėse taikytinomis analogiškoms procedūromis. To pavyzdys galėtų būti Italijoje ir Vokietijoje vykdoma teisės aktų konstitucingumo kontrolė kreipiantis į Konstitucinį Teismą, Prancūzijoje – administracinio teisės akto kontrolė, kurią atlieka administraciniai teismai¹⁴. Steigiant Europos valstybių integracinį susivienijimą, valstybės steigėjos – Belgija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija ir Vokietija – sprendė klausimą dėl teisminės apsaugos sukūrimo mechanizmo ir pasirinko prejudicinio sprendimo procedūrą¹⁵, kuri yra įtvirtinta pirminėje teisėje¹⁶. Taigi nutarus įteisinti Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimą, ES (tuometinės Europos Bendrijos) steigėjos suteikė nacionaliniams teismams teisę, o tam tikrais atvejais ir pareigą

¹¹ Bobek, M. The Court of Justice, the National Courts, and the Spirit of Cooperation: between Dichtung und Wahrheit. *Research Handbook on EU Institutional Law* (Edward Elgar), Chapter 14, 2014, p. 1.

¹² Bylos C-26/62 *Van Gend en Loos v Administratie der Belastingen* [1963] ECR 3, C-6/64 *Costa v. E.N.E.L.* [1964] ECR 1141, C-11/70 *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* [1970] ECR 1125, C-213/89 *The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1990] ECR I-2433 bei sujungtos bylos C-46/93 ir C-48/93 *Brasserie du Pêcheur/Factortame* [1996] ECR I-1029.

¹³ Jarašiūnas, E. Keletas nacionalinių teismų ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo veiksmingo bendradarbiavimo užtikrinimo aspektų. Iš *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui – 20 metų*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, p. 155.

¹⁴ Broberg, M. P.; Fenger, N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Second edition. New York: Oxford University Press, 2014, p. 4; Kūris, P. *supra* note 4, p. 8.

¹⁵ Jarašiūnas, E. *op. cit.*

¹⁶ Arnall, A. teigimu, prejudicinio sprendimo procedūros analogija buvo įtvirtinta Europos anglies ir plieno bendrijos steigimo sutarties 41 straipsnyje, kuriame nurodyta teismo kompetencija pateikti išaiškinimą dėl konkrečių institucijų (pranc. *Haute Autorite, Conseil*) priimtų teisės aktų galiojimo. (Arnall, A. *The European Union and its Court of Justice*. Second edition. New York: Oxford University Press, 2006, p. 96). Galiausiai po 2007 m. gruodžio 13 d. priimtos Lisabonos sutarties prejudicinio sprendimo procedūrą reglamentuoja SESV 267 straipsnis.

prašyti TT pateikti prejudicinį sprendimą¹⁷. Šio instituto reglamentavimas pirminėje teisėje tik patvirtina prejudicinio sprendimo procedūros būtinybę Sąjungoje, kuri bus atskleidžiama tolesniame darbe.

ES šiuo metu yra 28 valstybės narės – 2013 m. liepos 1 d. prie organizacijos prisijungė ir Kroatija¹⁸. Nuolat didėjant valstybių narių skaičiui, iškyla grėsmė, kad jos gali neteisingai ir skirtingai suprasti ES teisę. Kiekviena valstybė narė turi savas teisės tradicijas, todėl kyla akivaizdus pavojus, kad ES teisė gali skirtingai vystytis visose valstybėse narėse¹⁹. Tokiu atveju privatūs asmenys vadovautųsi skirtingomis nuostatomis ir pati ES teisinė sistema, paremta demokratijos, lygybės bei teisės viršenybės principais, netektų prasmės²⁰. Siekiant to išvengti, ES sutarties 19 straipsnio 1 dalies abi pastraipos, anot Daniel Spisiak, yra pačios svarbiausios visoje trečioje ES sutarties antraštinėje dalyje, nes Teisingumo Teismui suteikta išimtinė kompetencija užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą ir taikymą bei prižiūrėti, kad valstybės narės numatytų teisių gynimo priemonės, kurios užtikrintų veiksmingą teisminę apsaugą²¹. Išimtinė kompetencija lėmė, jog dabartinė ES teisė yra Teisingumo Teismo praktikos, kuriančios ir keičiančios Sutarties tekstą, rezultatas (angl. *the Union law is as much the result of the case-law of the Court as of the text of the founding and the amending treaties*)²².

Kaip buvo minėta, prejudicinio sprendimo procedūra yra „tikras nacionalinio ir supranacionalinio teisėjų dialogas“²³. TT *Foglia v. Novello* byloje²⁴ nurodė, jog prejudicinis sprendimas pagrįstas bendradarbiavimu, paremtu pareigų tarp nacionalinių teismų ir TT pasiskirstymu, siekiant užtikrinti tinkamą ES teisės aiškinimą ir taikymą valstybėse narėse. Prof. E. Kūris nurodo šių teismų „abipusiškai draugiško aiškinimo idėją“, kada nacionaliniai teismai aiškina nacionalinę teisę ES teisės link, tuo tarpu TT – tiek pirminę, tiek antrinę teisę aiškina neignoruodamas nacionalinės jurisprudencijos²⁵. SESV 267 straipsnis numato teismų partnerystę, pagal kurią Teisingumo Teismas aiškina ES teisę, pasisako dėl jos aiškinimo bei galiojimo, tuo tarpu nacionaliniai teismai, įvertina kreipimosi dėl prejudicinių sprendimų reikalingumą, suformuluoja prejudicinius klausimus, o, gavę TT išaiškinimą, nacionalinėje

¹⁷ Broberg, M. P.; Fenger, N., *supra* note 13, p. 2.

¹⁸ Limantė, A.; Prapiestytė, D. Naujasis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo procedūros reglamentas: efektyvesnio proceso link. *Teisė*. 2013, 89: 100.

¹⁹ Fairhurst, J. *Law of the EU*. Ninth Edition. Harlow: Pearson Education Limited, 2012, p. 176.

²⁰ *Ibid.*; Kūris, P. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo veiklos aktualijos. *Jurisprudencija*, 2007 7(97): 7.

²¹ Spisiak, D. Court of Justice Fostering the Integration of Europe. *Southampton Student Law Review*. 2013, 3(1): 44.

²² *Ibid.*

²³ Dehousse, R. *The European Court of Justice. The Politics and Judicial Integration*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: MacMillan Press LTD, 1998, p. 28-29. (Cituota iš Jarašiūnas, E. *supra* note 12).

²⁴ Byla C-244/80 *Foglia v. Novello* [1981] ECR 3045, para 14.

²⁵ Kūris, E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai. *Justitia*, 2004, 6(54): 36. (Cituota iš: Pabijanskas, K. Preliminarūs nutarimai ir asmens teisių apsauga. *Justitia*, 2005, 4: 41).

byloje atnaujina procesą ir priima galutinį sprendimą²⁶. Akivaizdu, kad prejudicinio sprendimo procedūra yra išlaikoma nacionalinių teismų nepriklausomybė, kada tuo pat metu TT prižiūri, kad nacionalinių teismų taikoma teisė būtų suderinama su ES teise²⁷.

Jau *Costa v. E.N.E.L.* byloje²⁸ Teisingumo Teismas pažymėjo, kad jis negali spręsti nacionalinės bylos faktinių aplinkybių, o tik pasisakyti dėl ES teisės taikymo ir aiškinimo. Tai pagrindžia ir D. Leczykiewicz pozicija, kad TT gauna „grynus“ (angl. *pure*) klausimus ir pateikia teisės išaiškinimus, taip paneigiant Teisingumo Teismo jurisdikciją taikyti šią teisę faktinėms aplinkybėms ir nurodyti bylos sprendimą pateiktų klausimų kontekste²⁹. Vis dėlto praktikoje yra pasitaikęs priešingos TT pozicijos pavyzdys – *Arsenal Football Club v. Matthew Reed* byla³⁰, susijusi su prekės ženklo naudojimu, kurioje Teisingumo Teismas nagrinėjo faktines aplinkybes ir pateikė konkretų išaiškinimą, kaip byla turėtų būti sprendžiama nacionaliniame teisme. Atsakydamas į tokį TT jurisdikcijos viršijimą, nacionalinis teismas atsisakė taikyti prejudicinį sprendimą³¹.

Teisingumo Teismas nenagrinėja ne tik faktinių nacionalinės bylos aplinkybių, bet ir nacionalinės teisės galiojimo: tuo atveju, jei valstybės narės teismas paklaustų, ar konkreti nacionalinės teisės nuostata suderinama su ES teise, TT pateiktų tokį ES teisės išaiškinimą, kuris leistų patiems nacionaliniams teismams nustatyti, ar nacionalinė teisė neprieštarauja Sąjungos teisei³². Prof. habil. dr. P. Kūris pabrėžia, jog yra akivaizdu, kad per tokius prejudicinius sprendimus TT netiesiogiai patikrina, ar nacionalinė teisė atitinka ES teisę³³.

Teisingumo Teismas valstybės narės teismui pateikia tik bendro pobūdžio teisės išaiškinimus, tuo pačiu nepateikdamas konkretaus atsakymo, kaip išspręsti nacionalinę bylą, o, kai manoma esant būtina, nes valstybių narių teismų klausimai suformuluoti netinkamai, todėl TT gali juos reformuluoti³⁴. Taip pat jis gali reformuluoti prejudicinius klausimus, matydamas būtinybę nacionaliniam teismui pateikti platesnį ES teisės išaiškinimą, būtiną norint išspręsti bylą valstybėje narėje³⁵. TT *Gmurzynska-Bscher v. Oberfinanzdirektion Köln* byloje³⁶ pabrėžė, kad patys valstybių narių teismai sprendžia kreipimosi prejudicinio sprendimo reikalingumą ir

²⁶ Fairhurst, J., *supra* note 18, p. 180; Arnull, A., *supra* note 15. Toks TT ir nacionalinių teismų funkcijų atskyrimas nurodytas ir 2012 m. lapkričio 6 d. Teisingumo Teismo rekomendacijų nacionaliniams teismams dėl prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo 7 dalyje. 55 tomas [2012] OL C338.

²⁷ Fairhurst J., *Ibid.*

²⁸ Byla C-6/64, *supra* note 11.

²⁹ Leczykiewicz, D. Why Do the European Court of Justice Judges Need Legal Concepts? *European Law Journal*, 2008, 14(6): 777.

³⁰ Byla C-206/01 *Arsenal Football Club v. Matthew Reed* [2005] ECR I-10273.

³¹ Arnull, A., *supra* note 15, p. 105.

³² Byla C-506/04 *Graham J. Wilson v Ordre des avocats du barreau de Luxembourg* [2006] ECR I-8613, para. 35.

³³ Kūris, P., *supra* note 4, p. 10.

³⁴ Arnull, A., *et. al. European Union Law*. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 510.

³⁵ *Ibid.*, p. 511.

³⁶ Byla C-231/89 *Gmurzynska-Bscher v. Oberfinanzdirektion Köln* [1990] ECR I-4003, para 19. TT tokią nuomonę pateikia ir kitose bylose: byla C-2/06 *Kempter v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] I-411, para 42.

klausimų, pateikiamų Teisingumo Teismui, ryšį su nacionaline byla, atsižvelgiant į kiekvienos nagrinėjamos bylos aplinkybes.

Teisingumo Teismas nėra apeliacinė instancija nacionalinių teismų atžvilgiu³⁷. M. Bobek išskiria tris bruožus, kurie prejudicinio sprendimo procedūrą atskiria nuo apeliacijos pateikimo procedūros: nacionalinis teismas *ex officio* kreipiasi į TT, šalių prašymai kreiptis jo neįpareigoja; dėl prejudicinio sprendimo gali kreiptis bet kuris valstybės narės teismas, o ne iš anksto nustatytas pagal hierarchinę sistemą; Teisingumo Teismas pateikia išaiškinimą tik dėl ES teisės interpretavimo ar galiojimo, o ne dėl faktinių bylos aplinkybių, kas yra būdinga apeliacinės instancijos teismui, kuris nagrinėja tiek nacionalinės teisės klausimus, tiek faktines bylos aplinkybes³⁸.

Kaip savo bendrame darbe nurodo prof. dr. R. Norkus, dr. D. Prapiestytė ir prof. dr. V. Valančius, prejudicinio sprendimo procedūra nesuteikia galių, leidžiančių TT laikyti aukštesnės instancijos teismu ar konstituciniu teismu nacionalinių teismų atžvilgiu³⁹. Šią nuomonę dėl teismų hierarchijos nebuvimo palaiko ir M. P. Broberg bei N. Fenger, kurie nurodo, kad prejudicinio sprendimo procedūra siekiama valstybių narių teismus labiau susieti su Teisingumo Teismu, pabrėžiant, kad funkcinio požiūriu nacionaliniai teismai veikia kaip TT⁴⁰. Tai suponuoja prielaidą, kad tiek nacionaliniai teismai, tiek Teisingumo Teismas yra tame pačiame hierarchijos lygmenyje ir nėra keliami nė vieno iš jų viršenybė. Šie teismai siekia bendro tikslo – užtikrinti vienodą ES teisės taikymą ir aiškinimą visose valstybėse narėse, tačiau nacionaliniai teismai veikia valstybių narių viduje, o TT – Sąjungos, kaip valstybių narių visumos, lygmenyje.

Anot T. Tridimo, tokia procedūra leidžia manyti, kad horizontalus dvišalis nacionalinių teismų ir TT santykis peraugo į vertikalų daugiašalį santykį, nes nacionaliniai teismai tapo pagrindiniais subjektais, įgyvendinančiais ES teisę, o Teisingumo Teismas – subjektu, prižiūrinčiu, kad ES teisės įgyvendinimas būtų tinkamas ir vienodas visose valstybėse narėse⁴¹. Tuo tarpu daugiašalis santykis grindžiamas TT praktika, kuri *de facto* padarė labai didelę įtaką

³⁷Broberg, M. P.; Fenger, N. *Supra* note 13, p. 1; Horspool, M., *et. al. European Union Law*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 110; Arnall, A., *et. al., supra* note 33; Edward, D.; Lane, R. *Edward and Lane on European Union Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2013, p. 246.

³⁸Bobek, M., *supra* note 10, p. 3.

³⁹Norkus, R.; Prapiestytė, D.; Valančius, V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 79. Autorių darbe minimas terminas „preliminarus nutarimas“, tačiau šiame autorės darbe bus minimas terminas „prejudicinis sprendimas“ kaip daugelio autorių vartojamas bendras terminas.

⁴⁰Broberg, M.; Fenger, N. *op cit.*, p. 3. Tokią poziciją, jog teismus sieja ne hierarchiniai, o funkciniai ryšiai palaiko ir E. Jarašiūnas (Jarašiūnas, E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2011 18(4): 1344); K. Pabijanskas sutinka su šia pozicija ir nurodo, kad nacionaliniai teismai ir TT yra lygiaverčiai partneriai. (Pabijanskas, K., *supra* note 24).

⁴¹Tridimas, T. Knocking on Heaven's Door: Fragmentation, Efficiency and Defiance in the Preliminary Ruling Procedure. *Commom Market Law*. 2003, 40: 9-50, p. 10; Craig, P.; de Búrca, G., *supra* note 4.

nacionaliniams teismams – prejudicinių sprendimų, priimtų konkrečiose bylose, laikosi ir kitų valstybių narių teismai⁴².

Autorės manymu, TT, norėdamas sušvelninti savo poziciją dėl jo ir nacionalinių teismų tarpusavio santykio, savo nuomonėje Nr. 1/09 patvirtino, jog „nacionaliniams teismams ir Teisingumo Teismui suteiktos funkcijos yra pagrindinės siekiant išsaugoti pačią Sutartimis įtvirtintos teisės esmę“⁴³. Tokiame lietuviškame nuomonės vertime nėra tiksliai įtvirtinta, ar tai bendradarbiavimo, ar hierarchiniai santykiai, tačiau akcentuojama tiek TT, tiek valstybių narių teismų reikšmė. Pabrėžiama, kad šios nuomonės tekste anglų kalba funkcijos apibrėžiamos ne kaip pagrindinės, o kaip būtinos (angl. *indispensable*)⁴⁴, todėl minimas angliškas nuomonės vertimas geriau apibūdina nacionalinių teismų ir TT ne hierarchinį, o bendradarbiavimo santykį, jog šie teismai negali funkcionuoti vienas be kito.

Iš teismų tarpusavio santykių apžvalgos išplaukia, kad prejudicinio sprendimo procedūra veikia decentralizuotai⁴⁵. Nors esant tokiai sistemai „išlieka pavojus, kad valstybėse narėse nebus užtikrintas vienodas EB teisės normų aiškinimas ir taikymas“⁴⁶, pačia prejudicinio sprendimo procedūra, kada Teisingumo Teismas nacionaliniam teismui pateikia prejudicinį sprendimą, nurodant, kaip reiktų suprasti ES teisę, siekiama išvengti bet kokių neaiškumų ir skirtumų valstybėse narėse, taikant ir aiškinant Sąjungos teisę. Teisės mokslininkas M. Bobek išskiria decentralizuotos sistemos privalumą – ankstyva stadija, kada, nacionalinėje byloje iškilus svarbiam ES teisės klausimui, yra galimybė per TT išsiaiškinti ES teisės taikymą ir interpretavimą⁴⁷. Išskiriamas ir šios sistemos trūkumas – nacionalinių teismų hierarchinė sistema, kuriai taikomos procedūros taisyklės, todėl, jiems kreipiantis prejudicinio sprendimo, tai užima labai daug laiko⁴⁸.

Detaliai aptarus valstybių narių ir Teisingumo Teismo bendradarbiavimo institutą, svarbu išskirti ES teisinei sistemai reikšmingą įtaką turinčias Sąjungos teismų įgyvendinamas funkcijas, šiems bendradarbiaujant per prejudicinių sprendimų procedūrą.

Visų pirma, TT savo praktikoje nurodo vienodo ES teisės taikymo ir aiškinimo visose valstybėse narėse užtikrinimo funkciją, taip suponuodamas, jog ji yra pagrindinė Teisingumo Teismo atliekama funkcija, bendradarbiaujant su valstybių narių teismais⁴⁹. Šiai nuomonei

⁴² Vesterdorf, V. The Community Court System Ten Years from Now and Beyond: Challenges and Possibilities. *European Law Review*. 2003, 303, 306 (Cituota iš: Spisiak, D., *supra* note 20, p. 46.

⁴³ 2011 m. kovo 8 d. TT nuomonė dėl Susitarimo dėl Europos patentų ir Bendrijos patentų teismo projekto, Nr. 1/09, para 85.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Broberg, M. P.; Fenger, N., *supra* note 13, p. 6.

⁴⁶ Norkus, R.; Prapiestytė, D.; Valančius, V., *supra* note 38, p. 74.

⁴⁷ Bobek, M., *supra* note 10, p. 4.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Bylos C-26/62, *supra* note 11; C-166/73 *Rheinmühlen-Düsseldorf v. Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* [1974] ECR 33, para. 2; C-348/89 *Mecanarte-Metalurgica da Lagoa v Alfandega do Porto* [1991] ECR

pritaria ir daugelis teisės mokslininkų, tokių kaip S. Weatherill, D. Spisiak, A. Arnall bei prof. dr. I. Vėgėlė, prof. P. Kūris, dr. D. Prapiestytė ir kt.⁵⁰. Ši prejudicinio sprendimo funkcija yra pagrįsta tuo, kad Sąjungos teisinė sistema grindžiama viršnacionališkumu, todėl ES teisė turi būti taikoma ir aiškinama vienodai visose valstybėse narėse⁵¹. *Kommaustria v. ORF* byloje Teisingumo Teismas pasisakė, kad „iš vienodo Bendrijos teisės taikymo [...] matyti, kad Bendrijos teisės nuostatos, kurios, norint nustatyti jų prasmę bei apimtį, aiškiai nenurodo valstybių narių teisės, sąvokos visoje Bendrijoje paprastai turi būti aiškinamos autonomiškai ir vienodai, atsižvelgiant į nuostatos kontekstą ir nagrinėjamu teisės aktu siekiamą tikslą“⁵².

Šalia šios pagrindine laikomos funkcijos K. Pabijanskas išskiria ir kitą susijusią funkciją – ES teisės taikymo palengvinimą, kada prejudicinių sprendimų procedūros metu nacionaliniai teismai gauna ES teisės „eksperto“ – Teisingumo Teismo – išaiškinimą dėl teisės suvokimo ir taikymo, kuris neleidžia teismams susidurti su sunkumais taikant Sąjungos teisę⁵³. Autorės nuomone, ši funkcija yra labai glaudžiai susieta su vienodu teisės aiškinimu ir taikymu, nes, užtikrinant vienodą teisę visose valstybėse narėse, tuo pačiu teismams palengvinamas ES teisės taikymas, todėl tokia funkcija turėtų įeiti į minėtą pagrindinę funkciją ir nebūti išskirta atskirai.

Teismo praktikoje yra pasitaikęs atvejis, kada kilo grėsmė vienodam teisės taikymui ir aiškinimui – tai *Stauder* byla⁵⁴, kurioje buvo pažeistos asmens teisės dėl to, kad nebuvo nustatytos vienodos taisyklės visose valstybėse narėse. Šioje byloje ES antrinės teisės aktas – sprendimas, skirtas visoms valstybėms narėms, nustatė, kad valstybės narės turi sudaryti sąlygas socialinės paramos gavėjams įsigyti sviesto sumažintomis kainomis pagal socialinės paramos sistemą. Neatsižvelgiant į ES teisės vienodumo siekį, sprendimu nebuvo nustatytos bendros visoms valstybėms narėms galiojančios taisyklės, pagal kurias būtų aišku, kaip nacionaliniu lygiu turėtų būti įgyvendinama socialinės paramos sistema. Tai lėmė, kad vokiškoji sprendimo įgyvendinimo versija nurodė, jog kuponuose, kuriais suteikiama parama, turi būti nurodytos paramos gavėjų pavardės, tuo tarpu kitų valstybių narių teisės aktuose nurodyti kiti kriterijai, kurie turėtų išskirti socialinės paramos gavėjus, nenurodant jų pavardžių. Teisingumo Teismas šioje byloje pasisakė, kad tuo atveju, kai vienas teisės aktas yra skirtas visoms valstybėms narėms, labai sunku apibrėžti vienodą taisyklę, kuri užtikrintų vienodą ES teisės taikymą ir

I-3277, para. 43; C-231/89, *supra* note 35, para. 21; C-314/85 *Foto-Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost* [1987] ECR 4199, para. 15, kurioje ES teisės vienodo taikymo klausimas keltas ne tik dėl teisės aiškinimo, bet ir jos taikymo.

⁵⁰ Weatherill, S. *Cases & Materials on EU Law*. 8th edition. New York: Oxford University Press, 2007, p. 183; Spisiak, D. *supra* note 18; Arnall, A. *supra* note 15, p. 95; Vėgėlė, I. Nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97): 40; Kūris, P., *supra* note 4; Prapiestytė, D. Teismo samprata pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnį. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(4): 1209; Edward, D.; Lane, R., *supra* note 36.

⁵¹ Chalmers, D.; Davies, G.; Monti, G. *European Union Law*. Second Edition. New York: Cambridge University Press, 2010, p. 160.

⁵² Byla C-195/06 *Kommaustria v. ORF* [2007] ECR I-8817, para 24.

⁵³ Pabijanskas, K., *supra* note 24, p. 43.

⁵⁴ Byla C-29/69 *Stauder v. Ulm* [1969] ECR 419.

aiškinimą, tačiau reikalaujama, kad taisyklė būtų interpretuojama atsižvelgiant į tikruosius autorių ketinimus, teisės akto tikslą bei kitas užsienio kalbas⁵⁵. Autorės nuomone, toks TT pasisakymas yra netinkamas šioje byloje, nes Sąjunga, būdama viršnacionalinio pobūdžio ir siekdama ES teisės vienodumo ir nuoseklumo, turėtų nustatyti konkrečias taisykles, kaip valstybės narės turėtų įgyvendinti ES teisės aktus, ar bent nurodyti tikslus, kurių siekiama nustatytomis taisyklėmis. Kaip pavyzdys galėtų būti siekis užtikrinti socialinės paramos gavėjams teisę pasinaudoti socialinės sistemos suteikiamomis lengvatomis, tuo pačiu užtikrinant gavėjų teisę į garbę ir orumą. Ši byla tik patvirtina, koks svarbus siekis užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą ir taikymą, kuris įgyvendinamas per prejudicinio sprendimo procedūrą.

Kita Teisingumo Teismo vykdoma funkcija – ES teisės vystymas, kada TT aiškina ES teisę, užpildo teisės spragas, taiso teisinę klaidas bei formuluoja naujus teisės principus⁵⁶. Kadangi tik nacionaliniai teismai inicijuoja prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą, jie savo suformuluotais klausimais Teisingumo Teismui nurodo ES vystymosi „rėmus“, o, gavę prejudicinį sprendimą, teisės aiškinimo vystymą plėtoja nacionalinėse teisinėse sistemose⁵⁷. Šią funkciją puikiai iliustruoja *Van Gend en Loos* byla⁵⁸, kurioje Sąjunga įtvirtinta kaip atskira teisinė sistema, nustatytas tiesioginio veikimo principas, *Internationale Handelsgesellschaft*, *Costa v. E.N.E.L.* bylos⁵⁹, kuriose TT pasisakė dėl ES teisės viršenybės kitų nacionalinių teisės aktų atžvilgiu, pastarojoje nurodė, jog Bendrija kuriama neribotam laikui, turi savas institucijas, juridinį statusą – taip pagrindžiant *Van Gend en Loos* bylos išaiškinimą. Taip pat reikšmingos *Colson*, *Marleasing* bylos⁶⁰, kuriose TT pasisakė apie netiesioginį veikimą, *Factortame* byla⁶¹, kurioje pirmą kartą įtvirtintas valstybės atsakomybės principas ir atsakomybės kilimo sąlygos, bei *Köbler* byla⁶², kurioje įtvirtintas valstybės narės žalos atlyginimo mechanizmas privatiems subjektams už jiems padarytą žalą, kurią sukelia galutinės instancijos teismai, nesikreipdami dėl prejudicinio sprendimo. Šios bylos yra pagrindinės, prisidėjusios prie ES teisinės sistemos plėtros, tačiau Teisingumo Teismas nuolat plėtoja savo praktiką, kuri lemia nuolatinį Sąjungos vystymąsi.

Steigimo sutarčių pagrindu buvo sukurtas visapusiškas mechanizmas, kuris nurodo teisių gynimo priemones bei procedūras, užtikrinančias ES institucijų priimtų teisės aktų

⁵⁵ *Supra* note 55, para 3.

⁵⁶ Chalmers, D.; Davies, G.; Monti, G., *supra* note 52, p. 157.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 158.

⁵⁸ Byla C-26/62, *supra* note 11.

⁵⁹ Byla C-11/70, *supra* note 11; byla 6/64, *supra* note 11.

⁶⁰ Byla C-14/83 *Sabine Von Colson and Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen* [1984] ECR 1891; byla C-106/89 *Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentación* [1990] ECR I-4135.

⁶¹ Byla C-213/89, *supra* note 11; sujungtos bylos C-46/93 ir C-48/93, *supra* note 11.

⁶² Byla C-224/01 *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239.

teisėtumo kontrolę, kurios vykdymas suteiktas Teisingumo Teismui⁶³. Prejudicinio sprendimo procedūra gali būti užtikrintas ES institucijų priimtų teisės aktų teisėtumas, kada valstybės narės teismas kreipiasi dėl ES teisės akto galiojimo, o TT jį pripažįsta neteisėtu ir negaliojančiu⁶⁴. Greta šio instituto veikia ir ieškinys dėl ES teisės akto panaikinimo – kada neprivilegiuoti ieškovai, t.y. fiziniai, juridiniai asmenys, kuriems keliami konkrečios ir tiesioginės sąsajos reikalavimai, kitaip dar vadinami *locus standi*, gali tiesiogiai kreiptis į TT ir ginčyti ES teisės akto galiojimą⁶⁵. Kadangi šiems ieškovams dėl griežtų reikalavimų labai sunku pateikti ieškinį, jie gali netiesiogiai Teisingumo Teisme ginčyti teisės aktą – kreiptis į nacionalinį teismą, kuris, neturėdamas kompetencijos pripažinti ES teisės akto negaliojančiu, kreipiasi į TT, prašydamas priimti prejudicinį sprendimą⁶⁶. Tačiau TT pažymi, kad neprivilegiuoti ieškovai negali kreiptis į nacionalinį teismą dėl prejudicinio sprendimo, šia procedūra pasiremdami kaip alternatyva tiesioginei ES teisės akto panaikinimo procedūrai, kai atitiko sąlygas kreiptis dėl ieškinio dėl panaikinimo (turėjo *locus standi – aut. pastaba*), tačiau praleido kreipimosi terminą⁶⁷. Tokį klausimą yra kėlus dr. V. Tamavičiūtė, kuri savo disertacijoje greta nagrinėjo ir atvejį, kada Teismas *Rau* byloje nurodė, jog „galimybė pareikšti tiesioginį ieškinį dėl Bendrijos institucijos sprendimo neatima galimybės nacionaliniame teisme pareikšti ieškinio dėl šį sprendimą įgyvendinančio nacionalinės valdžios institucijos teisės akto motyvuojant tuo, kad šis sprendimas yra neteisėtas“⁶⁸. Tokiu TT išaiškinimu ėmė remtis ieškovai, kurie tiesiogiai nesikreipė į TT dėl teisės akto panaikinimo, ir sukėlė Generalinio advokato Jacobs nepasitenkinimą, kuris nurodė, kad „nėra jokio įtikinamo argumento, kodėl reikėtų palankiai žiūrėti į asmenis, kurie laiku nepasinaudojo jiems prieinama teisių gynimo priemone“⁶⁹. Teismas *TWD* byloje⁷⁰ laikėsi požiūrio, jog privačiam asmeniui praleidus terminą pateikti ieškinį dėl teisės akto panaikinimo, šis nebegali netiesiogiai jo ginčyti per prejudicinio sprendimo procedūrą, taip siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui procesu ir apsaugoti teisės akto galutinį pobūdį suėjus senaties terminui; tuo tarpu nacionalinis teismas *ex officio* iškėlęs klausimą dėl ES teisės akto, dėl kurio jau yra pateiktas ieškinys Teisingumo Teisme, galiojimo, gali kreiptis į TT su prejudiciniais klausimais, neribojant šios galimybės jokiais terminais.

⁶³ Byla C-263/02 P *Komisija v. Jégo-Quéré* [2004] ECR I-3425, para. 30. Šį teisės aktų kontrolės mechanizmą sudaro SESV 263, 268 bei iš dalies 267 straipsniai, kurie suteikia galimybę paduoti ieškinį dėl teisės akto panaikinimo bei žalos atlyginimo, pateikti Teisingumo Teismui prejudicinius klausimus dėl ES teisės akto galiojimo.

⁶⁴ Chalmers, D.; Davies, G.; Monti, G., *supra* note 52, p. 158.

⁶⁵ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, *supra* note 1; byla 314/85, *supra* note 50, para. 16.

⁶⁶ Byla C-263/02, *op. cit.*

⁶⁷ Byla C-188/92 *TWD Textilwerke Deggendorf v. Germany* [1994] ECR I-833.

⁶⁸ Byla C-133/85–136/85 *Walter Rau Lebensmittelwerke ir kt. v. Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung* [1987] ECR 2289, paras. 10, 11 (Cituota iš: Tamavičiūtė, V. *Prejudicinis sprendimas dėl Europos Sąjungos teisės akto galiojimo: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius, 2012, p. 40).

⁶⁹ Generalinio advokato Jacobs išvada byloje C-188/92 *TWD Textilwerke Deggendorf* [1994] ECR I-833, para. 19.

⁷⁰ Byla C-188/92, *op.cit.*, para. 26 (Cituota iš: Tamavičiūtė, V., *supra* note 69, p. 42).

Vis dėlto *Foto-Frost* byloje⁷¹ Teisingumo Teismas prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą nurodė kaip pagrindinę, siekiant atlikti teisės aktų teisminę kontrolę, nurodydamas, kad nacionaliniai teismai turi leisti privatiems asmenims ginčyti ES teisės aktų teisėtumą, preziumuojant, kad šie teismai dėl jų kreipsis į TT dėl prejudicinio sprendimo priėmimo. Tačiau būtina pažymėti, jog per šią procedūrą privatiems asmenims nėra užtikrinama absoliuti prieiga prie Teisingumo Teismo – šis yra nurodęs, kad nacionaliniam teismui nekyla jokių sankcijų nesikreipus į TT šalims to paprašius, jei jis nemato būtinybės gauti ES teisės išaiškinimo⁷². Kaip matyti, prejudicinių sprendimų priėmimo procedūra gali būti atliekama teisės aktų teisminė kontrolė, tačiau ji galima tik kreipiantis dėl teisės akto galiojimo.

Paskutinė mokslinėje literatūroje išskiriama funkcija – asmens teisių apsauga, kuri, kaip minėta anksčiau, netiesiogiai vykdoma per prejudicinių sprendimų procedūrą, nes tiesiogiai kreiptis į Teisingumo Teismą jie turi labai ribotas galimybes. Asmens teisių apsaugą įtvirtina *Köbler* byla⁷³, kurioje nustatytas valstybės atsakomybės principas už galutinių teismų pareigos kreiptis į TT pažeidimą, kada privatūs asmenys gali reikalauti atlyginti dėl nacionalinio teismo nesikreipimo patirtą žalą. Kaip matyti, nacionaliniai teismai turi stengtis apsaugoti žmogaus teises, be to, nacionalinėje teisinėje sistemoje negali būti (o jei yra, turi būti panaikintos) tokių teisės normų, užkertančių kelią pasinaudoti prejudicinių sprendimų procedūra⁷⁴. TT, pateikdamas prejudicinius sprendimus, ne kartą yra pasisakęs dėl žmogaus teisių ir taip užtikrinęs jų apsaugą – *Omega* byloje⁷⁵, susijusioje su lazeriniais žaidimais, imituojančiais žmonių žudymą, TT pasisakė, kad Sąjungos (tuometinės Bendrijos) teisės sistema neabejotinai siekia užtikrinti žmogaus orumą kaip bendrą teisės principą, o ir pagrindinių teisių laikymasis yra privalomas ir Sąjungai (tuometinei Bendrijai), ir valstybėms narėms, todėl tokie žaidimai yra draudžiami. Panašūs TT praktikos pavyzdžiai yra ir *SABENA*, *Cowan* ir kt. bylos⁷⁶, kuriose buvo apsaugotos asmenų teisės, TT pateikus išaiškinimus dėl ES teisės aiškinimo.

⁷¹ Byla 314/85, *supra* note 50, para. 18.

⁷² Chalmers, D.; Davies, G.; Monti, G., *supra* note 52.

⁷³ *Supra* note 63.

⁷⁴ Byla C-312/93 *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v. Belgian State* [1995] ECR I-4599, para. 13. E. Turičnik pažymi, kad teisė ir pareiga kreiptis į TT yra tiesiogiai įtvirtinta Sutartyje, todėl nacionalinių teismų kreipimasis dėl prejudicinio sprendimo nepriklauso nuo nacionalinės teisės, nesvarbu, ar joje yra procesinės taisyklės, trukdančios kreiptis prejudicinio sprendimo, ar nacionalinė teisė apskritai nenumato galimybės teismams kreiptis į TT (Turičnik, E. Preliminary Reference Procedure – the Right, the Duty and Exceptions. *Journal for the International and European Law, Economics and Market Integrations (InterEULawEast)* [interaktyvus], 2014, 1(1): 5 [žiūrėta 2014-10-15] < http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=182081&lang=en >.

⁷⁵ Byla C-36/02 *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH v Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn* [2004] ECR I-9609.

⁷⁶ Byla C-43/75 *Defrenne v. SABENA* [1976] ECR 455, kurioje TT nurodė, jog lėktuvo stiuardesei, kaip ir stiuardui, atliekantiems tapačias funkcijas, turi būti mokamas vienodas atlyginimas, moterys stiuardėsės negali būti diskriminuojamos joms mokamu mažesniu atlyginimu; byla C-186/87 *Cowan v. Trésor public* [1989] ECR 195, kurioje Didžiosios Britanijos pilietis, kuris buvo sumuštas Paryžiuje, išsireikalavo kompensaciją už padarytą žalą, nors pagal Prancūzijos nacionalinę teisę kompensaciją galėjo gauti tik Prancūzijos piliečiai.

Nors ir pažymimas autorių požiūris, jog vienodo ES teisės aiškinimo ir taikymo užtikrinimas yra pagrindinė prejudicinio sprendimo procedūros funkcija, tačiau manytina, kad visos minėtos funkcijos yra ne mažiau svarbios, siekiant užtikrinti tinkamą ES teisės veikimą, nes ne mažiau svarbu yra užtikrinti ES teisės vystymąsi, teisės aktų teisėtumą bei apsaugoti asmenų teises.

1. 2. Kreipimosi dėl prejudicinio sprendimo subjektai

Kaip jau minėta, prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra yra specifinis institutas ES teisinėje sistemoje, įtvirtinantis nacionalinių teismų ir TT bendradarbiavimą. Vadinas, prejudicinį sprendimą dėl ES teisės aiškinimo ir taikymo gali gauti tik nacionaliniai teismai, kurie, matydami poreikį gauti tokį teisės išaiškinimą, o Sutartyje numatytais atvejais turėdami pareigą, kreipiasi į TT, inicijuodami prejudicinio sprendimo procedūrą⁷⁷. Tolesnėje dalyje užsimenama apie TT praktikoje nurodytus subjektų, galinčių kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, vertinimo kriterijus, jų nedetalizuojant, nes tolesnei analizei jie neaktualūs. Šioje dalyje siekiama išanalizuoti konstitucingumo kontrolę atliekančių valstybių narių institucijų (konstitucinių teismų) bei arbitražų kreipimąsi į TT, nurodant, ar jie yra subjektai SESV 267 straipsnio prasme, ar turi teisę ar pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo.

Sutarties tekstas nepateikia tikslaus apibūdinimo, kas patenka į subjektų sąvoką SESV 267 straipsnio prasme, tačiau Teisingumo Teismas savo praktikoje yra dėl jų pasisakęs. TT nepateikė teismą apibūdinančios konkrečios sąvokos, o išskyrė kriterijus, pagal kuriuos teismas pripažįstamas subjektu, galinčiu kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Kaip rodo *Raulin* ir *Gebhard* bylų pavyzdžiai, teismas pagal Sutarties 267 straipsnį gali būti ir tokia institucija, kuri nacionalinės teisės sistemoje ar kitose valstybėse narėse nėra laikoma teismu⁷⁸. Dėl tokio institucijų, pripažįstamų teismais Sutarties 267 straipsnio prasme, įvairumo pačios nacionalinės institucijos negali vertinti, ar atitinka TT numatytus teismo, galinčio kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, kriterijus, nes toks galių suteikimas nacionalinėms institucijoms sukeltų riziką padaryti vertinimo klaidą, dėl kurios jos prarastų galimybę kreiptis į Teisingumo Teismą dėl ES

⁷⁷ Bobek, M., *supra* note 10, p. 4; Turičnik, E., *supra* note 75, 2. Pažymima, kad Teisingumo Teismas negali veikti *ex officio* ir inicijuoti prejudicinių sprendimų priėmimo procedūrą.

⁷⁸ Prapiestytė, D., *supra* note 51, 1214; byloje C-357/89 *Raulin v. Minister van Onderwijs en Wetenschappen* [1992] ECR I-1027 teismu, galinčiu kreiptis į TT buvo pripažinta Nyderlandų speciali institucija, kuri nagrinėja ginčus dėl studijų finansavimo; byloje C-55/94 *Gebhard v. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano* [1995] ECR I-4165 subjektu, galinčiu prašyti prejudicinio sprendimo buvo Milano advokatų taryba.

teisės išaiškinimo⁷⁹. Vadinasi, teismo, besikreipiančio dėl prejudicinio sprendimo, sąvoka yra savarankiška, kurią apibrėžia ne valstybių narių institucijos, o Teisingumo Teismas⁸⁰.

Pirmą kartą TT klausimą dėl institucijos, pateikusios prejudicinius klausimus dėl atitikimo valstybės narės teismo sąvokai, sprendė *Vaassen – Goebbels* byloje⁸¹, pagal kriterijus įvertinęs, kad Nyderlandų Šachtų darbuotojų socialinės apsaugos komisija yra teismas pagal SESV 267 straipsnį. Vėlesnėje *Dorsch Consult* byloje⁸² TT pradėjo vartoti formuluotę „siekiant nustatyti, ar institucija, kuri kreipiasi dėl prejudicinio sprendimo, turi „teismo“ statusą pagal EB 234 straipsnį, reikia vadovautis tokiais kriterijais: įsteigta teisės aktais, vykdo nuolatinę veiklą, proceso metu sprendžiamas ginčas, institucija taiko teisės aktus ir yra nepriklausoma“⁸³.

Generalinis advokatas D. Ruiz – Jarabo Colomer *De Coster* byloje pateiktoje savo nuomonėje⁸⁴ pažymėjo, kad šie kriterijai palaipsniui yra tobulinami ir keičiami, užtikrinant galimybę gauti prejudicinį sprendimą kriterijus atitinkančioms institucijoms. Dr. D. Prapiestytė savo disertacijoje remiasi teisės profesorių R. Kovaro ir D. Simono pasiūlytu kriterijų skirstymu į funkcinis ir institucinius, pastariesiems priskiriant nepriklausomumą, nuolatinę veiklą, įstatymų taikymą ir privalomą jurisdikciją, tuo tarpu funkciniam – teisingumo vykdymo funkciją, ginčo nagrinėjimo funkciją ir teismo pobūdžio sprendimo priėmimą⁸⁵.

Pereinant prie tokių subjektų, kaip konstitucinę kontrolę atliekančios nacionalinės institucijos, svarbu pabrėžti, kad teisinės valstybės principas numato, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, o visos institucijos, įgyvendinančios valstybės valdžią, turi veikti remdamosi Konstitucija ir jai paklusti, nes ji yra aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas, kuriam negali prieštarauti joks kitas teisės aktas⁸⁶. Tai suponuoja, kad teisinėje sistemoje turi veikti tam tikra institucija, užtikrinanti, kad valstybės valdžios institucijos nepriimtų teisės aktų, nesuderinamų su Konstitucija. Prof. dr. E. Jarašiūnas nurodo, kad turi būti užtikrinama apsauga

⁷⁹ Kybartienė, E. Ar Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba yra pripažintina teismu pagal SESV 267 straipsnį? *Jurisprudencija*. 2013. 20(4): 1429.

⁸⁰ Generalinio advokato Reischl nuomonė byloje 246/80 *Broekmeulen v Huisarts Registratie Commissie* [1981] ECR 2311, p. 2335.

⁸¹ Byla 61/65 *Vaassen – Goebbels v. Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf* [1966] ECR 377.

⁸² Byla C-54/96 *Dorsch Consult Ingenieursgesellschaft v Bundesbaugesellschaft Berlin* [1997] ECR I-4961.

⁸³ Kybartienė, E., *op. cit.*, p. 1431.

⁸⁴ Generalinio advokato Ruiz – Jarabo Colomer nuomonė byloje C-17/00 *De Coster* [2001] ECR I-9445, para 17. Pažymima, kad minėtoje *Vaassen* byloje nepriklausomumo kriterijus dar nebuvo tikrinamas; jį Teisingumo Teismas nustatė žymiai vėliau *Corbiau* byloje.

⁸⁵ Simon, D. *Le système juridique communautaire*. Paris: Presses Universitaires de France, 1997, p. 491. (Cituota iš: Prapiestytė, D. *Prejudicinio sprendimo priėmimo Europos Sąjungos teisingumo teisme proceso aiškumas kaip vienodo Europos Sąjungos teisės aiškinimo ir taikymo garantija: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius, 2012, p. 38, 42). Tokią klasifikaciją išskyrė ir Teisingumo Teismas byloje C-192/98 *ANAS* [1999] ECR I-8583, para 22.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 34-1620.

nuo fizinių, juridinių asmenų, valstybės valdžios institucijų bei pareigūnų galimo kėsinosi⁸⁷. Pažymima, kad konstitucinę kontrolę atliekantys teismai, būdami nepriklausomi ir savarankiški, vykdo konstitucinį teisingumą – sprendžia dėl žemesnės galios teisės aktų atitikties Konstitucijai⁸⁸. Anot O. Dubos, dėl savo paskirties savitumo šie teismai nėra tikrieji ES teismai, nes jiems nėra pavesta taikyti ES teisės, kai nagrinėjama konstitucinė byla.⁸⁹ Kita vertus, jie susiduria su ES teisės klausimais, kai sprendžia ES teisės pagrindu priimto nacionalinio teisės akto konstitucingumą.

Konstitucinę kontrolę atliekantys teismai yra skirstomi pagal doktrinoje vyraujančius modelius: decentralizuotos kontrolės (amerikietiškas modelis) ir centralizuotos kontrolės (europietiškas modelis)⁹⁰. Decentralizuotos kontrolės atveju konstitucinė kontrolė yra atliekama teismui sprendžiant administracines, civilines bei baudžiamąsias bylas⁹¹. Vadinasi, „konstitucinės justicijos funkcija patikima šalies teismų visumai, ir ji išties nesiskiria nuo paprasto teisingumo įgyvendinimo tuo požiūriu, kad visus ginčus, nesvarbu kokia jų prigimtis, nagrinėja tie patys teismai, laikydamiesi beveik tų pačių sąlygų“⁹². Tokie teismai yra laikomi teismais, turinčiais konstitucinę jurisdikciją⁹³. Šis amerikietiškas modelis būdingas anglosaksų teisinės sistemos šalims bei tokioms ES valstybėms narėms, kaip Danija, Graikija, Suomija, Estija, Švedija, kuriose konstitucinė kontrolė yra taikoma visų lygių valdžios institucijų teisės aktams bei atliekama bet kurio nacionalinio teismo konstitucingumo klausimui iškilus konkrečioje byloje.⁹⁴ Pažymima, kad teismo priimtu sprendimu dėl teisės aktų konstitucingumo, pats teisės aktas nepanaikinamas, ir netgi vėliau kiti teismai neatsižvelgia į ankstesnį priimtą sprendimą⁹⁵. Manytina, kad toks konstitucinės kontrolės modelis tinkamai neužtikrina, kad nebus priimtas aukščiausią teisinę galią valstybėje turinčiam teisės aktui prieštaraujantis teisės aktas.

⁸⁷ Jarašiūnas, E. Nuo pirmosios iki naujųjų konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą. Iš Birmontienė, T., *et. al. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 29.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl bylos pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 153 straipsnio 2 dalies 11 punktą (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, nutraukimo“. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 152-7779.

⁸⁹ Dubos, O. *Les juridictions nationales, juge communautaire: Contribution à l'étude des transformations de la fonction juridictionnelle dans les États membres de l'Union européenne*. Paris: Dalloz, 2001, p. 6. (Cituota iš: Jarašiūnas, E., *supra* note 12).

⁹⁰ Kūris, E. Konstitucinis Teismas. Iš Abramavičius, A., *et. al. Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 69. Šie modeliai doktrinoje yra vadinami ir amerikietiškoju bei europietiškoju modeliais; Favoreu, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis. 2001, p. 18; Jarukaitis, I.; Baltūsienė, J. ESTT ir konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykis. Iš Beinoravičius, D., *et. al. Konstitucionalizmas ir teisės politika Europos Sąjungoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 291-295.

⁹¹ Žilys, J. Konstitucinė apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Iš Birmontienė, T., *et. al. Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. Antras leidimas. 2002, p. 414.

⁹² Favoreu, L., *op. cit.*

⁹³ Kybartienė, E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97): 56.

⁹⁴ Jarukaitis, I.; Baltūsienė, J., *supra* note 91, p. 292.

⁹⁵ *Ibid.*

Tuo tarpu centralizuotos kontrolės modelio atveju, plačiai paplitusio tarp ES valstybių narių, konstitucinė kontrolė yra suteikiama bendrosios jurisdikcijos teismams nepriklausančiai institucijai, turinčiai išimtinę kompetenciją šioje srityje – konstituciam teismui, todėl joks kitas teismas negali spręsti dėl teisės aktų konstitucingumo⁹⁶. Šis modelis yra kompleksinio pobūdžio, nes konstitucingumo kontrolė apima ne tik įstatymų priežiūrą, bet ir ginčus, kurie yra susiję su konstitucijos taikymu, pvz. individualūs konstituciniai skundai, rinkimų ir federaciniai ginčai ir pan.⁹⁷. Šis modelis tinkamai atlieka konstitucingumo kontrolę, nes konstitucinių teismų sprendimai yra privalomi ir priėmus sprendimą, kad teisės aktas prieštarauja aukščiausiajį galią turinčiam teisės aktui (Konstitucijai), jis panaikinamas ir taip pašalinamas iš teisės sistemos⁹⁸.

Kalbant apie šiuos konstitucinę kontrolę atliekančius teismus, lekt. E. Kybartienė neabejoja, kad teismai, turintys konstitucinę jurisdikciją, t.y. teismai pagal amerikietiškojį modelį, patenka į SESV 267 straipsnio 3 dalį ir turi pareigą kreiptis į TT, kai nagrinėjamoje byloje susiduriama su ES teisės taikymu.⁹⁹ Tai grindžiama tuo, kad šie teismai valstybių narių teisminėje hierarchijoje užima pačią aukščiausią vietą, todėl jų sprendimai nebegali būti toliau skundžiami ir jie turi pareigą prašyti TT priimti prejudicinį sprendimą.

Tuo tarpu aptariant konstitucinius teismus pagal europietiškojį modelį, pabrėžtina, kad dėl jų, kaip subjektų, galinčių kreiptis į TT, manytina, kad jie atitinka daugumą Teisingumo Teismo praktikoje nurodytų subjekto pagal SESV 267 straipsnį kriterijų. Be to, dėl jų pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo taip pat manytina, kad nacionalinėse teisinėse sistemose nėra įsteigtų institucijų, kurioms būtų skundžiami konstitucinių teismų sprendimai, ir jie vieninteliai teismai, atliekantys konstitucinę kontrolę.¹⁰⁰ Vis dėlto, kai kurie konstituciniai teismai laikosi skirtingos pozicijos šiuo klausimu¹⁰¹.

Šiaip nuomonei pritaria ir Gil Carlos Rodríguez Iglesias bei Jean-Pierre Puissochet, kurie nurodo, kad konstituciniai teismai turi būti laikomi teismais SESV 267 straipsnio 3 dalies prasme ir susidūrus su ES teisės aiškinimu privalo kreiptis į TT¹⁰². Vis dėlto, G. Martinico išskiria tris valstybių narių konstitucinių teismų pozicijas dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą – teismai, kurie pripažįsta pareigą kreiptis į TT; teismai, kurie jos nepripažįsta, ir konstituciniai

⁹⁶ Favoreu, L., *supra* note 91; Jarukaitis, I.; Baltūšienė, J., *op. cit.*, p. 293. Konstituciniai teismai įvairiose valstybėse yra vadinami skirtingai, pvz. Prancūzijoje įsteigta Konstitucinė Taryba, Ispanijoje, Portugalijoje ir Lenkijoje – Konstitucinis Tribunolas ir pan., tačiau darbe autorė naudos bendrą sąvoką „konstitucinis teismas“.

⁹⁷ Jarukaitis, I.; Baltūšienė, J., *op. cit.*, p. 294.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Kybartienė, E., *supra* note 94, p. 58.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² *Ibid.*

teismai, kurių pozicija šiuo klausimu kito¹⁰³. Pirmajam požiūriui priklauso Austrijos, Belgijos, Lietuvos konstituciniai teismai, kurie nurodo, kad, nagrinėjant konstitucinę bylą ir aiškinant teisės normos prasmę, gali tekti susidurti su ES teisės nuostatomis, dėl kurių konstituciniai teismai turi kreiptis į TT¹⁰⁴. Tuo tarpu Vokietijos, Ispanijos konstituciniai teismai laikosi dualizmo teorijos, teigdami, kad ES teisė ir nacionalinė teisė yra skirtingos teisės sistemos, todėl jie nėra laikomi teismais SESV 267 straipsnio 3 dalies prasme¹⁰⁵. Ispanijos konstitucinis teismas apskritai atmetė galimybę kreiptis į TT ir nurodė, kad ES teisės klausimai nepriklauso konstitucinei jurisdikcijai, tuo tarpu Vokietijos konstitucinis teismas pripažino teisę kreiptis į TT¹⁰⁶.

Remiantis G. Martinico atlikta analize, Italijos konstitucinis teismas patenka į trečiąją klasifikaciją, kuri nurodo teismo požiūrio kitimą. Šis teismas, anksčiau teigęs, kad jis nėra subjektas, galintis kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, 2008 m. pirmą kartą kreipėsi į TT dėl prejudicinio sprendimo. Teisės žinovas nurodo, kad anksčiau Italijos konstitucinis teismas nesikreipdavo į TT, nes laikėsi pozicijos, jog jis nesiremia ES teise konstitucinėse bylose ir kad ES teisės akto aiškinimas nėra aktualus nagrinėjant nacionalinio teisės akto konstitucingumą. Teisės mokslininkas laikosi nuomonės, kad Italijos konstituciniam teismui didelę įtaką padarė Belgijos ir Austrijos konstitucinių teismų kreipimaisi, kaip pavyzdiniai atvejai šiam teismui bei daromas spaudimas *Köbler* ir *Traghetti* bylų pagrindu, kuriose įtvirtinta valstybės atsakomybė už paskutinės instancijos teismų, turinčių pareigą kreiptis į TT, šios pareigos pažeidimą.¹⁰⁷

Iš naujausios Vokietijos konstitucinio teismo praktikos manytina, kad ir šis teismas turėtų būti priskiriamas teismams, kurie keičia savo poziciją. 2014 m. pradžioje Vokietijos konstitucinis teismas pirmą kartą kreipėsi į TT, prašydamas priimti prejudicinį sprendimą dėl Europos centrinio banko programos dėl obligacijų pirkimo programos atitiko pirminei ES teisei.¹⁰⁸ Šis kreipimasis gali paskatinti kitų valstybių narių konstitucinius teismus, dažniau kreiptis į TT. Teisės žinovai A. Pliakos bei G. Anagnostaras daro hipotezę, kad šio teismo kreipimosi priežastis buvo noras nusimesti itin svarbaus klausimo nagrinėjimą ir perduoti jį

¹⁰³ Martinico, G. Preliminary Reference and Constitutional Courts: Are You in the Mood for Dialogue? *Tilburg Institute of Comparative and Transnational Law Working Paper*, [interaktyvus] 2009, 10: 4, 8. [žiūrėta 2014-12-10] <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1483664>.

¹⁰⁴ Lapinskas, K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos. Iš Jarašiūnas, E., et. al. *Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Teismo Tribunolo aštuntosios konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004, p. 97.

¹⁰⁵ Normantas, A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis. Iš Namavičiaus, Z., et. al. *Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2004, p. 55.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Martinico, G., *op. cit.* p. 4.

¹⁰⁸ Pliakos, A.; Anagnostaras, G. Blind Date Between Familiar Strangers: The German Constitutional Court Goes to Luxembourg! *German Law Journal* [interaktyvus] 2014, 15(2): 370 [žiūrėta 2014-12-10] <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol15-No2/PDF_Vol_15_No_14_Pliakos.pdf>

Teisingumo Teismui, perkeliant jam visą atsakomybę dėl teisės išaiškinimo. Be to, prie konstitucinių teismų, keičiančių savo poziciją dėl kreipimosi į TT, turėtų būti priskiriamas ir Ispanijos konstitucinis teismas, kuris 2011 m. kreipėsi dėl prejudicinio sprendimo¹⁰⁹.

Kaip matyti, valstybių narių konstituciniai teismai laikosi įvairių požiūrių, tačiau manytina, kad palaiapsniui vis daugiau valstybių narių teismų, atliekančių konstitucingumo kontrolę, ryžtasi kreiptis į TT.

Kalbant apie subjektus, galinčius kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, teisės doktrinoje svarstoma, ar arbitražas yra laikomas subjektu SESV 267 straipsnio prasme, ir jeigu taip, svarbu nustatyti, ar jis turi teisę, ar pareigą kreiptis į TT.

G. Bebr nurodo, kad Teisingumo Teismas arbitražo sąvoką apibūdina akcentuodamas pagrindinius arbitražo jurisdikcijos ypatumus, apibūdinamas dvi situacijas dėl kreipimosi į TT: pirmoji, kada arbitražas įsteigtas įstatymu ar kitaip yra prižiūrimas ir kontroliuojamas viešųjų institucijų, todėl tokie arbitražai gali kreiptis į TT; bei arbitražai, kurie įsteigti privačių šalių susitarimu ir, nesant viešųjų institucijų dalyvavimo, negali prašyti priimti prejudicinio sprendimo¹¹⁰.

Generalinis advokatas Reischl *Broekmeulen* byloje¹¹¹ nurodė, kad jurisdikcijos sąvoka yra nustatoma pagal ES teisę, nepriklausomai nuo nacionalinės teisės. Iš jo pozicijos išplaukia, kad nesvarbu, ar pagal nacionalinę teisę subjektas yra laikomas teismu, jo sąvoka SESV 267 straipsnio prasme nustatoma pagal ES teisę.

Tai pagrindžia ir Teisingumo Teismo praktikoje anksčiau minėti subjektų vertinimo kriterijai *Vaassen – Goebbels* byloje¹¹², kurioje Nyderlandų Šachtų darbuotojų socialinės apsaugos komisija, laikoma arbitražu, buvo pripažinta subjektu SESV 267 straipsnio prasme. Šioje byloje TT nustatė kriterijus, atitinkančius anksčiau minėtą viešumo elementą – institucija įsteigta nacionaliniu teisės aktu, kompetentingas Ministras patvirtina narių sudėtį, paskirtas pirmininkas, nustatytos procedūros taisyklės, privaloma jurisdikcija spręsti ginčus tarp draudimo įmonių ir draudėjų, pareiga priimti sprendimus remiantis teise ir pan.

Broekmeulen byloje¹¹³ TT pripažino teismu Apeliacijos komitetą (angl. *Appeals Committee*), kuriam buvo skundžiamas privačios gydytojų asociacijos sprendimas neįtraukti gydytojo į jų registrą, į kurią įrašyti asmenys Nyderlanduose gali verstis gydytojo veikla.

¹⁰⁹ Byla C-399/11 *Stefano Melloni v Ministero Fiscal*, nepaskelbta rinkinyje.

¹¹⁰ Bebr, G. Arbitration Tribunals and Article 177 of the EEC Treaty. *Common Market Law Review* [interaktyvus] 1985, 22: 490 [žiūrėta 2014-12-10]

<http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.kluwer/cmlr0022&div=31&collection=kluwer&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults&terms=Bebr,%5BArbitration%5Dand%5BArticle%5D177ofthe%5BEEC%5DTreaty&type=matchall>.

¹¹¹ *Supra* note 81.

¹¹² *Supra* note 82.

¹¹³ Byla C-246/80 *Broekmeulen v Huisarts Registratie Commissie* [1981] ECR 2311.

Teisingumo Teismas pripažino instituciją teismu SESV 267 straipsnio prasme, esant viešųjų institucijų įsikišimui – Apeliacijos komiteto vidaus taisyklės, kaip ir privačios asociacijos, susijusios su institucijos sudėties sudarymu, kompetencija ir procedūrinės taisyklės buvo patvirtintos kompetentingų ministrų; be to, trečdalis Apeliacijos komiteto narių, įskaitant pirmininką, buvo taipogi paskirti ministrų. Šis viešųjų institucijų bendradarbiavimas ir priežiūra buvo svarbiausias kriterijus, nulėmęs subjekto pripažinimą teismu¹¹⁴.

Kitas pavyzdys, kuriame TT pripažino arbitražą, teismu, galinčiu kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, yra *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund* byla.¹¹⁵ Joje dėl kolektyvinės darbo sutarties aiškinimo kreiptasi į Danijos darbo ginčų arbitražo tarybą, kurią TT pripažino teismu dėl jurisdikcijos privalomumo. Nesant šalių susitarimo dėl institucijos, spręšančios kilusį ginčą, tokio pobūdžio ginčai nagrinėjami minėtoje Arbitražo taryboje kaip paskutinės instancijos institucijoje. Pažymima, kad nacionalinė teisė nustatė šios tarybos narių sudėtį ir jų skyrimo tvarką, todėl buvo užtikrintas institucijos nepriklausomumas nuo šalių.

Vis dėlto, Teisingumo Teismas, vertindamas arbitražo sąvoką SESV 267 straipsnio prasme, nustatė siaurą sąvoką¹¹⁶. *Nordsee* byloje¹¹⁷ buvo sudarytas šalių susitarimas pasidalinti gautą finansinę paramą, tuo pačiu nustatant, kad ginčas bus sprendžiamas arbitraže, panaikinant visų instancijų teismų jurisdikciją. TT lygino ginčo sprendimą arbitraže bei teismuose, kurie laikomi subjektais kreiptis į TT, ir arbitražuose, kaip ir teismuose, sprendimai yra priimami remiantis teise, procesas vyksta pagal procesines taisykles ir pan. Vis dėlto šių kriterijų buvimas nebuvo pakankamas pripažinti instituciją teismu, galinčiu kreiptis į TT. Šioje byloje arbitražas nebuvo pripažintas subjektu pagal SESV 267 straipsnį, nes arbitražo jurisdikcija nebuvo privaloma – šalys susitarimu nustatė ginčą spręsti ne teisme, o arbitraže. Be to, Vokietijos viešosios institucijos nebuvo įtrauktos nustatant jurisdikciją bei jų nebuvo prašyta įsitraukti į procesą arbitraže. Šioje, kaip ir *Denuit and Cordenier* byloje¹¹⁸, TT pažymėjo papildomą viešumo kriterijų, kuris reiškia, kad, nors ginčas ir sprendžiamas arbitraže, viešosios institucijos turi dalyvauti sprendžiant ginčą arba nustatant jurisdikciją, pagal kurią bus sprendžiamas ginčas. Teisingumo Teismas, konstatuodamas, kad nagrinėjamoje byloje institucija nėra teismas, galintis kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, nurodė privalomos jurisdikcijos bei viešųjų institucijų dalyvavimo ar kitokios kontrolės reikalavimą, todėl šie kriterijai, anot J. Steiner, L. Woods ir Ch. Twigg-Flesner, yra svarbiausi¹¹⁹.

¹¹⁴ Bebr, G., *supra* note 108, p. 493.

¹¹⁵ Byla C-109/88 *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark v Dansk Arbejdsgiverforening, agissant pour Danfoss* [1989] ECR 3199, paras. 7-9.

¹¹⁶ Steiner, J.; Woods, L.; Twigg-Flesner, Ch. *Textbook on EC Law*. 8th edition. New York: Oxford University Press, 2013, p. 557.

¹¹⁷ Byla C-102/81 *Nordsee v Reederei Mond* [1982] ECR 1095, paras. 10-12.

¹¹⁸ Byla C-125/04 *Denuit and Cordenier Transorient* [2005] ECR I-923, paras. 12, 13.

¹¹⁹ Steiner, J.; Woods, L.; Twigg-Flesner, Ch., *op. cit.*

Vis dėlto G. Bebr kritikuoja Teisingumo Teismo poziciją *Nordsee* byloje¹²⁰. TT nurodė, kad būtina užtikrinti ES teisės laikymąsi valstybėse narėse, tačiau pats sudarė sąlygas grėsmei dėl skirtingo aiškinimo, kai institucija nepripažinta teismu SESV 267 straipsnio prasme¹²¹.

Teisingumo Teismas, norėdamas sušvelninti savo poziciją dėl arbitražo negalėjimo kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, ir neleisdamas, kad tokiu atveju ginčo sprendimu arbitraže būtų piktnaudžiauta, kada šie galėtų vengti taikyti ES teisę ar ją pažeisti, nurodė, kad „Sąjungos teisės turi būti laikomasi visoje Sąjungos teritorijoje, todėl susitarimo šalys nėra laisvos sukurti išimties iš šios taisyklės“¹²². TT pažymi nacionalinių teismų teisę kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, kai iškyla būtinybė gauti ES teisės išaiškinimą, kuomet arbitrai nagrinėjant bylą, pagal nacionalinę teisę valstybių narių teismai yra įpareigoti suteikti teisinę pagalbą ar peržiūrėti arbitražo priimtą sprendimą¹²³.

Su šia pozicija sutinka teisės mokslininkai M. P. Broberg ir N. Fenger, kurie nurodo, kad pagal nacionalinę teisę arbitražų sprendimai gali būti peržiūrėti bendros kompetencijos teismų, ir tokiu atveju šie teismai, įvertinę būtinybę gauti ES teisės išaiškinimą, gali kreiptis į TT. Teisės mokslininkai nurodo, kad tokį variantą yra perėmusi Danija – Arbitražo įstatyme įtvirtinta, kad tuo atveju, kai arbitražas mano, kad sprendimo priėmimui yra būtinas ES teisės išaiškinimas, kreipiasi į nacionalinį teismą su prašymu, kad šis kreiptųsi į TT. Danijos teismui kreipiantis dėl prejudicinio sprendimo, jis turi diskreciją nuspręsti, ar kreipimasis dėl prejudicinio sprendimo yra tikslingas, bei suformuluoti prejudicinius klausimus.¹²⁴

Vis dėlto, G. Bebr nurodo, kad, siekiant užtikrinti vienodą ES teisės taikymą ir aiškinimą, būtų neadekvatu arbitražui neleisti kreiptis dėl ES teisės išaiškinimo. Teisės mokslininkas nurodo, kad, jei pagal nacionalines procesines normas arbitražas gali prašyti teismų teisinės pagalbos, TT pripažįsta, kad jie, nors ir netiesiogiai, gali kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Nors ši arbitražui suteikta teisė yra ginčijama įvairiais pagrindais, tokiais kaip arbitražo sprendimų neviešas skelbimas, kai tuo tarpu prejudiciniai sprendimai yra skelbiami viešai ir žinomi visai Sąjungai; arbitražai laisvanoriškai gali nesilaikyti prejudicinio sprendimo ir jį laikyti neprivaloma nuomone, taip padidindami TT darbo krūvį. Teisės mokslininkas laikosi pozicijos, kad vienodo ES teisės taikymo ir aiškinimo tikslas nebus pasiektas, jei arbitražui bus neleista pasinaudoti prejudicinio sprendimo procedūra. Be to, G. Bebr atkreipia dėmesį, kad *Nordsee* byloje arbitražas buvo nepripažintas teismu dėl jurisdikcijos neprivalomumo, o ne dėl anksčiau minėtų argumentų, kuriais ginčijama arbitražo galimybė kreiptis į TT.¹²⁵

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ G. Bebr, *op. cit.*, p. 497-498.

¹²² *Supra* note 115, para. 14.

¹²³ Bebr, G., *supra* note 108. p. 498.

¹²⁴ Broberg, M. P.; Fenger, N., *supra* note 13, p. 85.

¹²⁵ Bebr, G., *op. cit.*

II. NACIONALINIŲ TEISMŲ DISKRECIJA INICIJUOTI PREJUDICINIO SPRENDIMO PROCEDŪRA

SESV 267 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog valstybės narės teismas, matydamas poreikį gauti prejudicinį sprendimą tam, kad būtų išspręsta nacionalinė byla, turi teisę kreiptis į TT su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Pačioje Sutartyje nėra atskirta teismo diskrecija kreiptis dėl ES teisės akto išaiškinimo ir dėl jo galiojimo. Toks abstraktus taisyklės įtvirtinimas pirminėje teisėje suponuoja, kad abiem atvejais taikomos tapačios kreipimosi būtinumo vertinimo taisyklės, tačiau iš Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad iš tikrųjų taip nėra. Todėl autorė šiame skyriuje aptars valstybių narių diskreciją kreiptis dėl ES teisės išaiškinimo, analizuodama, kaip Lietuvos teismai vertina būtinumą realizuoti šią diskreciją. Autorė taip pat nagrinės teismų kreipimąsi dėl ES teisės akto galiojimo, siekdama atskirti šią diskreciją nuo diskrecijos kreiptis dėl ES teisės akto aiškinimo.

2. 1. Nacionalinių teismų teisė kreiptis į Teisingumo Teismą dėl Europos Sąjungos teisės aiškinimo

Kaip jau minėta, valstybės narės negalutinės instancijos teismas gali prašyti Teisingumo Teismo priimti prejudicinį sprendimą, matydamas poreikį gauti ES teisės išaiškinimą, kuris būtinas norint išnagrinėti ginčą nacionaliniame teisme. Sąjungos teismų, t.y. TT ir valstybių narių teismų, tarpusavio bendradarbiavimas priklauso tik nuo nacionalinio teismo, kuris kreipiasi į TT su prejudiciniais klausimais, todėl jis turi laisvę vertinti Teisingumo Teismo išaiškinimo svarbą nacionalinės bylos baigčiai bei kreipimosi į TT tikslingumą¹²⁶. Visų pirma, jis, nagrinėdamas bylą, turi nuspręsti, ar joje yra taikoma ES teisė, jei taip – koks konkretus ES teisės aktas¹²⁷. Tai nustačius, yra vertinamos kitos dvi prof. dr. I. Vėgėlės išskiriamos diskrecijos formos: diskrecija spręsti, ar nagrinėjant nacionalinę bylą būtina gauti Teisingumo Teismo išaiškinimą konkrečios ES teisės akto nuostatos atžvilgiu, bei diskrecija kreiptis į TT dėl prejudicinio sprendimo¹²⁸.

¹²⁶ Byla C-210/06 *Cartesio* [2008] ECR I-9641, para. 91; byla C-2/06, *supra* note 35; C-415/93 *Union Royale Belge des Sociétés de Football Association and Others v Bosman and Others* [1995] ECR I-4921, para. 59.

¹²⁷ Crowe, R. Colloquium Report „The Preliminary Reference Procedure: Reflections based on Practical Experiences of the Highest National Courts in Administrative Matters“. Ši tarptautinė konferencija vyko 2004 m. gegužės 22-23 d. Vokietijoje. Pranešimą parengė Europos teisės akademija (ERA). [interaktyvus] p. 44. [žiūrėta 2014-12-01]<http://download.springer.com/static/pdf/342/art%253A10.1007%252Fs12027-004-0031-8.pdf?auth66=1417712814_a192ceb1ca441949c2de0be08394c67c&ext=.pdf>

¹²⁸ Vėgėlė, I., *supra* note 51, p. 41. Su šiomis diskrecijos formomis sutinka TT, apie kurias užsimena savo praktikoje – vertinamas tiek poreikis gauti prejudicinį sprendimą, tiek pats klausimų, užduodamų TT, aktualumas. Sujungtos bylos C-332/92, C-333/92, C-335/92 *Eurico Italia Srl, Viazzo Srl and F & P SpA v Ente Nazionale Risi* [1994] ECR I-71, para. 17.

Vertinant pirmąją diskrecijos formą dėl prejudicinio sprendimo būtinumo, valstybės narės teismas turi atsižvelgti į tai, kad, jei nebus gautas ES teisės išaiškinimas, jis negalės išspręsti nacionalinės bylos¹²⁹. Tai reiškia, kad TT priimtam ES teisės išaiškinimui neskiriama lemiamą reikšmę, užtenka, kad prejudicinis sprendimas nacionaliniam teismui padėtų išspręsti bylą¹³⁰. Pažymėtina, kad teismas negali Teisingumo Teismui pateikti hipotetinių klausimų ar su byla jokio ryšio neturinčių klausimų, nes tokiu atveju bus laikoma, kad nacionalinis teismas netinkamai realizavo savo teisę kreiptis į TT, nes pastarasis gali atmesti tokius prašymus priimti prejudicinį sprendimą¹³¹. Nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principus bei svarstydamas būtinybę gauti prejudicinį sprendimą dėl ES teisės išaiškinimo, pats sprendžia, kurioje proceso stadijoje prašyti TT priimti prejudicinį sprendimą¹³². Teisingumo Teismas savo rekomendacijose valstybių narių teismams nurodo, kad tikslinga kreiptis į TT tada, kai teismas, nagrinėjantis bylą, gali apibrėžti faktines bei teisines aplinkybes ir jas nurodyti prašyme dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, skirtame Teisingumo Teismui; dėl gero teisingumo vykdymo į TT turėtų būti kreipiamasi išklausius abi bylos šalis¹³³.

Dėl nacionalinių teismų atliekamo būtinumo kreiptis į TT vertinimo savo praktikoje yra pasisakęs Teisingumo Teismas *Costa v. E.N.E.L.* byloje¹³⁴. Joje Italijos vyriausybė abejojo, ar teismui buvo būtina kreiptis į TT, tačiau Teisingumo Teismas pasirėmė SESV 267 straipsniu (tuometiniu 177 str.) ir jame įtvirtintu nacionalinių teismų bei TT funkcijų atskyrimu ir nurodė, kad šis straipsnis neleidžia spręsti dėl bylos faktinių aplinkybių bei kritikuoti teismų prašymo priimti prejudicinį sprendimą motyvų bei tikslų. Vis dėlto K. Pabijanskas nurodo Teisingumo Teismo poziciją, kad nacionalinis teismas, besikreipdamas į TT, turėtų nurodyti kreipimosi priežastis, kad pastarasis būtų tikras dėl savo jurisdikcijos priimti prejudicinį sprendimą¹³⁵.

Politi byloje¹³⁶ Italijos Vyriausybė nurodė, kad Torino Tribunolo Prezidentas (angl. *the President of the Tribunale di Torino*) negalėjo kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pagal SESV 267 straipsnio (tuometinio 177 str.) 2 dalį, nes sprendimas turėjo būti priimtas pagal specialią procedūrą, remiantis ieškovo pareiškimu, nesant ginčo tarp šalių. Šioje byloje TT nurodė, kad

¹²⁹ Pabijanskas, K. Kada nacionaliniams teismams (ne)reikia kreiptis dėl prejudicinio sprendimo? *Justitia*, 2006, 3(61): 11.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ Kūris, P., *supra* note 4, p. 11; Arnull, A., *et. al.*, *supra* note 33, p. 515.

¹³² Turičnik, E. *supra* note 75, p. 4; sujungtos bylos C-297/88 ir C-197/89 *Dzodzi v. Belgium* [1990] ECR I-3763, para. 34.

¹³³ TT rekomendacijos, *supra* note 25, 19 dalis; byla C-157/92 *Pretore di Genova v. Banchemo* [1993] ECR I-1085, para 4, sujungtos bylos C-320/90, C-321/90 ir C-322/90 *Telemarsicabruzzo and Others v. Circostel* [1993] ECR I-393, para. 6. Byloje C-316/93 *Vaneetveld v. Le Foyer* [1994] ECR I-763, para. 13 TT nurodė, kad prašyme dėl prejudicinio sprendimo priėmimo reiktų pateikti bent faktines aplinkybes, kad TT galėtų vertinti jų atžvilgiu taikomų ES teisės aktų konkrečias nuostatas.

¹³⁴ Byla 6/64, *supra* note 11.

¹³⁵ Pabijanskas, K., *op. cit.*; bylos C-167/94 *Juan Carlos Grau Gomis ir kt.* [1995] ECR I-1023, para. 9, C-257/95 *Gérard Bresle v. Préfet de la Région Auvergne ir Préfet du Puy-de-Dôme* [1996] ECR I-233, para. 17; TT rekomendacijos, *op.cit.*, 22 dalies 3 punktas.

¹³⁶ Byla C-43/71 *Politi v Ministero delle finanze* [1971] ECR 1039, paras. 4, 5.

pakanka pažymėti, kad Torino Tribunolo Prezidentas vykdė teisminę funkciją pagal Sutartį, ir, jo manymu, ES teisės išaiškinimas buvo būtinas priimant sprendimą nacionalinėje byloje.

Nustačius, jog nacionalinėje byloje būtina gauti prejudicinį sprendimą, anot prof. dr. I. Vėgėlės, negalutinės instancijos teismai išlaiko diskreciją vertinti, ar kreiptis į TT¹³⁷. Teismas, vertindamas kreipimosi tikslumą, atsižvelgia į įvairius kriterijus, vienas jų – tai laikotarpis, per kurį TT priima prejudicinį sprendimą, nors Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) nepabrėžė jo svarbos¹³⁸. *Pafitis and Others v. Greece* byloje¹³⁹, kurioje prejudicinis sprendimas buvo priimtas per du metus ir septynis mėnesius, EŽTT nurodė, šis laiko tarpas negali būti įskaitomas į įmanomai trumpiausią proceso trukmę, kurią ginčo šalims užtikrina EŽTK 6 straipsnio 1 dalis, nes, priešingu atveju, tai neigiamai paveiktų prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą ir ja siekiamus tikslus. Vis dėlto, SESV 267 straipsnio numatytos procedūros trukmės svarbą įrodo priimta nauja Procedūros reglamento redakcija, kurioje padarytais pakeitimais siekiama kaip galima labiau sutrumpinti proceso trukmę.¹⁴⁰ Šio Procedūros reglamento 105 straipsnis pakeitė ankstesnę greitesnę prejudicinių sprendimų priėmimo procedūrą, kurios prašydavo nacionalinis teismas, ir nustatė, kad dabar ši procedūra galima ir nusprendus TT pirmininkui išimties tvarka priimti ES teisės išaiškinimą pagal greitesnę procedūrą, kai bylos pobūdis lemia būtinybę prejudicinį sprendimą priimti kaip galima greičiau. Procedūros reglamento 108 straipsnis numato modifikuotą prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą skubos tvarka, kada byla gali būti perduodama teisėjui, kuris, nors ir nepriklauso specialiajai kolegijai byloms skubos tvarka spręsti, tačiau nagrinėja panašaus pobūdžio bylą. Pastarosios procedūros pavyzdžiu galėtų būti *Rinau* byla¹⁴¹, kurioje prejudicinis sprendimas dėl bylos, kurioje, išsiskyrus vaiko tėvams, buvo keliamas klausimas dėl vaiko interesų apsaugos ir jo gražinimo tėvui, buvo priimtas per nepilnus tris mėnesius.

Procedūros reglamente numatytos procedūros, leidžiančios tam tikrais atvejais prejudicinį sprendimą priimti greičiau nei paprastai, įvertinus bylos aplinkybes, leidžiant nacionaliniams teismams nuspręsti dėl kreipimosi į TT tikslingumo.

Pažymėtina, kad teisės doktrinoje vyrauja pozicija, kad nacionalinio teismo sprendimui dėl kreipimosi į TT neturi įtakos ginčo šalių prašymai kreiptis dėl prejudicinio sprendimo¹⁴². *IATA and ELFAA* byloje¹⁴³ Teisingumo Teismas nurodė, kad SESV 267 straipsnyje numatyta procedūra ginčo šalims nesuteikia teisės kreiptis į TT, todėl jų argumentai dėl byloje kylančio ES

¹³⁷ Vėgėlė, I., *supra* note 51, p. 41; Turičnik, E., *supra* note 75, p. 3; Kūris, P., *supra* note 4, p. 11.

¹³⁸ Broberg, M. P.; Fenger, N., *supra* note 13, p. 278.

¹³⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Pafitis and Others v. Greece*, 26 February 1998, § 95, Nr. 163/1996/782/983.

¹⁴⁰ *Supra* note 7.

¹⁴¹ Byla C-195/08 PPU *Inga Rinau* [2008] ECR I-5271.

¹⁴² Broberg, M. P.; Fenger, N., *op. cit.*, p. 280.

¹⁴³ Byla C-344/04 *IATA and ELFAA* [2006] ECR I-403, para. 28.

teisės klausimo neįpareigoja teismo kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Siekiant ne tik apsaugoti ES piliečių teises, bet ir užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą ir taikymą, teismai gali *ex officio* kreiptis į TT ir nesant šalių prašymo¹⁴⁴.

Autorės manymu, siekiant užtikrinti SESV 267 straipsniu siekiamus tikslus, teismas turėtų atsižvelgti į šalių pateiktus argumentus dėl kreipimosi į TT tikslingumo ar jo nebuvimo, tačiau jie neturėtų lemti teismo sprendimo dėl teismų bendradarbiavimo procedūros iniciavimo. Nacionalinis teismas, įvertinęs šalių argumentų dėl kreipimosi ar jo nebūtinumo pagrįstumą, priima sprendimą, ar tikslinga kreiptis į TT.

Vis dėlto praktikoje kai kuriose valstybėse narėse šalių prašymai įgyvendinant Sąjungos teismų bendradarbiavimą turi itin svarbią reikšmę – Didžiojoje Britanijoje, Airijoje, Danijoje, kuriose ES teisės išaiškinimų, pateiktų TT, skaičius yra nemažas, paprastai ginčo šalys inicijuoja prejudicinio sprendimo procedūrą nacionaliniuose teismuose¹⁴⁵. Pavyzdys, kada teismas nesikreipė į TT dėl ginčo šalių pateiktų argumentų, yra Didžiosios Britanijos Aukštojo Teismo (angl. *High Court*) *Ex p Schering Chemicals Ltd* ir *Portman Agrochemicals* bylos¹⁴⁶, kuriose teismas atsižvelgė į šalių tvirtinimus, kad kreipimasis į TT užvilkins procesą nacionaliniame teisme, todėl pastarasis nesikreipė dėl prejudicinio sprendimo.

Vertindami poreikį gauti TT išaiškinimą dėl ES teisės suvokimo, valstybių narių teismai paprastai nesikreipia į TT, jei mato, kad prejudicinis sprendimas dėl tapačios nuostatos išaiškinimo bus pateiktas Teisingumo Teismo nagrinėjamoje byloje¹⁴⁷. Kita vertus, pagal proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principus, nacionalinis teismas, nebūdamas tikras, ar galės pasiremti TT pateiktu ES teisės išaiškinimu kitoje byloje, turėtų kreiptis į Teisingumo Teismą ir nevilkinti proceso – kaip pavyzdys, pateikta analogiška situacija *Stichting Greenpeace Nederland* byloje¹⁴⁸, kurioje Nyderlandų teismas *Raad van State* sprendė, ar kreiptis su prašymu priimti ES teisės išaiškinimą nacionalinėje byloje, kurioje kilo klausimas dėl leidimo vykdyti bandymus dėl GMO išleidimo į ribotą aplinkos plotą. Šioje byloje teismas žinojo apie TT nagrinėjamą analogišką prašymą dėl prejudicinio sprendimo kitoje byloje, tačiau vis tiek kreipėsi į TT su savo klausimais. Pastarojoje *Azelvandre* byloje¹⁴⁹ klausimas taip pat siejamas su leidimu dėl GMO išleidimo į aplinką, tačiau prejudiciniai klausimai buvo susiję su Prancūzijos

¹⁴⁴ Byla C-126/80 *Salonia v Poidomani e Giglio* [1981] ECR 1563, para. 5-7.

¹⁴⁵ Kanninen, H. Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdiction of the European Union, 18th Colloquium 2002, General Report on the Colloquium Subject „The Preliminary Reference to the Court of Justice Of European Union“ [interaktyvus] [žiūrėta 2014-12-10] <http://juradmin.eu/colloquia/2002/gen_report_en.pdf>.

¹⁴⁶ Bylos *R v Secretary of State for Social Services, ex p Schering Chemicals Ltd* [1987] 1 CMLR 277, para 99 ir *R v Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex p Portman Agrochemicals Ltd* [1994] 3 CMLR 18, paras. 20-1. (Cituota iš: Broberg, M. P.; Fenger, N., *supra* note 13, p. 281).

¹⁴⁷ *Ibid.*, Broberg, M. P.; Fenger, N., p. 285.

¹⁴⁸ Sąjungtos bylos C-359/08–361/08 *Stichting Greenpeace Nederland*, kurios 2009 m. balandžio 2 d. buvo pašalintos iš TT registro. (Cituota iš: *Ibid.*, Broberg, M. P.; Fenger, N., p. 285).

¹⁴⁹ Byla C-552/07 *Commune de Sausheim v Pierre Azelvandre*. [2009] ECR I-987.

administracinių vienetų suskaidymu į kantonus ir departamentus, todėl Nyderlandų teismas manė, jog TT pateiktas prejudicinis sprendimas negalės būti taikomos jo nagrinėjamoje byloje. Vis dėlto, šis teismas, įvertinęs *Azelvandre* byloje priimtą prejudicinį sprendimą, atsiėmė TT pateiktą prašymą dėl prejudicinio sprendimo priėmimo.¹⁵⁰

Poziciją dėl rėmimosi egzistuojančia Teisingumo Teismo praktika palaiko ir tam tikri teisės mokslininkai, tokie kaip A. Arnull, A. Dashwood, M. Dougan, M. Ross, E. Spaventa ir D. Wyatt, kurie savo bendrame darbe išreiškia poziciją, kad teismai, turintys teisę kreiptis į TT, gali pasiremti tam tikromis taisyklėmis ir nerealizuoti savo teisės kreiptis į TT. Pirma taisyklė leidžia teismams nesikreipti dėl prejudicinio sprendimo, kai, sekant Teisingumo Teismo praktiką, pastarasis yra nagrinėjęs analogišką bylą, kurioje išspręstas tapatus arba labai panašus ES teisės klausimas, ir valstybės narės teismas gali pasiremti šiuo išaiškinimu. Teisės mokslininkų išskirta antra taisyklė nurodo, kad, jei klausimai, susiję su ES teisės aiškinimu, yra pagrįstai aiškūs, teismas gali nesikreipti į TT.¹⁵¹

Teisės žinovų minėtos dvi taisyklės yra analogiškos *Cilfit* byloje¹⁵² Teisingumo Teismo pateiktoms *acte clair* bei *acte éclairé* išimtims. Dėl jų aptarimo, kalbant ne apie išimtis iš pareigos, o apie teisę kreiptis į TT, tikslinga pastarąsias išimtis vadinti doktrinomis. Dėl *acte éclairé* doktrinos taikymo, manytina, kad teismai, vertindami kreipimosi būtinumą, galėtų remtis ankstesne TT praktika, jei ES teisės klausimas tapatus ar labai panašus į nacionalinėje byloje aktualią ES teisę. Tai teismams suteiktų daugiau aiškumo sprendžiant nacionalinę bylą. Tuo tarpu dėl *acte clair* doktrinos taikymo lieka neaišku, ar, įsitikinant pagrįstai aiškiu ES teisės klausimu, būtina tenkinti šios doktrinos sąlygą – lyginti ES teisės akto nuostatą oficialių ES kalbų atžvilgiu.

Be to, Lordas Thomas Bingham nurodo, kad nacionalinis teismas, svarstydamas, ar klausimas jam nekelia abejonių, turi būti atidus vertinant nacionalinio bei ES teisinio reguliavimo terminologijos skirtumus bei vienodo nuostatos aiškinimo visoje Sąjungoje poreikį¹⁵³. Tai pagrindžia *acte clair* doktrinos taikymo sąlygas dėl teleologinio metodo taikymo, kuriuo remiamasi kartu su minėtu lingvistiniu metodu.

Pažymima, kad nei SESV, nei TT savo praktikoje nacionaliniams teismams, turintiems teisę kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, nėra numatytas toks reikalavimas remtis šiomis doktrinomis. Manytina, kad tokios taisyklės nėra numatytos, nes galbūt nenorima teismams, kuriems neprivaloma kreiptis į Teisingumo Teismą, užkrauti per didelę naštą vertinant, ar jie gali remtis ankstesne TT praktika, ar teisės norma yra aiški visos Sąjungos teisėjams.

¹⁵⁰ *Supra* note 145.

¹⁵¹ Arnull, A., *et. al.*, *supra* note 33, p. 512.

¹⁵² *Supra* note 8, paras. 17-20.

¹⁵³ Arnull, A., *et. al.*, *op. cit.*, p. 514.

Vis dėlto pastebėtina, kad negalutinės instancijos teismai turi kuo labiau stengtis užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą, apsaugoti privačių subjektų teises bei vykdyti kitas prejudicinio sprendimo atliekamas funkcijas, todėl teismas turi daryti viską, kad įsitikintų, ar jam tikslinga kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Dėl šios priežasties svarstyтина, ar visgi reikalavimai įsitikinti ES teisės normos aiškumu, nekeliančių pagrįstų abejonų, teismui, turinčiam teisę kreiptis į TT, yra pagrįsti. Diskrecijos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo suteikimas nacionaliniams teismams yra grindžiamas hierarchine teisminių institucijų sistema, kada šių teismų potencialiai padarytas klaidas ištaiso aukštesnės instancijos teismai (apeliacinės instancijos teismai, tikrindami tiek fakto, tiek teisės klausimus, bei kasacinės instancijos teismai, tikrindami tik teisės klausimus – *aut. pastaba*), kuriems gali būti skundžiami žemesniųjų instancijų teismų sprendimai¹⁵⁴. Vis dėlto, toks bylos nagrinėjamas aukštesniuose teismuose užtrunka netrumpai, todėl teismai, vertindami teisės kreiptis į TT realizavimo būtinumą, turėtų atsižvelgti į proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principus ir stengtis imtis visų galimų priemonių, kad ES teisės klausimas būtų išspręstas kaip galima greičiau, tuo pačiu apsaugant ginčo šalių interesus. Vis dėlto svarstyтина, ar turėtų būti taikoma *acte clair* doktrina, atkreipiant dėmesį, kad dėl jos taikymo sąlygų tinkamumo, bus svarstoma tolesniame darbe.

Prof. dr. I. Vėgėlė pastebi, kad gali pasirodyti, jog nacionalinių teismų diskrecija kreiptis į Teisingumo Teismą, nustačius būtinumą gauti prejudicinį sprendimą, yra neribota. Vis dėlto manytina, kad, nesikreipus į TT, būtų galima kelti klausimą dėl pažeistos teisės į teisingą teismą, numatytos nacionalinių procesinių teisės aktų, ir kelti klausimą dėl teisėjo nušalinimo, pastarajam nesant nepriklausomam.¹⁵⁵ Be to, EŽTK 6 straipsnio 1 dalyje nurodyta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, kurio metu nepriklausomas ir nešališkas teismas viešai ir per įmanomai trumpiausią laiką sprendžia bylą¹⁵⁶.

Pažymėtina, kad valstybėje narėje negali būti nustatytas toks teisinis reglamentavimas, kuris ribotų ar uždraustų nacionalinių teismų teisę kreiptis į Teisingumo Teismą¹⁵⁷. Naujausia TT praktika rodo, kad jis palaiko tokią poziciją – *Križan and Others* byloje¹⁵⁸ yra nurodęs, kad valstybėje narėje egzistuojančios procesinės nuostatos negali paneigti teismų diskrecijos prašyti

¹⁵⁴ Šinkūnas, H. Bendrosios kompetencijos teismai. Iš Kūris, P, *et.al. Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 113.

¹⁵⁵ Vėgėlė, I., *supra* note 51, p. 42.

¹⁵⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Dhahbi v. Italy* 8 July 2014 § 31 Nr. 17120/09 patvirtino, kad EŽTK 6 straipsnio 1 dalis reikalauja, jog nacionaliniai teismai pagrįstai nurodytų priežastis, kodėl nesikreipia dėl prejudicinio sprendimo, kuris tinkamai išaiškintų ES teisę ir leistų priimti ES teisę atitinkantį sprendimą nacionalinėje byloje.

¹⁵⁷ Žaltauskaitė – Žalimienė, S. Nacionalinio teismo vaidmuo įgyvendinant ES teisę ir teisinio saugumo principo pažeidžiamumas. *Teisė*. 2011, 78: 139; E. Turičnik tai patvirtina, nurodydama, kad nacionalinio teismo teisės kreiptis į TT negali riboti nei aukštesnės instancijos teismo sprendimas, nei jokio nacionalinio reguliavimo dėl kreipimosi į TT nebuvimas (Turičnik, E, *supra* note 75, p. 3-4).

¹⁵⁸ Byla C-416/10 *Jozef Križan and Others v Slovenská Inšpekcia Životného Prostredia*, dar nepaskelbta rinkinyje, paras. 67, 68.

TT priimti prejudicinio sprendimo. *Peterbroeck* byloje¹⁵⁹ TT tai patvirtino nurodydamas, kad egzistuojančios tokios nacionalinės taisyklės negali būti pateisinamos teisinio tikrumo arba tinkamo procedūros atlikimo pagrindais.

Šiuo klausimu autorė sutinka su Teisingumo Teismu. Nors nacionalinėje sistemoje būtina laikytis procesinių nuostatų, turinčių privalomąją galią, tačiau, siekiant užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą ir taikymą, valstybės narės savo teisės normomis neturėtų riboti teismų bendradarbiavimo galimybes. Priešingu atveju kiekviena valstybė narė, nustatydamą įvairias taisykles, kurių laikantis teismai negalėtų kreiptis į TT, keltų grėsmę skirtingam ES teisės suvokimui visoje Sąjungoje. Žinoma, šie teismai turi ne pareigą, o teisę kreiptis į TT, todėl būtų galima svarstyti, kad vis dėlto nacionalinių procesinių taisyklių laikytis yra būtina, nes galutinės instancijos teismai, turintys pareigą prašyti priimti prejudicinį sprendimą, galiausiai vis tiek ją realizuos, net jei ir žemesnės instancijos teismai pagal nacionalinę teisę nesikreips dėl prejudicinio sprendimo. Kadangi Sąjungoje vyrauja konkrečioji doktrina¹⁶⁰, praktikoje gali kilti nesklandumų, kada valstybės narės teismas, neužimdamas aukščiausios vietos teismų hierarchijoje, tačiau kurio sprendimai nebegali būti skundžiami konkrečioje byloje, todėl turėdamas pareigą kreiptis į TT, to negali padaryti dėl kreipimąsi ribojančių nacionalinių proceso taisyklių. Visa tai sudarytų kliūtis tinkamai apsaugoti privačių asmenų teises ir jų teisėtus interesus ir kiltų grėsmė tinkamai neįgyvendinti prejudicinio sprendimo procedūros siekiamų tikslų, todėl darytina išvada, kad nacionalinės procesinės taisyklės negali riboti teismų kreipimosi į TT.

2. 2. Lietuvos teismų teisės kreiptis į Teisingumo Teismą realizavimo būtinumo vertinimas

Detaliai išanalizavus teisės mokslininkų požiūrius dėl negalutinės instancijos teismų teisės kreiptis dėl prejudicinio sprendimo dėl ES teisės išaiškinimo, aktualu išanalizuoti, kaip Lietuvos teismai vertina savo teisės kreiptis į Teisingumo Teismą realizavimo būtinumą.

Pabrėžiama, kad teisė kreiptis dėl prejudicinio sprendimo jau ne kartą buvo įgyvendinta: į Teisingumo Teismą kreipėsi ir ES teisės išaiškinimus gavo Panevėžio apygardos teismas¹⁶¹, Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas¹⁶², ikiteisminė institucija – Mokestinių ginčų komisija¹⁶³ bei

¹⁵⁹ Byla C-312/93, *supra* note 75, para. 20.

¹⁶⁰ Konkrečioji doktrina bus aptariama kitame skyriuje.

¹⁶¹ Byla C-207/08 *Babanov* [2008] ECR I-108.

¹⁶² Byla C-391/09 *Malgožata Runevič-Vardyn and Łukasz Paweł Wardyn v Vilniaus miesto savivaldybės administracija and Others* [2011] ECR I-3787.

¹⁶³ Bylos C-385/09 *Nidera Handelscompagnie BV v Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* [2010] ECR I-10385 ir C-250/11 *Lietuvos geležinkeliai AB v Vilniaus teritorinė muitinė and Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos*, nepaskelbta rinkinyje.

Vilniaus apygardos administracinis teismas¹⁶⁴. Pažymima, kad šiuo metu Vilniaus miesto apylinkės teismas yra sustabdęs nacionalinę bylą ir laukia ES teisės išaiškinimo¹⁶⁵. Kadangi praktikoje negalutinės instancijos teismai kreipiasi į TT, šios analizės tikslas yra išanalizuoti, kaip žemesnės instancijos teismai vertina savo teisę kreiptis į TT, kai tolesniame procese ne pastarieji, o aukščiausios instancijos teismai kreipiasi dėl prejudicinio sprendimo. Analizės metu nebus aptariama praktika, kada nacionaliniai teismai realizavo savo teisę kreiptis į TT. Dėmesys bus skiriamas tam tikroms geriausiai teisės kreiptis dėl prejudicinio sprendimo problematiką atspindinčioms Lietuvos teismų nagrinėtoms byloms, siekiant nustatyti, ar žemesnės instancijos teismai tinkamai įvertino, jog nebuvo būtina pasinaudoti savo teise prašyti priimti prejudicinį sprendimą.

UAB „Kintra“ v Nickel & Goeldner Spedition GmbH byloje¹⁶⁶ klausimas kilo dėl teismo jurisdikcijos nustatymo, kuris teismas, Lietuvos ar Vokietijos, yra kompetentingas nagrinėti ieškovo, bankrutuojančios įmonės, pareikštus reikalavimus atsakovui, Vokietijoje registruotai įmonei, dėl skolos už pervežimo paslaugas ir palūkanų priteisimo. Tuo tarpu atsakovas nurodė, kad bylai taikomas kitas ES teisės aktas, pagal kurį byla teisinga Vokietijos teismui.

Šią bylą nagrinėjęs Lietuvos apeliacinis teismas sutiko su pirmos instancijos Vilniaus apygardos teismo sprendimu, kad jis turi kompetenciją nagrinėti bylą. Atsakovas nurodo, kad byloje yra taikomas Reglamentas „Dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo“, pagal kurį byla teisinga Vokietijos teismui. Vilniaus apygardos teismas pasirėmė reikšminga ankstesne TT praktika dėl ieškinio susietumo su bankroto byla bei nustatė, kad taikomas Reglamentas „Dėl bankroto bylų“ Nr. 1346/2000, nes nagrinėjamoje byloje ieškinys pateiktas bankrutuojančios įmonės bankroto administratoriaus, o šis kriterijus pagal ankstesnį šio Reglamento išaiškinimą leidžia ieškinį laikyti susijusiu su bankroto byla. Nacionalinis teismas taip pat rėmėsi LAT praktika, kurioje aiškinama abiejų Reglamentų taikymo sritis.

Manytina, kad šioje byloje pirmos ir apeliacinės instancijų teismai tinkamai įvertino, jog nebūtina kreiptis į Teisingumo Teismą. Byloje buvo atsižvelgta ne tik į LAT, bet ir į TT praktiką nagrinėjamo klausimu, nors ankstesnėje Teisingumo Teismo byloje, kuria buvo pasiremta, buvo pateiktas kitokios rūšies ieškinys, teismas padarė išvadą, kad gali ja pasiremti dėl nustatyto bankroto administratoriaus įsikišimo, kuris būdingas nagrinėjamoje byloje. Kaip minėta anksčiau, nors niekur nėra numatytos taisyklės negalutinės instancijos teismams remtis

¹⁶⁴ Byla C-410/13 *UAB „Baltlanda“ v. Lietuva*, nepaskelbta rinkinyje.

¹⁶⁵ Byla C-359/14 *ERGO Insurance SE v If P&C Insurance AS*, dar nepaskelbta rinkinyje.

¹⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 6 d. nutartis *UAB „Kintra“ v Nickel & Goeldner Spedition GmbH* (bylos Nr. 2A-1027/2012).

Teisingumo Teismo praktika, šioje byloje Vilniaus apygardos teismas pasirėmė TT praktika. Vis dėlto, nors pastarųjų bylų faktinės aplinkybės nėra identiškios, manytina, kad teisės klausimai yra analogiški, todėl šis teismas galėjo pasiremti TT priimta byla ir nuspręsti, kad jis gali priimti sprendimą ir be Teisingumo Teismo pateikto prejudicinio išaiškinimo.

Kitoje Vilniaus apygardos administracinio teismo nagrinėjamoje *Vladimir Peftiev, BelTechExport ZAO, Sport-Pari ZAO, BT Telecommunications PUE v Užsienio reikalų ministerija, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba* byloje¹⁶⁷ kilo klausimas dėl Užsienio reikalų ministerijos (toliau – URM) diskrecijos pritaikyti Reglamento Nr. 765/2006 numatytą išimtį iš bendros nuostatos dėl piniginių lėšų įšaldymo. Byloje advokatai kreipėsi į Bendrąjį Teismą (toliau – BT) dėl ES teisės aktų, kuriais Baltarusijos pareigūnams buvo taikomos ribojamosios priemonės, panaikinimo. Pastariesiems BT atstovaujantys advokatai į savo sąskaitas gavo atlygį už suteiktas teisinės paslaugas, tačiau jos buvo įšaldytos, taikant ribojamąsias priemones. URM, kaip Reglamente Nr. 765/2006 numatyta išimtį galinti taikyti institucija, nesutiko dėl išimties taikymo, taip neįšaldant piniginių lėšų, todėl URM ir Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos sprendimai dėl piniginių lėšų, galimai gautų neteisėtu būdu, įšaldymo nebuvo panaikinti.

Šioje byloje Vilniaus apygardos administracinis teismas nesikreipė į Teisingumo Teismą, nes, įvertinus visas bylos aplinkybes, jam nekilo abejonių dėl Reglamento Nr. 765/2006 nuostatų, ir, jomis pasiremdamas, priėmė pagrįstą sprendimą. Pažymima, kad teismas nevertino nuostatos dėl išimties taikymo visų Sąjungos teisėjų atžvilgiu – nelygino teksto oficialių ES užsienio kalbų atžvilgiu, tačiau jis nurodė nuostatos tikslą užtikrinti asmens gynybą bei jo atžvilgiu sistemiškai vertino nacionalinius bei ES teisės aktus. Su Reglamento Nr. 765/2006 nuostata, kuria remiantis piniginių lėšų negali būti įšaldomos, kada jomis apmokamos advokato suteikiamos teisinės paslaugos, taip įgyvendinant teisę į tinkamą teismą, aiškinimu sutiko ES Taryba. Ji išreiškė poziciją, kad, pritaikant ribojančias priemones, nebuvo ketinimo apriboti pareiškėjų teisės į tinkamą gynybą, kurią užtikrina advokatai, atstovaudami BT. Be to, Vilniaus apygardos administracinis teismas rėmėsi LVAT bei BT praktika, susijusia su tinkama teise į gynybą, bei efektyviu teisingumo vykdymu. Atkreipiamas dėmesys, kad teismas rėmėsi BT praktika ne aiškinant pačią Reglamento išimtį, o vertinant teisės į gynybą užtikrinimo būtinumą. Sistemiškai įvertinęs teismų praktiką bei teisės aktus, užtikrinančius tinkamą teisingumo vykdymą bei teisę į tinkamą teismą, Vilniaus apygardos administracinis teismas patenkino pareiškėjų prašymą taikyti išimtį ir panaikino sprendimus dėl piniginių lėšų įšaldymo.

Autorės nuomone, nors teismas ir netenkino formalių reikalavimų dėl teisės nuostatos įsitikinimo Sąjungos teismų atžvilgiu, jis tinkamai ir visapusiškai įvertino ES teisės normą,

¹⁶⁷ Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. rugpjūčio 7 d. nutartis *Vladimir Peftiev, BelTechExport ZAO, Sport-Pari ZAO, BT Telecommunications PUE v Užsienio reikalų ministerija, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba* (bylos Nr. I-2182-561/2012).

didžiausią dėmesį skirdamas Konstitucijos garantuojamai teisei į gynybą. Ši byla puikiai iliustruoja pavyzdį, kada teismas, vertindamas, ar kreiptis dėl prejudicinio sprendimo siekiant užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą, ar proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principų pagrindu užtikrinti privačių asmenų teisių apsaugą, pasirenka pastarąjį variantą ir nesikreipia į TT. Žinoma, toks pasirinkimas buvo padarytas atsižvelgus į visas bylos aplinkybes ir nesukeliant grėsmės vienodam ES teisės aiškinimui, tačiau pasirinkta apsaugoti žmogaus teises, operatyviai priimant sprendimą dėl jų teisinės padėties, nors ir nebuvo ankstesnės BT ir TT praktikos dėl Reglamento Nr. 765/2006 nuostatos aiškinimo.

UAB „4finance“ v Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba (toliau – Tarnyba) byloje¹⁶⁸, nagrinėjamoje Vilniaus apygardos administracinio teismo, klausimas kilo dėl Direktyvos Nr. 2005/29/EB ir ją įgyvendinančio Nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymo suderinamumo. Tarnyba paskyrė UAB „4finance“ baudą už vykdomą nesąžiningą veiklą – piramidinės prekių platinimo sistemos sukūrimą, kuri vartotojui, sumokėjęs 1 ct registracijos mokestį, suteikia galimybę gauti atlygį už naujų vartotojų įtraukimą į šią sistemą. Vilniaus apygardos administracinis teismas UAB „4finance“ prašymą panaikinti Tarnybos nutarimą dėl baudos skyrimo atmetė. Jis nurodė, kad po sistemiško Direktyvos Nr. 2005/29/EB ir ją įgyvendinančio Nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymo įvertinimo, padaryta išvada, kad byloje sukurta sistema yra preziuruojama kaip nesąžininga veikla, kurią vykdė pareiškėjas, todėl nesąžininga veikla sukeliama (potencialaus) poveikio vartotojo ekonominiam elgesiui tirti nebereikia – ji yra draudžiama *per se*.

Vis dėlto kitame skyriuje šios bylos atliekama analizė parodys, kad vis dėlto, lyginant Direktyvos Nr. 2005/29/EB tekstą įvairiomis kalbinėmis versijomis, kyla abejonių dėl tikrosios ES teisės akto teksto prasmės, todėl kyla abejonė dėl teismo atliktos sisteminės analizės pagrįstumo, po kurios jam nekilo abejonių dėl Direktyvoje nustatytos nesąžiningos veiklos prezumpcijos. Darytina išvada, kad Vilniaus apygardos administracinis teismas turėjo kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, nes be Direktyvos Nr. 2005/29/EB nuostatos išaiškinimo jis negalėjo priimti pagrįsto ir ES teisę atitinkančio sprendimo.

Manytina, kad šioje byloje pirmos instancijos teismas netinkamai vertino savo diskreciją dėl kreipimosi nebūtinumo. Nors ir buvo minėta, kad tik kai kurie autoriai numato negalutinės instancijos teismams, vertinant būtinumą kreiptis į TT, reikalavimą vertinti ES teisės aktą visomis oficialiomis ES kalbomis bei atsižvelgti į ES teisės akto tikslą, kontekstą ir pan., ši byla yra puikus pavyzdys, įrodantis tokio reikalavimo būtinumą. Nors kitame skyriuje bus svarstoma, ar tokie reikalavimai šiai dienai nėra per griežti, nes yra sunkiai įgyvendinami, tačiau

¹⁶⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 29 d. nutartis *UAB „4finance“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba* (bylos Nr. A⁴⁴²-1582/2012).

šios bylos pasekmės iliustruoja, kad toks reikalavimas lyginti kuo daugiau kalbų yra būtinas. Vilniaus apygardos administracinis teismas, neatlikęs tokio vertinimo, manė tinkamai sprendžiantis bylą, nors Direktyvos Nr. 2005/29/EB tekstas įvairiomis kalbomis kėlė abejonių dėl tikrosios nuostatos prasmės.

Dar vienas pavyzdys, iliustruojantis netinkamą teismo vertinimą dėl būtinumo kreiptis į Teisingumo Teismą, yra *UAB „Profisa“ v. Muitinės departamentas* byla¹⁶⁹. Joje klausimas kilo dėl Direktyvos Nr. 92/83/EEB aiškinimo, siekiant nuspręsti, ar UAB „Profisa“ importuojami šokoladiniai saldainiai buvo pagrįstai apmokestinami akcizo mokesčiu. Pagal Akcizų įstatymą nuo šių mokesčių yra atleidžiamas etilo alkoholis ir alkoholiniai gėrimai, skirti šokolado gaminių gamybai, neviršijant numatyto etilo alkoholio kiekio¹⁷⁰. Ieškovė nurodė, kad nacionalinis reglamentavimas tiksliai nenurodo, kokiame gamybos etape turi būti importuojami gaminiai, kuriuose yra etilo alkoholio – ar jau pagaminti, ar skirti tolesnei gamybai. Be to, buvo gautas Vilniaus apskrities mokesčių inspekcijos (toliau – Mokesčių inspekcija) raštas, kuriuo ji nurodė, kad byloje importuojami gaminiai nėra apmokestinami akcizais. Vis dėlto, Vilniaus apygardos administracinis teismas, vertindamas Akcizų įstatymą, nurodė, kad nuo akcizo mokesčio neatleidžiami importuojami jau pagaminti gaminiai.

Manytina, kad šioje byloje Vilniaus apygardos administracinis teismas akivaizdžiai netinkamai vertino bylos aplinkybes ir, nors bylai išspręsti buvo būtinas ES teisės išaiškinimas, teismas nesikreipė į Teisingumo Teismą. Prejudicinio sprendimo būtinumą pagrindžia ieškovės pateikti argumentai dėl nacionalinio teisinio reguliavimo, kuriuo yra įgyvendinama Direktyva Nr. 92/83/EEB, į kuriuos teismas privalėjo atsižvelgti ir motyvuotai nurodyti, ar šalies argumentai yra pagrįsti. Vilniaus apygardos administracinis teismas turėjo vertinti visas bylos aplinkybes, nustatydamas, ar jam kyla abejonių dėl konkrečios Direktyvos Nr. 92/83/EEB nuostatos prasmės. Pagrįstų abejonių turėjo sukelti Mokesčių inspekcijos pateiktas raštas, kuriuo pateikiama priešinga pozicija dėl gaminių apmokestinimo. Be to, ES informaciniame portale buvo nurodyta bendra taisyklė, kad etilo alkoholis, neskirtas vartojimui kaip gėrimui, nėra apmokestinamas.¹⁷¹

Šios bylos nagrinėjimas kitame skyriuje atskleis, kad, kaip ir ankstesnėje Vilniaus apygardos administracinio teismo nagrinėjamoje byloje, Direktyvos Nr. 92/83/EEB nuostata dėl atleidimo nuo apmokestinimo oficialių ES kalbos atžvilgiu skiriasi. Ši byla tik įrodo, kad, siekiant priimti ES teisę atitinkantį sprendimą, būtina lyginti ES teisės aktus įvairiomis kalbinėmis versijomis, siekiant nustatyti tikrąją jų prasmę. Be šio reikalavimo šioje byloje matyti

¹⁶⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis *UAB Profisa v. Muitinės departamentas* (bylos Nr. A¹⁵-1292/2005).

¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 26-802.

¹⁷¹ *UAB Profisa v. Muitinės departamentas*, *op. cit.*

akivaizdus teismo aplaidumas vertinant teisės kreiptis į TT būtinumą, nes iš bylos aplinkybių matyti, kad buvo pakankamai duomenų, sukeliančių dviprasmiškų abejonių dėl teisinio reguliavimo.¹⁷²

Atlikta analizė atskleidžia nevienodą negalutinės instancijos teismų poziciją dėl kreipimosi į TT būtinumo vertinimą. Pastebėtina, kad teismai yra linkę remtis TT ir BT praktika, jei nagrinėjamosiose bylose yra analogiškų bylų, padėsiančių jiems išspręsti ginčą. Pažymima, kad teismams, vertinant teisę kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, ginčo šalys nepateikė teismui prašymų gauti ES teisės išaiškinimą. Žinoma, šiuo požiūriu išsiskyrė *UAB „Profisa“ v. Muitinės departamentas* byla¹⁷³, kurioje ieškovė nurodė, kad nacionalinis teisinis reguliavimas nenurodo aiškios taisyklės, taip netiesiogiai suponuojant teismui kylančias dvejones dėl Akcizų įstatymo pagrindo – Direktyvos Nr. 92/83/EEB aiškinimo. Akcentuojama *Vladimir Peftiev, BelTechExport ZAO, Sport-Pari ZAO, BT Telecommunications PUE v Užsienio reikalų ministerija, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba* byla¹⁷⁴, kurioje nacionalinis teismas akcentavo konkrečios ES teisės akto nuostatos tikslą ir sistemiškai vertino tiek nacionalinius, tiek ES teisės aktus siekiamo tikslo atžvilgiu, kaip galima labiau užtikrinant asmens teisių apsaugą. Taip teismas konkrečią ES teisės akto nuostatą vertino pagal Sąjungos teisinės sistemos dvasią. Vis dėlto, paskutinės dvi bylos atskleidė, koks svarbus yra reikalavimas lyginti ES teisės akto nuostatas įvairiomis kalbomis, siekiant nustatyti jų aiškumą. Priešingu atveju, kaip ir šiose bylose, yra reali rizika aiškinti ES teisę skirtingai valstybėse narėse bei pažeisti žmogaus teises. Pastarųjų teismų klaidas ištaisė aukščiausios instancijos teismas, kuris, kreipdamasis į TT, užkirto kelią skirtingam ES teisės aiškinimui. Pastebėtina, kad nacionalinis teismas turi būti atidesnis ir atsakingesnis, vertindamas bylos aplinkybes ir, nustatęs bent menkiausią abejonę dėl ES teisės aiškinimo, turėtų realizuoti savo teisę kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, kad galėtų priimti ES teisę atitinkantį sprendimą.

2. 3. Teismų kreipimasis į Teisingumo Teismą dėl Europos Sąjungos teisės galiojimo

Pažymima, kad prejudicinis sprendimas dėl galiojimo gali būti pateiktas tik ES institucijų, įstaigų ar organų priimtų teisės aktų atžvilgiu. Laikoma, kad pirminė teisė, nustatyta pačių valstybių narių, yra galiojanti ir Teisingumo Teismas prejudicinį sprendimą gali priimti tik dėl jos interpretavimo¹⁷⁵. Sutarties 267 straipsnio 2 dalį skaitant lingvistiškai nėra daroma

¹⁷² *Supra* note 167.

¹⁷³ *Supra* note 166.

¹⁷⁴ *Supra* note 164.

¹⁷⁵ Broberg, M. P.; Fenger, N., *supra* note 13, p. 135.

skirtumo dėl teisės kreiptis dėl ES teisės aiškinimo ir dėl jos galiojimo, todėl daroma prielaida, kad dėl šių dviejų prejudicinių sprendimų objektų negalutinės instancijos teismai turi vienodą diskreciją kreiptis į TT.

Nacionalinių teismų kreipimasis dėl ES teisės galiojimo patvirtintas *Foto-Frost* byloje, kurioje kilo klausimas dėl žiūronų netiesioginio importo į Vokietijos Federacinę Respubliką – jie buvo gabenami per kitas valstybes, o ne tiesiogiai į Vokietiją. Šioje byloje buvo klausiama, ar valstybės narės Finansų teismas (angl. *the Finance Court*) gali pripažinti Komisijos priimtą sprendimą dėl importo mokesčių mokėjimo negaliojančiu, nors pagal Reglamentą, taikomą šiai situacijai, yra tenkinamos visos sąlygos, kad prekės nuo mokesčių būtų atleistos. Kadangi pagal SESV 267 straipsnį numatytas valstybių narių ir Teisingumo Teismo funkcijų atskyrimas, pagal kurį tik pastarasis gali pripažinti ES teisės aktą negaliojančiu, TT patvirtino savo išimtinę kompetenciją ir nurodė, kad nacionaliniai teismai negali konstatuoti ES teisės akto neteisėtumo. Tai grindžiama siekiu užtikrinti vienodą ES teisės taikymą visoje Sąjungoje bei Sutarties 263 ir 277 straipsniuose įtvirtintos teisminės apsaugos sistemos, suteikiančios Teisingumo Teismui išimtinę kompetenciją pripažinti ES teisės aktus negaliojančiais, darną. Byloje nurodoma, kad tiek prejudicinis sprendimas, tiek ieškinys dėl teisės akto panaikinimo yra ES institucijų priimamų teisės aktų kontrolės priemonės, todėl jos turi būti sutelktos vieno subjekto – Teisingumo Teismo – rankose. Be to, pastarajam nagrinėjant klausimą dėl konkretaus teisės akto galiojimo, procese gali dalyvauti ginčijamą teisės aktą priėmusi institucija ir pateikti savo poziciją bei TT gali prašyti procese nedalyvaujančių valstybių narių pateikti bet kokią reikalingą informaciją.¹⁷⁶

D. Sarmiento nurodo, kad *Foto-Frost* byla buvo nustatyti du normatyviniai elementai: Teisingumo Teismo monopolis pripažinti ES teisės aktą negaliojančiu bei nacionalinių teismų pozityvi pareiga, iškilus abejonėms dėl ES teisės akto galiojimo, prašyti priimti prejudicinį sprendimą, kai ES teisės aktas negali būti ginčijamas tiesioginiais ieškiniiais¹⁷⁷. Tai išplaukia iš *UPA* bylos¹⁷⁸, kurioje TT nustatė, kad tuo atveju, jei privatūs asmenys negali ginčyti ES teisės akto teisėtumo tiesioginiais ieškiniiais, Sąjungoje įtvirtinta išsami teisių gynimo priemonių ir procedūrų sistema garantuoja, kad šiems asmenims būtų suteikta galimybė netiesiogiai ginčyti ES teisės akto galiojimą nacionaliniuose teismuose, kurie kreipiasi į TT.

Generalinis advokatas Mancini *Foto-Frost* byloje pateikė savo nuomonę, kurioje palaikė TT išimtinės kompetencijos poziciją ir išskyrė teisines bei praktines anomalijas, kurios pasireikštų, jei klausimą dėl ES teisės galiojimo galėtų spręsti ir nacionaliniai teismai. Visų

¹⁷⁶ Byla C-314/85, *supra* note 50.

¹⁷⁷ Sarmiento, D. Cilfit and *Foto-Frost*: Constructing and Deconstructing Judicial Authority in Europe. Iš *The Past and Future of EU Law: the Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty*. Oxford: Hart Publishing, 2010, p. 192.

¹⁷⁸ Byla C-50/00 P *Unión de Pequeños Agricultores v. Council* [2002] ECR I-6677, para 40.

pirma, teisiniu požiūriu žemesnės instancijos teismai turėtų diskreciją ES teisės aktus pripažinti negaliojančiais, kai tuo tarpu aukščiausios instancijos teismai bet koku atveju turėtų pareigą kreiptis į TT dėl ES teisės akto galiojimo. Tai sukeltų didelę grėsmę Sąjungos teisinės sistemos darnai, kai kiekvienos valstybės narės negalutinės instancijos teismai priimtų sprendimus dėl ES teisės akto galiojimo ir leistų įsigalioti skirtingai teisei visoje Sąjungoje. Generalinio advokato išskirti praktiniai padariniai pasireiškia tuo, kad valstybių narių teismai susidurtų su užduotimi tinkamai įvertinti ES teisės aktą, o tai padaryti Teisingumo Teismui, veikiančiam Sąjungos lygiu, yra žymiai lengviau. Galiausiai nacionaliniai teismai negalėtų riboti sprendimų, pripažįstančių ES teisės akto negaliojimą, padarinių laiko atžvilgiu.¹⁷⁹

Dr. V. Tamavičiūtė savo disertacijoje yra aptarusi nacionalinių teismų kreipimąsi į TT dėl ES teisės akto galiojimo. Ji atkreipė dėmesį, jog Teisingumo Teismas laikosi tapačios Generalinio advokato Mancini nuomonės, tačiau pareiškė, kad „Sutartis tiksliai nenurodė, ar nacionalinis teismas turi ar neturi teisės pripažinti Bendrijos aktą negaliojančiu“¹⁸⁰. Teisės mokslų daktarė atkreipia dėmesį, kad TT įžvelgė teisinio reguliavimo spragą dėl kreipimosi prejudicinio sprendimo sprendžiant ES teisės akto galiojimo klausimą¹⁸¹.

Savo disertacijoje dr. V. Tamavičiūtė nurodo, kad TT išimtinė kompetencija pripažinti teisės aktą negaliojančiu yra itin svarbi – priešingu atveju, valstybėms narėms pripažinus ES teisės aktą negaliojančiu, subjektai pagal nebegaliojantį ES teisinį reguliavimą nebetektų jame nustatytų teisių. Tuo tarpu teismams, turintiems diskreciją kreiptis į TT, ir suklydus aiškinant ES teisę, subjektas vis tiek išsaugo galimybę pasinaudoti ES teisiniu reguliavimu nustatytomis teisėmis, nors potencialiai jis ir gali jų ir netekti.¹⁸²

TT *Foto-Frost* byloje¹⁸³ nenumatė teismams teisės pripažinti ES teisės aktą negaliojančiu, taip Teisingumo Teismui suteikiant monopolį vertinti ES teisės galiojimą, tačiau pažymėjo, kad nacionaliniai teismai gali vertinti ES teisės akto galiojimą bei pripažinti jį galiojančiu. Tuo atveju, jei šiems kyla abejonių dėl ES teisės akto galiojimo, šie turi pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą.

Daugelis Generalinių advokatų sutinka su Teisingumo Teismo nuomone – Generalinis advokatas Capotorti nurodo, kad ES teisės aktas gali būti pripažintas negaliojančiu tik Teisingumo Teisme vykstančiame procese, ir jis yra galiojantis, kol nėra priimto TT sprendimo¹⁸⁴. Generalinis advokatas Darmon sutinka su Capotorti nuomone ir nurodo, kad

¹⁷⁹ Generalinio Advokato Mancini nuomonė byloje C-314/85 *Foto-Frost v Hauptzollamt Lübeck-Ost* [1987] ECR 4199.

¹⁸⁰ Byla C-314/85, *supra* note 50, para. 12.

¹⁸¹ Tamavičiūtė, V., *supra* note 69, p. 34.

¹⁸² *Ibid.*, p. 36.

¹⁸³ Byla C-314/85, *op. cit.*, paras. 13-14.

¹⁸⁴ Generalinio advokato Capotorti nuomonė byloje C-101/78 *Granaria v Hoofdprodukschap voor Akkerbouwprodukten* [1979] ECR 623.

Sutartyje įtvirtinta teisminės apsaugos priemonių sistema suteikia Teisingumo Teismui išimtinę kompetenciją nagrinėti ieškinius dėl teisės akto panaikinimo bei nagrinėti prejudicinius sprendimus dėl ES teisės galiojimo¹⁸⁵.

Kaip matyti iš Teisingumo Teismo praktikos, teismų diskrecijos laipsnis kreipiantis dėl ES teisės akto galiojimo ir aiškinimo yra skirtingas. Iš to, kas aptarta aukščiau, matyti, kad negalutinės instancijos teismai, nustatę būtinybę gauti prejudicinį sprendimą dėl ES teisės išaiškinimo, turi diskreciją svarstyti, ar jiems tikslinga kreiptis į Teisingumo Teismą, tačiau kilus abejonei dėl ES teisės akto galiojimo, teismai tokios diskrecijos nebeturi. Jie, neturėdami įgaliojimų pripažinti ES teisės aktą negaliojančiu, privalo kreiptis į Teisingumo Teismą. Todėl darytina išvada, kad, nors Sutartyje nurodyta, kad teismui iškilus abejonei dėl teisės galiojimo, šis gali kreiptis į TT, praktikoje teismams suteikiama ne teisė, o pareiga kreiptis į TT. Įpareigojimas kreiptis dėl ES teisės akto galiojimo, kai tuo tarpu dėl ES teisės išaiškinimo teismai išlaiko diskreciją, grindžiamas didesnėmis neigiamomis pasekmėmis teismams suklydus dėl ES teisės akto galiojimo.

Šiuo klausimu autorė sutinka su TT išimtinė kompetencija, kuri grindžiama prejudicinių sprendimų procedūros svarbiausiu tikslu – užtikrinti vienodą ES teisės taikymą visose valstybėse narėse. Tuo atveju, jei nacionaliniams teismams būtų suteikiama galimybė pripažinti teisės aktą negaliojančiu, gali iškilti grėsmė įsigaliooti nevienodai ES teisei, bei sukelti itin neigiamas pasekmes subjektams, iš jų atimant ES teisės aktu, pripažintu nebegaliojančiu, suteiktas teises. Kaip buvo teigiama anksčiau, kad nacionaliniai teismai bei TT yra lygiaverčiai subjektai, kurie bendradarbiauja veikdami pagal SESV 267 straipsnį, tačiau jiems veikiant skirtingu lygiu (nacionaliniai teismai veikia valstybėse narėse, o TT visoje Sąjungoje – *aut. pastaba*), manytina, kad Teisingumo Teismas geriau pasiruošęs užtikrinti vienodą ES teisės taikymą, galėdamas pateikti prejudicinius sprendimus visiems besikreipiančių valstybių narių teismams.

Nustačius pareigą kreiptis dėl ES teisės akto galiojimo, darytina prielaida, kad valstybėms narėms galėtų kilti atsakomybė už pareigos pažeidimą, padarytą nacionalinių teismų, remiantis *Köbler* bylos¹⁸⁶ pagrindu. Vis dėlto, dėl darbo apimties šis klausimas nebus aptariamas toliau. Be to, kadangi Lietuvos teismai nė karto nesikreipė į TT dėl ES teisės akto galiojimo, šiuo klausimu Lietuvos praktikos analizė nebus atliekama.

¹⁸⁵ Generalinio advokato Darmon nuomonė byloje C-112/83 *Produits de Maïs v Administration des Douanes ir Droits Indirects* [1985] ECR 719.

¹⁸⁶ *Supra* note 63.

III. NACIONALINIŲ TEISMŲ PAREIGA KREIPTIS Į TEISINGUMO TEISMĄ

Anksčiau minėtas didelis prašymų priimti prejudicinį sprendimą skaičius lėmė žymiai padidėjusį Teisingumo Teismo darbo krūvį, dėl kurio prejudicinio sprendimo priėmimo trukmė dar labiau pailgėjo. Ilgas prejudicinio sprendimo priėmimo procesas yra viena iš priežasčių, lemiančių, kad nacionalinės bylos šalys yra suinteresuotos, kad ginčas būtų išspręstas kaip galima greičiau, nesikreipiant į TT. Be to, M. P. Broberg pastebėjo pavienius atvejus, kada Teisingumo Teismas pateikia ne bendrą ES teisės nuostatos išaiškinimą, o tikslų ir konkrečiai bylai tinkantį išaiškinimą, kartu įvertinus ir faktines aplinkybes¹⁸⁷. Tokie atvejai kelia pavojų, kad gali būti panaikintas TT ir nacionalinių teismų kompetencijų pasidalijimas SESV 267 straipsnio prasme, nes tik nacionaliniai teismai gali nagrinėti bylos faktines ir teises aplinkybes, o TT turi kompetenciją pasisakyti tik dėl ES teisės aiškinimo ir taikymo¹⁸⁸.

Dėl šių minėtų priežasčių TT numato išimtis, kada teismas, turintis pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, gali jomis pasiremti bei išvengti proceso vilkinimo, kol bus priimtas ES teisės išaiškinimas, taip apsaugant ginčo šalių interesus.

Tolesniame darbe bus nurodomi požiūriai dėl teismų, turinčių pareigą kreiptis į TT, sąvokos, ir nurodoma, koks požiūris vyrauja Lietuvoje. Atskirai išskiriamos Teisingumo Teismo nustatytos išimties iš numatytos pareigos prašyti priimti prejudicinį sprendimą, analizuojant problemas, su kuriomis susiduriama taikant *acte clair* išimtį. Galiausiai, analizuojamas pastarosios išimties taikymas Lietuvos teismuose, įvertinant, ar jie tinkamai remiasi *acte clair* išimtimi.

3. 1. Paskutinės instancijos teismo pagal SESV 267 straipsnio 3 dalį sąvoka

SESV 267 straipsnio 3 dalis numato, kad teismai, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę nebegali būti skundžiami, turi pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą. Pastarųjų teismų atžvilgiu teisės doktrinoje yra išskiriamos abstrakčioji ir konkrečioji doktrinos¹⁸⁹. Remiantis abstrakčiąja doktrina, nacionaliniai teismai turi pareigą prašyti TT priimti prejudicinį sprendimą dėl jų užimamos aukščiausios hierarchijos vietos nacionalinėje teismų sistemoje, dėl kurios teismų sprendimai yra galutiniai¹⁹⁰. Pagal konkrečiąją doktriną pareigą kreiptis į TT turi ne tik galutinės instancijos teismai, bet ir tie teismai, kurių sprendimų konkrečioje byloje nebegalima

¹⁸⁷ Broberg, M. P. *Acte clair* Revisited: Adapting the *acte clair* criteria to the demands of the times. *Common Market Law Review*, 2008, 45: 1385. Byla C-206/01, *supra* note 29, iliustruoja atvejį, kada TT pasisako dėl faktinių nacionalinės bylos aplinkybių ir pateikia išaiškinimą, kaip išspręsti nacionalinę bylą.

¹⁸⁸ Fairhurst, J., *supra* note 25, p. 80; Leczykiewicz, D., *supra* note 28, p. 777.

¹⁸⁹ Vėgėlė, I., *supra* note 51, p. 40.

¹⁹⁰ Steiner, J.; Woods, L.; Twigg-Flesner, Ch., *supra* note 114, p. 559.

apskusti aukštesnės instancijos teismui¹⁹¹. Prof. dr. R. Norkus, dr. D. Prapiestytė ir prof. dr. V. Valančius pažymi, jog dėl vienos iš šių teorijų taikymo pasirinkimo nėra bendros nuomonės, tačiau jie yra konkrečiosios doktrinos šalininkai, argumentuodami, jog, siekiant užtikrinti vienodą ES teisės taikymą visose valstybėse narėse, būtina sudaryti sąlygas TT pasisakyti dėl jos galiojimo ir aiškinimo kiekvienoje nacionaliniame teisme nagrinėjamoje byloje, nepriklausomai, ar ji nagrinėjama aukščiausios instancijos teisme¹⁹². M. P. Broberg bei N. Fenger nurodo, kad, remiantis konkrečiąja doktrina, yra ne tik užtikrinamas vienodas ES teisės aiškinimas ir taikymas, bet ir užtikrinama privačių subjektų teisinė apsauga pagal ES teisę¹⁹³.

Konkrečiai doktrinai pritaria ir užsienio teisės mokslininkai, tokie kaip A. Arnull, A. Dashwood, M. Dougan, M. Ross ir kt., kurie bendrame savo darbe, kalbėdami apie privalomą nacionalinių teismų jurisdikciją kreiptis į Teisingumo Teismą, net neužsimena apie abstrakčiąją doktriną, nekeldami klausimo, kuri doktrina yra tinkamesnė¹⁹⁴.

Šiuo klausimu viena reikšmingiausių yra *Costa v. E.N.E.L.* byla¹⁹⁵, kurioje TT netiesiogiai palaikė konkrečiąją doktriną ir nurodė, kad Italijos magistratų teismas yra laikomas turinčiu pareigą kreiptis į TT, nes jo sprendimai nebegali būti apskundžiami dėl per mažos ieškinio sumos. K. Pabijanskas sutinka su Teisingumo Teismu, antraip tokios mažareikšmės bylos niekada nepasiektų TT, o tai keltų riziką vienodam ES teisės taikymui ir aiškinimui¹⁹⁶.

Lyckeskog byla¹⁹⁷ iliustravo su minėta teismų pareiga susijusius aspektus, kada teismų sprendimų apskundimo galimybė yra ribota. Šioje byloje Švedijos apygardos teismas (Tingsrätt) nagrinėjo bylą dėl Švedijos piliečio *Lyckeskog*, kuris buvo kaltinamas vykdęs kontrabandą – viršijo leidžiamą iš Norvegijos į Švediją gabenti neapmokestinamų ryžių kiekį. Teismo sprendimas buvo apskustas Apeliaciniam teismui (Hovrätt), kuris kreipėsi į TT, klausdamas, ar jis yra teismas SESV 267 straipsnio 3 dalies prasme, nors jo sprendimai galėjo būti apskusti Aukščiausiam teismui (Högsta domstol), tik apeliaciją pripažinus priimtina. Pozicija, kodėl šis teismas turėtų būti laikomas teismu, turinčiu pareigą kreiptis į TT, būtų grindžiama *Hoffmann-La Roche* byla¹⁹⁸, kurioje apibrėžtas SESV 267 straipsnio (tuometinio EB sutarties 234 straipsnio) tikslas – užtikrinti Sąjungos (tuometinės Europos Bendrijos) vienodą teisės taikymą ir aiškinimą visose valstybėse narėse. Be to, taikomas Apeliacinio teismo sprendimo priimtinumą vertinimas yra laikoma kliūtimi, siekiant minėto tikslo. Teisingumo Teismas nurodė, kad tai, jog Aukščiausias teismas vertina apeliacijos priimtinumą, neatima iš privačių asmenų teisės ginti

¹⁹¹ Vėgėlė, I., *supra* note 51, p. 41.

¹⁹² Norkus, R.; Prapiestytė, D.; Valančius, V., *supra* note 38, p. 155.

¹⁹³ Broberg, M. P.; Fenger, N., *supra* note 13, p. 223.

¹⁹⁴ Arnull, A., *et. al.*, *supra* note 33, p. 518.

¹⁹⁵ Byla 6/64, *supra* note 11.

¹⁹⁶ Pabijanskas, K., *supra* note 120, p. 13.

¹⁹⁷ Byla C-99/00 *Criminal proceedings v Kenny Roland Lyckeskog* [2002] ECR I-4839.

¹⁹⁸ Byla 107/76 *Hoffmann-La Roche v. Centrafarm* [1977] ECR 957.

savo interesų teisme bei nurodo, kad bet kokių atveju, iškilus abejonei dėl ES teisės aiškinimo ar galiojimo, aukščiausias teismas privalės, net ir spręsdamas klausimą dėl apeliacijos priimtimumo arba vėlesnėje stadijoje, prašyti TT priimti prejudicinį sprendimą.¹⁹⁹

LAT teisėjas A. Norkūnas pokalbio metu nurodė, kad *Lyckeskog* bylos kontekste LAT, vertindamas kasacinio skundo priimtimumą, atsižvelgia į tam tikrus aspektus. Visų pirma, LAT atkreipia dėmesį, ar pateiktame skunde nėra šalių pateiktų argumentų dėl kreipimosi į TT būtinumo. Esant tokiems argumentams, tai dar nereiškia, kad, siekiant užtikrinti vienodą ES teisės taikymą ir aiškinimą, kasacinis skundas bus priimtinas. Tokiu atveju yra vertinamas šalių pateiktų argumentų pagrįstumas: ar užduodami ES teisės aiškinimo klausimai būtų svarbūs bylos baigčiai, ar su ES teisės aiškinimu susiję klausimai yra aiškūs, ar jie pagrindžia materialinės ar proceso teisės pažeidimą, susijusį su nacionaline byla. Pažymima, kad, nesant šalių prašymo kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, LAT *ex officio* vertina kreipimosi į TT poreikį tik dėl viešojo intereso.²⁰⁰

Remiantis LAT teisėjo A. Norkūno nuomone²⁰¹, galima daryti išvadą, kad vis dėlto, kasaciniame skunde nesant pateiktų šalių argumentų dėl kreipimosi į TT, ir byla nėra laikoma susijusi su viešuoju interesu, praktikoje gali pasitaikyti atvejų, kada LAT nepriims kasacinio skundo ir apeliacinės instancijos teismas (tiek Lietuvos apeliacinis teismas, tiek apygardos administracinis teismas, nagrinėjantis apeliacinius skundus dėl apylinkių teismų, kaip pirmųjų instancijų teismų, sprendimus –*aut. pastaba*) bus teismu pagal SESV 267 straipsnio 3 dalį.

Šiuo klausimu LVAT teisėja doc. dr. S. Žalimienė taipogi pateikė savo poziciją. Ji nurodė, kad LVAT veikia kaip apeliacinis ir kasacinis teismas: yra galutinė instancija apygardos administracinių teismų atžvilgiu, ir priima skundus dėl šių teismų priimtų sprendimų, jei yra tenkinami formalūs formos ir turinio reikalavimai, nepraleisti terminai. Ji patvirtina LVAT poziciją, kad šis teismas *ex officio* vertina kreipimosi dėl prejudicinio sprendimo būtinumą ir, kaip teismas, kurio sprendimai nebegali būti skundžiami, turi pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą. Teisėja nurodo, kad ginčo šalių atžvilgiu negali vyrauti procesinis netikėtumas, t.y. negali susiklostyti situacija, kad, šalims tikintis, kad LVAT priims sprendimą, išspręšiantį nacionalinį ginčą, pastarasis kreipsis į TT. Dėl šios priežasties, esant galimybėms, yra stengiamasi surengti žodinius posėdžius, kurių metu šalims būtų pranešta LVAT pozicija dėl galimo kreipimosi dėl prejudicinio sprendimo, išklausomos šalių pozicijos dėl kreipimosi būtinumo. Vis dėlto, teisėja primena, kad šalių pozicijos nedaro jokios įtakos dėl LVAT

¹⁹⁹ *Supra* note 196.

²⁰⁰ 2014 m. lapkričio 25 d. vyko pokalbis su LAT teisėju A. Norkūnu. Jo metu siekta išsiaiškinti, kaip LAT vertina kasacinio skundo priimtimumą, kai jame pateikti argumentai dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą; argumentai dėl bendro ES teisės klausimo; kai argumentų dėl pastarųjų dviejų atvejų, kasaciniame skunde nepateikta.

²⁰¹ *Ibid.*

sprendimui kreiptis į Teisingumo Teismą, todėl tokiu posėdžiu šalims suteikiama informacija dėl LVAT pozicijos.²⁰²

Tai, kad Lietuvos teismai palaiko konkrečiąją doktriną, parodo ir nacionalinis teisinis reguliavimas. Visų pirma pažymima, kad Teismų įstatymo, kuris reglamentuoja teismų sistemą, jų kompetenciją, statusą ir kt. susijusius klausimus, 23 straipsnio 3 dalis bei 31 straipsnio 3 dalis numato LAT ir LVAT svarbą teismų sistemoje, kurie apibendrina Teisingumo Teismo praktiką, teikia rekomendacijas nacionalinių teismų ir TT bendradarbiavimo klausimais.²⁰³ Įstatymo 40⁽¹⁾ straipsnis numato prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą, per kurią nacionaliniai teismai bendradarbiauja su Teisingumo Teismu, o 2 dalyje įtvirtinta, kad „Aukščiausiasis Teismas ir Vyriausiasis administracinis teismas, taip pat teismas, kuris yra galutinė instancija byloje (kai sprendimas negali būti toliau skundžiamas), [...] privalo prašyti kompetentingos Europos Sąjungos teisminės institucijos preliminarus nutarimus“²⁰⁴.

Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK)²⁰⁵ 3 straipsnio 5 dalis taipogi numato teismų bendradarbiavimą per prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą. Pažymima, kad CPK 346 straipsnio 2 dalis numato tris atvejus, kada dėl apeliacinės instancijos teismo sprendimo gali būti paduotas kasacinis skundas aukščiausios instancijos teisme²⁰⁶. Vadinasi, jeigu kasaciniame skunde nėra pateikiama argumentų dėl apeliacinės instancijos teismo sprendimo, kurie patektų į bent vieną iš trijų atvejų, jo sprendimas negali patekti į LAT ir yra galutinis.

Remiantis LAT teisėjo A. Norkūno nuomone, jei šalys pateikia argumentus dėl žemesnės instancijos teismo nesikreipimo į TT, kasacinis skundas būtų priimtinas pagal minėtą CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktą, kuris suponuoja „materialinės ar procesinės teisės pažeidimą, kuris turi lemiamos reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, jeigu šis pažeidimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui“²⁰⁷.

Manytina, kad toks požiūris dėl nesikreipimo patekimo į minėtą punktą yra pagrįstas, nes yra pažeidžiamos procesinės nuostatos dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą, nustačius būtinybę gauti prejudicinį sprendimą. Be to, nesikreipus dėl ES teisės išaiškinimo ir abejojant dėl ES teisės aktų nuostatų, kurias įgyvendina nacionalinė teisė, gali būti pažeistos materialinės

²⁰² 2012 m. gruodžio 18 d. vyko pokalbis su LVAT teisėja doc. dr. S. Žalimiene. Jo metu siekta išsiaiškinti, kaip LVAT vertina pirmos instancijos teismų apskųstų sprendimų priimtinumą, kai šalys pateikia argumentų dėl kreipimosi į TT.

²⁰³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 46-851.

²⁰⁴ *Ibid.* Kai kurie teisės mokslininkai, tokie kaip dr. R. Norkus, dr. D. Prapiestytė bei prof. V. Valančius savo bendrame darbe naudoja terminą „preliminarus nutarimas“ (*supra* note 38). Teisės doktrinoje labiau paplitusi „prejudicinio sprendimo“ sąvoka.

²⁰⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

²⁰⁶ *Ibid.*, 346 straipsnio 2 dalyje numatyti kasacijos nagrinėjimo pagrindai: „materialinės ar procesinės teisės normų pažeidimas, turintis esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, jei pažeidimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui; jeigu teismas skundžiamame sprendime (nutartyje) nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos; jeigu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ginčijamu klausimu yra nevienoda“.

²⁰⁷ Pokalbis su LAT teisėju, *supra* note 200.

teisės normos. Visa tai keltų grėsmę visoje Sąjungoje teisę aiškinti ir taikyti skirtingai bei neužtikrinti žmogaus teisių apsaugos, priimant ES teisės neatitinkantį sprendimą.

Be to, konkrečiosios doktrinos vyravimą Lietuvoje pagrindžia konkretų teisinį santykį reglamentuojantys teisės aktai, numatantys galimus atvejus, kada apeliacija yra paskutinė instancija – Civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinių teisės aktų įgyvendinimo įstatymo šeštojo skirsnio „2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio reglamentą Nr. 1347/2000, ir 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų globimo civilinių aspektų įgyvendinimas“ 7 straipsnio 6 dalis numato, kad bylose dėl vaiko grąžinimo kasacija negalima.²⁰⁸ Įmonių bankroto įstatymo 10 straipsnio 8 dalis nurodo, kad Lietuvos apeliacinis teismo nutartis dėl bankroto bylos iškėlimo yra galutinė ir neskundžiama kasacine tvarka²⁰⁹. Taip pat Įmonių restruktūrizavimo įstatymo 7 straipsnio 13 dalis numato, kad Lietuvos apeliacinio teismo nutartis iškelti įmonės restruktūrizavimo bylą arba atsisakyti tai padaryti yra galutinė ir neskundžiama²¹⁰. Šie ir kiti panašūs teisės aktai, nustatantys, kad kasacija yra negalima, pagrindžia konkrečiosios doktrinos taikymą Lietuvoje. Be to, šios doktrinos taikymą patvirtina ir Konstitucinio Teismo praktika – klausimas kilo dėl CPK nuostatos, numatančios, kad teismai, taikydami teisę, turi atsižvelgti tik į kasacine tvarka priimtos nutartyje pateiktus teisės išaiškinimus.²¹¹ Teismas nurodė, kad bendrosios teismų praktikos koregavimą turi užtikrinti ne tik LAT, bet ir Lietuvos apeliacinis teismas. Ši pozicija patvirtina, kad ir Lietuvos apeliacinis teismas gali kurti teisės precedentą, būdamas paskutinė instancija dėl jo sprendimų galimo neskundžiamumo kasacine tvarka.

3. 2. Pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą išimtis

Cilfit byla²¹² Teisingumo Teismo praktikoje yra viena svarbiausių, prisidėjusių prie ES teisės vystymosi, ir įtvirtinusių taisyklę, kuri nėra nustatyta Steigimo sutartyse. Atrodytų, kad SESV 267 straipsnio 3 dalyje numatyta nuostata pateikia vienareikšmišką formuluotę dėl nacionalinio teismo kreipimosi pareigos: „*teismas, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka, [...] dėl jo kreipiasi į Teismą*“. Vis dėlto, šios nuostatos atžvilgiu Teisingumo Teismas *Cilfit* byloje²¹³ įtvirtina minėtos pareigos išimtis,

²⁰⁸ Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinių teisės aktų įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 137-5366.

²⁰⁹ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

²¹⁰ Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 86-4529.

²¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549.

²¹² *Supra* note 8.

²¹³ *Ibid.* paras. 10, 13, 16.

nurodydamas, kad šie teismai turi diskreciją spręsti, ar jie gali nesikreipti dėl prejudicinio sprendimo tuo atveju, jei minėtoje byloje išimtys yra tinkamos taikyti, kad nacionaliniai teismai galėtų savarankiškai nuspręsti dėl išimčių taikymo konkrečioje byloje.

Šioje byloje buvo įtvirtintos trys alternatyvios išimtys, atleidžiančios valstybių narių teismus nuo kreipimosi į Teisingumo Teismą – nacionaliniam teismui užtenka pasiremti bent viena iš jų, kad galėtų nesikreipti į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo.

Visų pirma, buvo įtvirtinta taisyklė, kad nacionalinis teismas gali nesikreipti dėl prejudicinio sprendimo, jei iškilęs klausimas dėl ES teisės aiškinimo ar galiojimo nėra svarbus bylai, t.y. jei TT išaiškinimas patektu klausimu neturės jokios reikšmės nacionalinės bylos baigčiai²¹⁴. Šią išimtį puikiai iliustruoja byla, iškelta Danijos Aukščiausiam Teisme, kurioje klausimas kilo dėl nacionalinio teisės akto, susijusio su darbdavio pareiga informuoti darbuotojus apie darbo santykiams taikomas sąlygas (angl. *Danish Act on an Employer's Obligation to Inform Employees of the Conditions Applicable to the Employment Relationship*), taikymu²¹⁵. Nacionalinis teismas manė, jog šis teisės aktas yra aiškinamas remiantis Direktyva Nr. 91/553, tačiau, įvertinęs pateiktus įrodymus, nurodė, jog ji netaikoma šioje byloje, todėl nėra pagrindo kreiptis į TT, jog šis aiškintų minėtą direktyvą²¹⁶. Anot E. Turičnik, ši įtvirtinta išimtis apsaugo Teisingumo Teismą nuo nereikalingų nacionalinių teismų pateiktų prašymų, taip išvengiant nepagrįstai padidėjusio TT darbo krūvio, be to, tokiu būdu nėra vilkinamas procesas nacionaliniame teisme, nes jam nereikia stabdyti bylos nagrinėjimo ir laukti TT pateikiamo ES teisės išaiškinimo²¹⁷. Be to, P. Craig pažymi, kad *Cilfit* byloje Teisingumo Teismas pabrėžė, kad teismas pagal SESV 267 straipsnio 3 dalį turi tokią pačią diskreciją, kaip ir bet kuris valstybės narės teismas, spręsti, ar iškilęs klausimas, susijęs su ES teisės taikymu ar supratimu, yra būtinas, kad būtų priimtas sprendimas nacionalinėje byloje, neįpareigojant jų prašyti priimti prejudicinį sprendimą, jei Sąjungos teisės klausimas neaktualus nacionaliniame teisme nagrinėjant ginčą²¹⁸.

TT praktikoje įtvirtinta antroji išimtis, atleidžianti nacionalinį teismą nuo kreipimosi dėl prejudicinio sprendimo – *Da Costa* byloje įtvirtinta išimtis bei pakartota *Cilfit* byloje, vadinama *acte éclairé* (liet. *tai, kas išaiškinta*), pagal kurią, jei atsakymas į valstybės narės teismui kilusius klausimus, nepriklausomai nuo proceso rūšies, jau yra pateiktas ankstesniame TT prejudiciniame sprendime, šis išaiškinimas panaikina kreipimosi pareigos tikslą ir prasmę²¹⁹. Tokiu atveju, jei valstybių narių teismų Teisingumo Teismui užduoti klausimai nėra tapatūs, teisės klausimai

²¹⁴ *Supra* note 8, para. 10.

²¹⁵ *PROSA som mandatar for A v. IBM Service Delivery Center Denmark A/S*, Ugeskrift for Retsvæsen (2012), 120 H. (Cituota iš Broberg, M. P.; Fenger, N., *supra* note 13, p. 231).

²¹⁶ *Ibid.*

²¹⁷ Turičnik, E., *supra* note 75, p. 7.

²¹⁸ Craig, P. *The Classics of EU Law Revisited: CILFIT and Foto-Frost. The Past and Future of EU Law: the Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty*. Oxford: Hart Publishing, 2010, p. 185.

²¹⁹ Byla C-28/62 *Da Costa en Schaake NV* [1963] ECR 61; byla C-283/81, *supra* note 8, para 13.

ankstesniuose išaiškinimuose gali būti aiškiai ir detalai aptarti TT, kad nacionalinis teismas galėtų remtis *acte éclairé* išimtimi – Teisingumo Teismo pateiktu ankstesniu išaiškinimu²²⁰. Pažymėtina, kad valstybių narių teismai, nors ir turėdami galimybę pasiremti viena iš Teisingumo Teismo nustatytų išimčių, matydami poreikį gauti prejudicinį sprendimą, vis tiek gali kreiptis į TT; *acte éclairé* atveju nacionalinis teismas gali kreiptis, manydamas, jog nagrinėjamos bylos aplinkybės skiriasi nuo ankstesnės bylos, dėl kurios priimtas ankstesnis išaiškinimas, taip pat norėdamas gauti papildomą TT išaiškinimą tapačiu klausimu ar manydamas, kad galbūt Teisingumo Teismas turėtų nukrypti nuo ankstesnės praktikos ir priimti naują teisės išaiškinimą²²¹. F. Vanistendael nurodo, kad vis dėlto, remiantis *acte éclairé* išimtimi, visada yra rizika, kad valstybių narių teismai neteisingai aiškina ankstesnę TT praktiką ir priims ES teisę neatitinkantį sprendimą²²². Tačiau manytina, kad minėtas galimas pakartotinis kreipimasis į Teisingumo Teismą valstybių narių teismams padės išvengti klaidų ir užtikrins veiksmingą Sąjungos ir nacionalinių teismų bendradarbiavimą. Be to, P. Craig pažymi, kad, nors ir yra galima menka klaidos rizika, ši išimtis, leidžianti vienu metu spręsti ES teisės klausimus įvairiose valstybėse narėse, yra labai svarbi, nes nacionaliniai teismai yra pripažįstami Sąjungos teisminės sistemos dalimi.²²³

Atkreipiamas dėmesys į TT suformuluotą taisyklę, kad *Cilfit* bylos išimtytys taikomos tik dėl ES teisės aiškinimo klausimų, tuo tarpu dėl galiojimo teismai, turintys pareigą kreiptis į TT, negali pasiremti minėtomis išimtimis²²⁴.

Vis dėlto Generalinis advokatas D. Ruiz-Jarabo Colomer *Gaston Schul* byloje pateikia savo nuomonę²²⁵, kurioje nesutinka su Teisingumo Teismo nustatyta absoliučia pareiga nacionaliniams teismams pagal SESV 267 straipsnio 3 dalį kreiptis dėl prejudicinio sprendimo dėl ES teisės akto galiojimo ir palygina juos su rašytojo A. Camus Sizifo personažu, kuris beprasmiškai ridena akmenį į kalną. Jis pripažįsta, kad, nacionalinėje byloje teismui pripažinus ES teisės aktą negaliojančiu, gali kilti rizika iškreipti Sąjungos teismų bendradarbiavimą ir dėl to atsirastų grėsmė valstybėse narėse įsigaliooti skirtingai ES teisei. Tačiau Generalinis advokatas nurodo, kad toks požiūris yra pernelyg formalus ir, remiantis ankstesne TT praktika, kurioje ES teisės aktas, kurio nuostatos analogiškos ginčijamam teisės aktui, buvo pripažintas negaliojančiu, galima pagrįstai įsitikinti dėl konkretaus ES teisės akto galiojimo. Nustačius tokią taisyklę ir sušvelninus nacionalinių teismų pareigą kreiptis į TT, žymiai sutrumpėtų bylų nagrinėjimo

²²⁰ *Supra* note 8, para. 13.

²²¹ Turičnik, E., *supra* note 75, p. 8.

²²² Vanistendael, F. Consequences of the *Acte Clair* Doctrine for the National Courts and Temporal Effects of an ECJ Decision. *The Acte Clair in EC Direct Tax Law*. IBFD, 2008, p. 159.

²²³ Craig, P., *supra* note 216, p. 187.

²²⁴ *Supra* note 181, para. 19.

²²⁵ Generalinio advokato Colomer nuomonė byloje C-461/03 *Gaston Schul Douane-expediteur BV v Minister van Landbouw* [2005] ECR I-10513.

trukmė ir Sąjungoje būtų užtikrinamas gero teisingumo administravimas; be to, būtų paneigiama Teisingumo Teismo išimtinė kompetencija. Šioje byloje Generalinis advokatas nurodo, kad panašiam laiko ir materialiniame kontekste priimtas TT sprendimas *Kloosterboer Rotterdam* byloje²²⁶, kurioje teisės aktas pripažintas negaliojančiu, todėl nacionalinis teismas gali pasiremti šiuo sprendimu, kuris nekelia jokių abejonių dėl ES teisės akto galiojimo.

Generalinio advokato nuomone, šioje byloje, teismui nesikreipus dėl prejudicinio sprendimo ir pasiremiant ankstesne panašia TT praktika pripažinus ES teisės aktą negaliojančiu, nekiltų pavojus ES teisės vientisumui. Be to, jei teismams kiltų bent menkiausia abejonė dėl teisės akto galiojimo, jie, būdami teismais, turinčiais pareigą kreiptis į TT, būtų įpareigoti prašyti priimti prejudicinį sprendimą.²²⁷

Pažymėtina, kad TT *Gaston Schul* byloje²²⁸ nesutiko su Generalinio advokato nuomone ir neatsisakė savo išimtinės kompetencijos pripažinti ES teisės aktą negaliojančiu.

Grįžtant prie išimčių taikymo dėl ES teisės akto aiškinimo, Teisingumo Teismo praktikoje įtvirtintos išimtys leidžia sumažinti jo darbo krūvį, nes TT gauna mažiau valstybių narių prašymų priimti prejudicinius sprendimus nei gautų, jei teismai SESV 267 straipsnio 3 dalies prasme bet koku atveju visada privalėtų kreiptis į Teisingumo Teismą.

D. Edward nurodo, kad nacionalinis teismas, turintis pareigą kreiptis į TT dėl ES teisės aiškinimo, visų pirma turėtų nustatyti, ar negalima pasinaudoti *acte éclairé* ar prejudicinio sprendimo neaktualumo bylos baigčiai išimtimis, ir, tik nustatęs, kad minėtos išimtys negalimos, teismas turėtų svarstyti, ar galima pritaikyti *acte clair* išimtį. Taip daryti yra siūloma dėl griežtų pastarosios išimties taikymo sąlygų, kurios sukelia daugiausia diskusijų, todėl tikslinga iš pradžių nustatyti, ar dėl nesikreipimo dėl prejudicinio sprendimo negalima pasiremti kuria nors iš dviejų minėtų išimčių, kurių taikymas nereikalauja įvykdyti griežtų sąlygų, o galiausiai tikrinti, ar galima pasiremti *acte clair* išimtimi.²²⁹

Nacionaliniai teismai gali remtis *acte clair* išimtimi, kai teisės taikymas yra „toks akivaizdus, kad dėl jo negali kilti jokių pagrįstų abejonių“²³⁰. Kadangi dėl dviejų minėtų išimčių taikymo praktikoje nekyla problemų, tolesniame darbe bus analizuojama *acte clair* išimtis, dėl kurios taikymo sąlygų tinkamumo teisės doktrinoje kyla daug diskusijų.

²²⁶ Byla C-317/99 *Kloosterboer Rotterdam BV v Minister van Landbouw* [2001] ECR I-9863.

²²⁷ *Supra* note 223.

²²⁸ Byla C-461/03 *Gaston Schul Douane-expediteur BV v Minister van Landbouw* [2005] ECR I-10513.

²²⁹ Edward, D. *CILFIT* and *Foto-Frost* in their Historical and Procedural Context. Iš *The Past and Future of EU Law: the Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty*. Oxford: Hart Publishing, 2010, p. 179.

²³⁰ *Supra* note 8, para. 16, byla C-495/03 *Intermodal Transports BV v Staatssecretaris van Financiën* [2005] ECR I-8151, para. 33.

3. 2. 1. *Acte clair* išimties taikymo problemos

Kaip jau minėta, *acte clair* išimtis, kitaip dar vadinama aiškaus akto išimtimi, yra grindžiama akivaizdžiu teisės supratimu, kuris nekelia pagrįstų abejonų. *Cilfit* byloje²³¹ įtvirtinta išimtis Teisingumo Teismo aiškinama taip, jog nacionaliniai teismai gali remtis šia išimtimi ir nesikreipti į TT su prašymu priimti prejudicinį sprendimą tik tada, kai valstybės narės teismas yra įsitikinęs, jog teisės taikymas yra aiškus ne tik jam, bet ir kitų valstybių narių teismams bei pačiam Teisingumo Teismui. Tik įvykdžius šią sąlygą, dėl kurios tenkinimo sprendžia patys valstybių narių teismai, jie yra atleidžiami nuo pareigos SESV 267 straipsnio 3 dalies prasme.²³²

Cilfit byloje²³³ Teisingumo Teismas atkreipė dėmesį, jog būtina vertinti ES teisės nuostatos aiškumą, atsižvelgiant į ES ir valstybėms narėms būdingas savybes: valstybių narių kalbų įvairovę, jų autentiškumą, Sąjungai būdingą terminiją, jų skirtumus įvairiose valstybėse narėse – visa tai svarbu apžvelgti atitinkamame kontekste vertinant ES teisės aktų visumą, aiškinamos nuostatos tikslą bei raidos būklę tuo metu, kai nuostata turi būti taikoma. Kadangi ES teisės norma turi būti aiški ne vienam teisėjui, o visos Sąjungos teisėjams, t. y. visų valstybių narių teismų bei TT teisėjams, akivaizdu, kad aiškumas turi būti grindžiamas ne subjektyviu, o objektyviu aiškinimu, antraip toks nuostatos aiškumas daugeliui valstybių narių teisėjams yra abejotinas – kas vienam teisėjui gali nekelti jokių pagrįstų abejonų, kitam teisėjui nuostata gali būti nepakankamai aiški, kad šis galėtų nesikreipti į TT. Savaime suprantama, kad pagrįsto aiškumo reikalavimą patenkinti dėl jo sprendžiant vienam teisėjui yra žymiai lengviau nei jį vertinant visiems valstybių narių bei Teisingumo Teismo teisėjams²³⁴.

Kaip matyti iš TT pozicijos minėtoje *Cilfit* byloje, jis nurodo vieną *acte clair* išimties taikymo sąlygą – ES teisės aiškumas, nekeliantis pagrįstų abejonų nė vienam iš Sąjungos teisėjų, kartu atsižvelgiant į įvairius ES ir valstybėms narėms būdingus ypatumus²³⁵. Vis dėlto, P. Craig pažymi, kad tokia TT formulotė leidžia manyti, kad nėra apsiribojama tik nuostatos aiškumu, o ir kitomis būtinomis sąlygomis: teismas turi būti atidus ir atsižvelgti į Sąjungos naudojamą teisinę terminologiją, kuri įvairiose valstybių narių teisinėse sistemose gali būti nevienoda; nacionalinis teismas turi aiškinti ES teisės nuostatas atsižvelgiant į jų taikymo kontekstą, raidą, tikslą bei Sąjungos teisės nuostatų visumą²³⁶.

²³¹ Byla C-283/81, *Ibid.*, para. 16.

²³² Wattel, P. J. Köbler, *Cilfit and Welthgrove: We Can't Go on Meeting Like This. Common Market Law Review*. 2004, 41: 178.

²³³ Byla C-283/81, *op. cit.*, para. 16, byla C-495/03, *supra* note 228, paras. 17–20.

²³⁴ Fenger, N.; Broberg, M. P. Finding the Light in the Darkness: On the Actual Application of the *Acte Clair* Doctrine. *Yearbook of european Law*. 2011, 30(1): 187.

²³⁵ *Supra* note 8, para. 16.

²³⁶ Craig, P., *supra* note 213, p. 187.

Vis dėlto autorė palaiko Teisingumo Teismo poziciją, kad sąlyga yra viena – įsitikinti ES teisės nuostatos aiškumu, kuris būtų aiškus tiek valstybių narių, tiek TT teisėjams. Kitos P. Craig minimos sąlygos yra aiškumo sąlygos įgyvendinimo priemonės, kuriomis remiantis yra užtikrinamas nuostatos aiškumas tarp teisėjų. Nacionalinis teismas įsitikina, kad nuostata nekelia pagrįstų abejonių, jei, lyginant įvairias valstybių narių kalbas, nekyla pagrįstų teisinių sąvokų skirtumų, nuostatos reikšmė nustatoma pagal jos preambulėje įtvirtintą tikslą, kontekstą, kuriame yra taikoma, atsižvelgiama į panašiu klausimu priimtus ES teisės aktus. Be to, tuo atveju, jei minėti vertinimo kriterijai būtų laikomi *acte clair* išimties taikymo sąlygomis, būtų labai sunku nustatyti, ar nacionalinis teismas šias sąlygas patenkino – būtų sunku įvertinti, ar apskritai buvo atsižvelgta į Sąjungos teisės visumą, konkrečios nuostatos kontekstą, tikslą ir ar tai padaryta tinkamai.

Prieš atliekant detalų *acte clair* išimties taikymo sąlygos vertinimą, būtina apžvelgti M. P. Broberg bei N. Fenger akcentuojamas situacijas dėl valstybių narių teismų nesutarimų dėl ES teisės nuostatos aiškumo.²³⁷ Visų pirma, siekiant įvertinti, ar minėta nuostata yra aiški, gali susiklostyti tokia situacija, kad nacionalinis teismas savo įsitikinimą dėl aiškios ES teisės nuostatos grindžia kitų valstybių narių teismų išaiškinimais, susijusiais su minėta nuostata, tačiau jie yra per daug abstraktūs ir dėl to labai sunku nustatyti, ar vienam teisėjui aiški nuostata taip pat nekelia pagrįstų abejonių kitiems teisėjams. Šis reikalavimas atlikti valstybių narių teismų praktikos lyginimą, be kalbinių versijų lyginimo ES teisės akto atžvilgiu taip pat yra būdingas *acte clair* išimties taikymui. Praktikoje tai sunku įgyvendinti dėl mechanizmo, nenumatančio nacionalinių teismų tarpusavio bendradarbiavimo, nebuvimo.²³⁸ Dėl to tolesniame darbe bus kalbama tik apie reikalavimą lyginti oficialias ES kalbas bei vertinti ES teisės aktą remiantis teleologiniu metodu.

Dar viena kebli situacija susiklosto, kai teismas remiasi kitų valstybių narių teismų išaiškinimais, kurie yra klaidingi, t. y. neatitinka ES teisės: Generalinė advokatė Ch. Stix – Hackl *Intermodal Transports BV* byloje²³⁹ nurodo, kad ES teisės nuostatos aiškumas, nesukeliantis pagrįstų abejonių tiek valstybių narių, tiek Teisingumo Teismo teisėjams, yra paneigtas, kada nacionalinis teismas, turintis pareigą kreiptis į TT ir siekiantis pasiremti *acte clair* doktrina, susiduria su kitų ES valstybių narių teismų priimtais išaiškinimais, kurie nesutampa su jo paties aiškinimu dėl ES teisės nuostatos aiškumo. Iš to išplaukia, kad tokiu atveju *acte clair* išimtimi remtis negalima, nes nėra įgyvendintas reikalavimas dėl vienodo ES teisės nuostatos supratimo.

²³⁷ Fenger, N.; Broberg, M. P., *supra* note 228, p. 189.

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ Generalinės advokatės Ch. Stix – Hackl nuomonė byloje C-495/03 *Intermodal Transports BV v Staatssecretaris van Financiën* [2005] ECR I-8151, para. 113.

Kaip matyti iš to, kas aptarta anksčiau, nors ir nėra nurodyta, ar nacionalinis teismas, vertindamas kitų valstybių narių teismų sprendimus, remiasi jų galutinės instancijos teismų sprendimais, darytina tokia išvada:, nes jie turi *res judicata* galią, yra galutiniai ir neskundžiami. Iš to kyla klausimas, ar galima pasiremti *acte clair* išimtimi, kai nacionalinėje teismų sistemoje yra priimami tokie sprendimai, kuriuose ES teisė išaiškinta skirtingai. N. Fenger kartu su M. P. Broberg laikosi nuomonės, kad būtų sudėtinga teigti, kad išimtis galima, jei apeliacinės instancijos teismas pateikia ES teisės išaiškinimą, kuris skiriasi nuo pirmos instancijos teismo išaiškinimo²⁴⁰. Kai kurie paskutinės instancijos Jungtinės Karalystės teismai palaiko šią teisės mokslininkų poziciją ir teigia, jog „tai, kad Apeliacinio teismo (angl. *the Court of Appeal*) ir Sesijos teismo (angl. *the Court of Session*) sprendimai yra priešaringi, yra aiškiai netinkama padėtis [...], todėl būtų sunku laikyti, kad *acte clair* išimtis yra galima“²⁴¹.

Vis dėlto dalis kitų Jungtinės Karalystės teismų laikosi kitokios nuomonės: Aukščiausiam Teisme (angl. *the UK Supreme Court*) Lordas Walker laikėsi nuomonės, kad *acte clair* išimtis yra galima ir nurodė, kad „gali pasirodyti paradoksalu, kad paskutinės instancijos teismai gali nuspręsti, kad klausimas yra aiškus, nors jis skiriasi nuo žemesnės instancijos teismų kvalifikuotų teisėjų atidžiai išnagrinėtų nuostatų ir priimto sprendimo dėl jų aiškinimo [...], tačiau kartais paskutinės instancijos teismai gali pripažinti, neišreikšdami nepagarbos žemesnės instancijos teismams, kad pastarieji buvo neteisūs“²⁴².

Autorė iš dalies pritaria abiemis situacijoms, tačiau vis tik jos nuomonė šiuo klausimu yra vienareikšmiška. Visų pirma, autorė sutinka, kad abejonių dėl ES teisės vienodo aiškinimo užtikrinimo ir *acte clair* išimties taikymo palengvinimo nekiltų, jei valstybės narės teisinėje sistemoje visų instancijų teismai ES teisės nuostatą aiškintų vienodai. Vis dėlto šiam uždaviniui įgyvendinti nepakenkia skirtinga teismų praktika. Tai grindžiama teismų hierarchijos sistema, kurios tikslas yra pataisyti žemesniųjų instancijų teismus ir užtikrinti, kad teisė būtų išaiškinta tinkamai – apeliacinės instancijos teismai peržiūri pirmos instancijos teismų sprendimus, peržiūrėdamas tiek fakto, tiek teisės klausimus, o aukščiausios instancijos teismai – apeliacinės instancijos teismų sprendimus, tikrindami tik teisės klausimus²⁴³. Taip galutinės instancijos teismas užtikrina, kad teisės klausimus peržiūrint antrą kartą būtų visiškai ištaisytos klaidos ir teisė būtų taikoma vienodai. Tuo besiremdama autorė pritaria Lordui Walker, kad, ištaisyus teisės

²⁴⁰ Fenger, N.; Broberg, M. P., *supra* note 228, p. 192.

²⁴¹ 2004 m. balandžio 28 d. Anglijos ir Welso Apeliacinio teismo (Civilinių bylų skyriaus) (angl. *England and Wales Court of Appeal (Civil Division)*) *Clarke v. Frank Staddon Ltd.* [2004] EWCA Civ 422. (Cituota iš: Fenger, N.; Broberg, M. P., *supra* note 13, p. 242.

²⁴² 2009 m. lapkričio 25 d. sprendimas *the Office of Fair Trading v. Abbey National plc and others* [2009] UKSC 6, para 49. (Cituota iš: Fenger, N.; Broberg, M. P., *op. cit.*, p. 19).

²⁴³ Šinkūnas, H., *supra* note 152, p. 113.

aiškinimo klaidas, kurios buvo padarytos žemesniųjų instancijų teismų, ir esant aiškiam klausimui, *acte clair* išimtis gali būti taikoma²⁴⁴.

Aptarus bendrus valstybių narių teismų požiūrius į *acte clair* išimties taikymą, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad jos taikymas yra labai paprastas ir daugiau problemų nesukelia, nes ji netaikoma, kai nėra vienodo teismų aiškinimo dėl konkrečios ES teisės nuostatos. Vis dėlto, ši išimtis yra labai problematiška dėl jai taikomo reikalavimo lyginti visų valstybių narių kalbas ir įsitikinti, kad ES teisė suprantama vienodai visoje Sąjungoje.

Tai puikiai iliustruoja LVAT nagrinėjama *UAB Profisa v. Muitinės departamentas* byla²⁴⁵, kurioje teismas lygino ES teisės akto nuostatas įvairiomis kalbomis, siekdamas įsitikinti nuostatos aiškumu ir pasiremti *acte clair* išimtimi, kuria būtų atleistas nuo pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą. Vis dėlto LVAT nurodė, kad įvairiomis kalbomis teisės akto nuostata suprantama skirtingai, todėl iškilo būtinybė kreiptis dėl ES teisės išaiškinimo.

Ši byla puikiai iliustruoja atvejį, kada vykdant reikalavimą lyginti kalbines versijas ES teisės akto atžvilgiu, teisės norma vis vien yra neaiški ir yra būtina kreiptis į TT. Dėl šios priežasties autorė mato poreikį atlikti gilesnę šio reikalavimo analizę ir pateikti šiuo klausimu įvairių teisės mokslininkų nuomones bei, jei matoma būtinybė išimti keisti, pasiūlymus, kaip tai turėtų būti padaryta.

E. Turičnik pažymi, kad *Cifit* byloje TT nurodyto teisės nuostatos akivaizdaus aiškumo nustatymo būdo taikymas visoms valstybėms narėms dar labiau apsunkina jo taikymą, nes valstybių narių teisėjai paprastai laisvai nekalba keliomis užsienio kalbomis, kad galėtų palyginti kelių valstybių narių kalbų skirtumus, neturi plataus tinkamų administracinių ir vertimų institucijų, kurios atliktų aktualios TT praktikos analizę, būtiną vertinti aiškumą nagrinėjamos bylos atžvilgiu, rato²⁴⁶. Be to, praktikoje nėra įtvirtinto mechanizmo, padedančio valstybių narių teismams sužinoti, ar nuostatos yra aiškios kitiems teisėjams, todėl nereikėtų pagrįstai tikėtis, kad nacionalinis teisėjas galėtų atlikti tinkamą ES teisės akto analizę, vertinant visų oficialių ES kalbų atžvilgiu.²⁴⁷

Kaip matyti, TT nustatyta išimties taikymo sąlyga yra labai griežta – tai patvirtina ir M. Navrátilová, kuri laikosi nuomonės, kad „tokios griežtos *acte clair* išimties taikymo sąlygos įvykdymas yra laikomas iliuzija, nes realiai minėtą objektyvaus aiškumo sąlygą įgyvendinti yra labai sunku“. Ji nurodo, kad Teisingumo Teismo pozicija dėl vienodo aiškumo kriterijaus, nurodant įvairius vertinimo aspektus, grindžiama vienodu ES teisės taikymu ir aiškinimu visoje Sąjungoje, tačiau praktinis šio būdo taikymas yra problematiškas. Teisės mokslininkė nurodo,

²⁴⁴ *Supra* note 235.

²⁴⁵ *Supra* note 166.

²⁴⁶ Turičnik, E., *supra* note 75, p. 10.

²⁴⁷ *Ibid.*

kad tokiu atveju valstybių narių teismams yra lengviau kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą nei išsiaiškinti, ar ES teisės taikymas nekeltų abejonių, kad galėtų pasinaudoti *acte clair* išimtimi²⁴⁸.

TT pateikta itin griežta išimties taikymo sąlyga, kuria remiantis būtina įsitikinti ES teisės nuostatos aiškumu visiems Sąjungos teisėjams, siekiama užkirsti kelią nacionaliniams teismams piktnaudžiauti ir neleisti teismams nepagrįstai vadovautis *acte clair* išimtimi, nes tai sukeltų grėsmę vienodam ES teisės taikymui ir aiškinimui²⁴⁹. Dėl išimties taikymo sąlygos griežtumo praktiškai sąlyga nėra įgyvendinama – M. P. Broberg atkreipia dėmesį, kad praktikoje nacionaliniai teismai, sprenddami dėl prašymo priimti prejudicinio sprendimo pateikimo Teisingumo Teismui, vertina ne nuostatos aiškumą visoje Sąjungoje, o nacionalinės bylos svarbą šalims, bylos vilkinimo aspektus, kada byla nacionaliniame teisme bus sustabdyta, kreipimosi į TT išlaidas, todėl nacionalinių teismų požiūris į *acte clair* išimties taikymą yra liberalesnis nei nustatytas Teisingumo Teismo praktikoje²⁵⁰.

Dėl tokio valstybių narių teismų bei Teisingumo Teismo požiūrių skirtumo kyla klausimas, ar nevertėtų griežtos išimties taikymo sąlygos sušvelninti, kad valstybių narių teisėjai galėtų ją tenkinti ir tinkamai pagrįsti *acte clair* išimties taikymą. Manytina, kad toks sprendimas būtų racionalus ir tikslingas, nes šiuo metu, kada valstybių narių teismai remiasi minėta išimtimi, nors nuostatos aiškumu ir neįsitikina, susiklosto situacija, kad šie teismai pažeidžia nustatytą pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pagal SESV 267 straipsnio 3 dalį, už kurios pažeidimą valstybei gali kilti atsakomybė ir *Köbler* bylos²⁵¹ pagrindu privatus asmenys gali reikalauti atlyginti dėl nesikreipimo į Teisingumo Teismą patirtą žalą²⁵².

Dėl *acte clair* išimties taikymo sąlygos suvokimo ir griežtumo pastebimos skirtingos nuomonės. D. Edward nurodo, kad dalis teisės specialistų vertina sąlygą pažodžiui, siūlydami, jog valstybių narių teisėjai turi atlikti išsamų visų kalbų lingvistinį ir teisminį lyginimą, bei svarstyti apie tai, kaip ES teisės nuostatą turėtų suprasti kitų valstybių narių teisėjai, nors jie gali ir neturėti patikimos informacijos apie kitus nacionalinius teisėjus²⁵³. Tačiau toks *Cilfit* byloje įtvirtintas *acte clair* išimties interpretavimas neatitinka TT tikrojo ketinimo, nes jis, atsižvelgdamas į pareiškėjo, valstybių bei Komisijos pateiktas pozicijas, teigė, kad Sąjungos teisės nuostatos nėra vienakalbės ir jos negali būti aiškinamos remiantis nacionalinėmis interpretavimo taisyklėmis, nes jos valstybėse narėse gali skirtis, todėl būtina atkreipti dėmesį ir į kitus minėtus vertinimo aspektus, tokius kaip ES teisės visuma, konkrečios nuostatos tikslas,

²⁴⁸ Navrátilová, M. The Preliminary Ruling before the Constitutional Courts. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-16] <<http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/mezinaro/navratilova.pdf>>.

²⁴⁹ Turičnik, E., *supra* note 75, p. 12.

²⁵⁰ Broberg, M. P., *supra* note 185, 1384.

²⁵¹ *Supra* note 63.

²⁵² Turičnik, E., *op. cit.*

²⁵³ Edward, D., *supra* note 227.

kontekstas ir pan.²⁵⁴. Teisės mokslininkai Mancini ir Keeling išvystė „duok ir imk“ (angl. *give and take*) doktriną, kuria besivadovaudamas Teisingumo Teismas „suteikė nacionaliniams teismams galimybę nesikreipti prejudicinio sprendimo, tačiau apribojo aplinkybes, pagal kurias ES teisės nuostatos aiškumas nacionaliniams teismams yra toks retas, kad jis liko nepažeistas“ (angl. *the clarity of the provision may legitimately be sustained to cases so rare that the nucleus of its own authority is preserved intact*), taip skatindamas teismus bendradarbiauti su TT ir prašyti priimti prejudicinį sprendimą²⁵⁵. Teisės mokslininkai linkę manyti, kad išimties taikymo sąlyga neturėtų būti keičiama, nes palaiko A. Arnul poziciją, kad nacionaliniai teismai disponuoja *Cilfit* bylos išimtimis ir gali bet kada jomis manipuliuoti, t. y. kreiptis prejudicinio sprendimo kada jie nori, nors išimties taikymo sąlyga dėl aiškios ES teisės normos ir netenkintina, todėl siekiama išlaikyti apribotą valstybių narių teismų laisvę remtis *acte clair* išimtimi, todėl jos taikymo sąlyga turi būti griežta²⁵⁶.

Nors dalis teisės žinovų pritaria Teisingumo Teismo pozicijai dėl sąlygos tinkamumo, kita dalis teisės mokslininkų yra linkę dabartinę *acte clair* išimties taikymo sąlygą kvestionuoti. Generalinis advokatas F. Jacobs *Wiener Hauptzollamt Emmerich* byloje²⁵⁷ laikosi pozicijos, kad valstybių narių teisėjai neprivalo vertinti ES teisės nuostatos aiškumo lygindami visų oficialių ES kalbų versijų šios nuostatos atžvilgiu, nes tai nacionaliniams teismams reikalautų neproporcingai daug pastangų; be to, pats Teisingumo Teismas retai kada vertina Sąjungos teisės nuostatas, lygindamas visas oficialias kalbas. Generalinis advokatas nurodo, kad, dėl Sąjungoje vis daugėjančių oficialių kalbų skaičiaus, turėtų būti atsisakoma lingvistinio požiūrio vertinant ES teisės nuostatą, o didesnę dėmesį kreipti jos preambulėje nurodytiems tikslams bei nuostatos taikymo kontekstui, nes remiantis lingvistiniu metodu ES ir valstybėse narėse gali skirtis pati žodžių reikšmė, o tai sąlygoja skirtingą teisės suvokimą²⁵⁸.

Generalinis advokatas pažymi, kad, priklausomai nuo nacionalinių teisės sistemų skirtumų, prašymų dėl prejudicinių sprendimų teikimo skaičius įvairiose valstybėse narėse skiriasi, todėl situaciją galėtų pagerinti *acte clair* išimties sąlygos keitimas, jog pareiga kreiptis į TT nacionaliniams teismams kiltų tik dėl klausimų, turinčių visuotinę reikšmę (angl. *a point of some general importance*). Tokia pozicija grindžiama tuo, kad dabartinis griežtas išimties

²⁵⁴ Edward, D., *supra* note 227.

²⁵⁵ Mancini, F.; Keeling, D. From CILFIT to ERT: The Constitutional Challenge Facing the European Court. *Yearbook of European Law*. 1991 11(1). (Cituota iš: Craig, P., *supra* note 213, p. 188.)

²⁵⁶ Arnul, A. The Use and Abuse of Article 177. *The Modern Law Review*, 1989, 52(5): 622. (Cituota iš Craig, P., *op. cit.*.)

²⁵⁷ Generalinio advokato Jacobs nuomonė byloje C-338/95 *Wiener v Hauptzollamt Emmerich* [1998] ECR I-6495, para. 65. Šiai nuomonei pritaria ir Generalinė advokatė Ch. Stix – Hackl, kuri nurodo, kad „*Cilfit* sprendime priimtos taisyklės negali būti suprantamos kaip reikalaujančios teismų lyginti kiekvienos Sąjungos oficialios kalbos versijų konkrečios nuostatos atžvilgiu. Praktikoje tai per didelė našta nacionaliniams teismams ir, nors ir ribotų kreipimąsi, *de facto* sumažintų klausimų, susijusių su ES teise, perdavimą paskutinės instancijos teismams“.

²⁵⁸ *Ibid.*

taikymas negali būti grindžiamas pavieniais atvejais, kada buvo ne tik nesikreipta dėl prejudicinio sprendimo, bet ir neteisingai išaiškinta ES teisė.²⁵⁹

Paaiškinimo dėl pasiūlytos visuotinės reikšmės sąvokos Generalinis advokatas nepateikia, todėl galima kelti klausimą, ar, pakeitus išimtį pagal šį pasiūlymą, nacionaliniams teismams bus aišku, kokiais atvejais jie turi pareigą prašyti Teisingumo Teismo priimti prejudicinį sprendimą. Kadangi prejudicinio sprendimo procedūros pagrindinis tikslas yra užtikrinti ES teisės vienodą taikymą ir aiškinimą, manytina, kad kiekvienas valstybės narės teismo keliamas klausimas, siekiant sužinoti tikrąją ES teisės nuostatos prasmę, yra reikšmingas visai Sąjungai, todėl pasiūlymo argumentas dėl sumažėsiančio prašymų pateikimo skaičiaus, autorės nuomone, yra nepagrįstas. Remiantis tokia pozicija, autorė nepritaria Generalinio advokato Jacobs nuomonei dėl kreipimosi itin svarbiais Sąjungai klausimais, nes, nors pasiūlymas ir padėtų sumažinti teismų kreipimosi į TT skaičių, jo įgyvendinimas sukeltų teismams teisinio neapibrėžtumo dėl pareigos kreiptis į TT realizavimo, o tai neužtikrintų ES teisės vienovės visose valstybėse narėse.

Generalinis advokatas A. Tizzano *Lyckeckog* byloje nurodė, kad valstybių narių teismų „pareiga kreiptis dėl prejudicinio sprendimo nėra eksromptu Teisingumo Teismo priimta taisyklė, o aiškiai ir tiesiogiai įtvirtinta Sutartyje, kuri pagal savo tikslą yra viena svarbiausių visoje Sąjungoje, todėl išimtis iš šios taisyklės turi būti taikoma labai ribotai, antraip TT bus sunku išlikti teisingam Sutarties teksto ir prasmės atžvilgiu (angl. *remain true to letter and spirit of the Treaty*)“²⁶⁰. Todėl objektyvūs sunkumai, su kuriais nacionaliniai teismai susiduria taikant *Cilfit* byloje priimtą TT sprendimą (įvykdant *acte clair* išimties taikymo sąlygą – *aut. pastaba*), „turėtų neleisti sukurti neapibrėžtumo ir dviprasmiškumo šiuo klausimu, panaikinti objektyvumu pagrįsto įvertinimo, kada nustatinėjamas ES teisės nuostatos aiškumas bei užleisti vietą subjektyviajam įvertinimui – kitokiu atveju imtų skilti ES teisės vienybė, o galiausiai būtų pakenkta ES teisės viršenybei“²⁶¹. Generalinis advokatas savo nuomonėje aptaria anksčiau minėtą Generalinio advokato Jacobs poziciją dėl kreipimosi dėl itin Sąjungai reikšmingų klausimų, ir nurodo, kad šis kriterijus yra toks neaiškus, kad būtų išplėsta valstybių narių teismų, turinčių pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, diskrecija kreiptis į TT²⁶². Generalinis advokatas Tizzano laikosi nuomonės, kad Teisingumo Teismas reikalauja ne visais atvejais

²⁵⁹ *Supra* note 255.

²⁶⁰ Generalinio advokato Tizzano nuomonė byloje C-99/00 *Criminal proceedings v Kenny Roland Lyckeskog* [2002] ECR I-4839. Generalinis advokatas teigia, kad šioje byloje nacionalinių teismų teigimu klausimas yra „aiškus“, kai tuo tarpu būtinas „akivaizdus ES teisės taikymas, kuris nesukelia pagrįstų abejonių“, taip suponuojant, kad šioje byloje teismai rėmėsi subjektyviu teisės suvokimu, todėl Generalinis advokatas matė poreikį pasisakyti dėl objektyvaus ES teisės suvokimo.

²⁶¹ Generalinio advokato Tizzano nuomonė byloje C-99/00 *op. cit.*, para. 65. Taip Generalinis advokatas nurodo, kad ES teisės nuostata turi būti aiški, remiantis ne subjektyviu valstybės narės teisėjo įsitikinimu, kad nuostata aiški, tačiau tai pagrįsti objektyviai.

²⁶² *Ibid.*, para. 70.

lyginti skirtingų kalbų versijas, o turėti omenyje, kad, darant prielaidą, jog ES teisės nuostata tinkama, reikia būti tikriems, jog nuostatos aiškumas patvirtinamas ne tik iš nuostatos formuluotės, bet ir jos tikslo, taikymo konteksto ir pan.²⁶³. Kaip matyti, nors ir Generalinis advokatas nesutiko su siūlymu nustatyti pareigą kreiptis tik dėl itin Sąjungai svarbių klausimų, jis palaiko nuomonę dėl neabsoliutaus įvairių kalbų lyginimo – be šio reikalavimo yra vertinamas ir nuostatos tikslas, kontekstas, raida nagrinėjamu laikotarpiu, Sąjungai būdinga terminologija, taip nuostatos aiškumą suvokiant remiantis ne subjektyviuoju būdu, t. y. savo paties įsitikinimu, bet objektyviuoju būdu.²⁶⁴

Generalinis advokatas D. Ruiz – Jarabo Colomer *Gaston Schul* byloje abejojo dėl *acte clair* išimties taikymo, pabrėždamas TT požiūrį.²⁶⁵ Jis pakartoja Teisingumo Teismo suformuluotą taisyklę ir nurodo, kad „lingvistiškai ją skaitant, valstybės narės, norėdamos nesikreipti dėl prejudicinio sprendimo, turi atlikti empirinį visų kitų valstybių narių teisinių sistemų analizę, kad įsitikintų ES teisės nuostatos aiškumu, nekeliančiu Sąjungos teisėjams pagrįstų abejonių, o tai padaryti buvo neįmanoma jau *Cilfit* sprendimo priėmimo momentu, o šiuo metu minėtas reikalavimas atrodo neatitinkantis realybės“²⁶⁶, nes ES teisinė sistema vis plečiasi ir valstybių narių, kurių teisinės sistemas reiktų vertinti, vis daugėja. Generalinis advokatas remiasi *TNT Traco SpA* ir *Köbler* bylomis²⁶⁷ ir pažymi, kad vėlesnėse bylose Teisingumo Teismas pakartoja *acte clair* išimties taikymo sąlygą dėl aiškios teisės nuostatos, kuri nekelia pagrįstų abejonių, tačiau nenurodo iš šios sąlygos kylančio reikalavimo lyginti valstybių narių kalbų versijų ir įsitikinti jos aiškumu visiems Sąjungos teisėjams. Generalinio advokato nuomone, tokia Teisingumo Teismo pozicija kelia abejonių dėl šio reikalavimo svarbos, nes, jeigu skirtingų kalbų versijų lyginimui būtų skiriamas didesnis dėmesys, būtų logiška, kad TT bent trumpai užsimintų apie tokį reikalavimą savo praktikoje ar savo privalomojo pobūdžio neturinčiose rekomendacijose, skirtose nacionaliniams teismams, kreipiantis į TT²⁶⁸. Todėl Generalinis advokatas D. Ruiz – Jarabo Colomer mano, kad TT „turi priimti atsakomybę ir persvarstyti *Cilfit* bylos sprendimą arba bent patikslinti jo turinį, kad jis atitiktų laikotarpio reikalavimus, nes tik mažiau griežtas sprendimo aiškinimas atitiktų teismų bendradarbiavimo reikalavimus“²⁶⁹.

²⁶³ Generalinio advokato Tizzano nuomonė byloje C-99/00, *supra* note 258, para. 75.

²⁶⁴ Broberg, M. P., *supra* note 185, p. 1384.

²⁶⁵ *Supra* note 223.

²⁶⁶ *Supra* note 220.

²⁶⁷ Bylos C-340/99 *TNT Traco SpA v Poste Italiane SpA and Others* [2001] ECR I-4109, para. 35, C-224/01, *supra* note 63, para. 118. TT rekomendacijose pakartoja formuluotę „teisingas nuostatos aiškinimas yra visiškai akivaizdus“, tačiau net neužsimena apie šio aiškumo įsitikinimą, lyginant oficialių ES kalbų versijas ES teisės nuostatos atžvilgiu, *supra* 25, 12 d.

²⁶⁸ *Supra* note 223.

²⁶⁹ *Supra* note 220, para. 58.

Kaip matyti iš pateiktų trijų Generalinių advokatų nuomonių dėl *acte clair* išimties taikymo sąlygos analizės, jie visi iš dalies sutinka, jog reikalavimas įsitikinti ES teisės nuostatos aiškumu lyginant oficialių ES kalbų versijas nuostatos atžvilgiu yra netinkamas ir neproporcingas nacionaliniams teismams. Generaliniai advokatai yra linkę siūlyti keisti *acte clair* išimties taikymo sąlygą, pakeičiant realiai sunkiai įgyvendinamą oficialių ES kalbų lyginimo ES teisės nuostatos atžvilgiu reikalavimą, kad nacionaliniai teismai turėtų įvykdyti realiai įmanomas objektyvias sąlygas, kurioms esant jie būtų atleisti nuo pareigos SESV 267 straipsnio 3 dalies prasme. Autorės nuomone, tokie siūlymai nešvelnina *acte clair* išimties taikymo sąlygos – tiksliai apibrėžus reikalavimą, pakeisiantį oficialių kalbų lyginimą, pasiūlymai suteiktų teisinio tikrumo, apibrėžtumo, nes nustatytų tikslias išimties taikymo sąlygas, kurias įvykdę, nacionaliniai teismai galėtų pasinaudoti išimtimi ir nesikreipti į TT. Dėl šios priežasties manytina, kad nacionalinių teismų praktika, kada jie nesikreipia dėl prejudicinio sprendimo, neįvykdę dabartinės sąlygos dėl ES oficialių kalbų lyginimo, siekiant įsitikinti ES teisės nuostatos aiškumu visiems Sąjungos teisėjams, kuri pažeidžia įsipareigojimus pagal Sutartį, palaiapsniui išnyks²⁷⁰.

N. Fenger ir M. P. Broberg sutinka su išimties taikymo sąlygos keitimo šalininkais ir nurodo, kad, jei „visi nacionaliniai teismai griežtai laikytųsi *acte clair* išimties, tai sukeltų itin didelių praktinių problemų Teisingumo Teismui, kuris gautų žymiai daugiau nacionalinių teismų kreipimūsi nei gauna dabar“²⁷¹. Tokia situacija susidarytų dėl jau anksčiau minėtos priežasties, kad šiuo metu nacionaliniai teismai, nors neįvykdo *acte clair* išimties taikymo sąlygos, remiasi šia išimtimi ir nesikreipia į TT su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Teisingumo Teismui savo praktikoje įtvirtinus *acte clair* išimtį, nebuvo įvertinta nuolat besiplečianti ES teisinė sistema – dabar šios išimties taikymo sąlygos netinkamos dėl didelio valstybių narių, padidėjusio oficialių ES kalbų skaičiaus, TT darbo krūvio bei ilgai užtrunkančios prejudicinių sprendimų priėmimo procedūros, todėl, teisės mokslininkų N. Fenger ir M. P. Broberg nuomone, išimties taikymo sąlyga turėtų būti keičiama nereikalaujant nacionaliniam teismams lyginti visų kalbinių versijų ES teisės nuostatos atžvilgiu²⁷². Vis dėlto šie teisės specialistai nepateikia konkrečių pasiūlymų, kaip reikėtų pakeisti išimties taikymo sąlygą, tačiau pritaria kitiems mokslininkams dėl kalbų lyginimo nereikalingumo, todėl galima daryti prielaidą, kad N. Fenger ir M. P. Broberg

²⁷⁰ Broberg, M. P., *supra* note 185, p. 1384.

²⁷¹ Broberg, M. P.; Fenger, N., *supra* note 13, p. 211.

²⁷² *Ibid.*, p. 212. Šie teisės specialistai remiasi darbo grupės, įsteigtos ES Valstybės Tarybų ir Aukščiausiųjų administracinių teismų asociacijos (angl. *Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union*), pozicija, kad pažodinis *Cilfit* sprendimo interpretavimas dėl oficialių ES kalbų versijų lyginimo nebėra įmanomas ir ES teisė turėtų būti aiškinama atsižvelgiant į jos kontekstą, tikslą. Nacionaliniai teismai turėtų stengtis vertinti kuo daugiau oficialių kalbų, o pastebėję prieštaravimus, turi būti atsargūs pripažįstant *acte clair* išimties taikymo galimybę.

sutinka dėl ES teisės nuostatos aiškumo vertinimo ne oficialių ES kalbų, o pačios nuostatos tikslo, naudojamo konteksto bei visos Sąjungos teisės atžvilgiu.

Teisės doktrinoje pasitaiko nuomonių, siūlančių itin sušvelninti *acte clair* išimties taikymo sąlygą – teisės mokslininkas H. Rasmussen siūlo ją pakeisti tokiu būdu, kad nacionaliniams teismams būtų suteikiama daugiau diskrecijos patiems spręsti bylas, nors jos ir nėra labai paprastos, taip labiau pasikliaujant valstybių narių teismais²⁷³. Tokia išplėsta *acte clair* išimties vizija leistų aiškiai nubrėžti ribą tarp bylų, kurios sprendžiamos Teisingumo Teisme, ir bylų, kurias nagrinėtų valstybių narių teismai, nors tai ir nebūtų paprasta²⁷⁴. Autorė šiai nuomonei pritaria iš dalies, kadangi, kaip minėta anksčiau, nacionaliniai teismai pagal funkcijas gali būti prilyginami TT ir tarpusavyje bendradarbiauja, būtų pagrįsta suteikti daugiau įgaliojimų valstybių narių teismams ir leisti jiems nagrinėti nacionalinius ginčus, kurių sprendimui priimti aktuali ES teisė. Kita vertus, realiai sunku įsivaizduoti, pagal kokius kriterijus būtų atskiriamos bylos, kurias nagrinės nacionaliniai teismai bei TT. Svarbu, kad numatyti kriterijai leistų užtikrinti prejudicinių sprendimų procedūros metu siekiamo vienodo ES teisės aiškinimo ir taikymo visoje Sąjungoje, todėl, siūlant išplėsti *acte clair* išimtį, būtina aiškiai nustatyti bylų atskyrimo kriterijus, kurie nekeltų abejonių dėl vienodo ES teisės aiškinimo ir taikymo.

P. Craig, pasisakantis dėl *acte clair* išimties taikymo sąlygos koregavimo, sutinka su Generalinių advokatų nuomonėmis dėl reikalavimo įsitikinti nuostatos aiškumu, vertinant ES teisės nuostatą valstybių narių kalbų atžvilgiu, netinkamumo bei abejoja, ar išimties sąlygą reikėtų keisti H. Rasmussen pasiūlytu būdu, nes, P. Craig nuomone, „toks bandymas liberalizuoti *acte clair* išimties sąlygą nėra tinkamas, nes tokiu būdu būtų iškraipytas *acte clair* išimties pamatas (angl. *foundation*)“²⁷⁵. Jis teigia, kad valstybės narės „teismo vienašališkas manymas, kad teisės klausimas yra aiškus, nereiškia, kad klausimas yra nevertas kreiptis į TT, nes pagrįstas ne objektyviu, o subjektyviu įvertinimu, o bylų pagal reikšmę paskirstymas nacionaliniams bei Teisingumo Teismo teisėjams nepatenka į *acte clair* išimtį“²⁷⁶.

Vis dėlto svarbu paminėti, kad vienodas 24 oficialių ES kalbų suvokimas Sąjungoje užtikrina jos veiksmingumą, skatina tarpusavio integraciją²⁷⁷. Generalinis advokatas Lagrange *Kledingverkoopbedrijf de Geus en Uitdenbogerd v Robert Bosch* byloje nurodė, kad, nustatant vienodą reikšmę, visos „kalbos yra autentiškos, bet tai reiškia, kad nė viena iš jų nėra

²⁷³ Rasmussen, H. Remediating Crumbling EC Judicial System. *Common Market Law Review* [interaktyvus] 2000 37(5): 1109 [žiūrėta 2014-11-15]

<http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.kluwer/cmlr0037&div=51&collection=kluwer&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults&terms=Remediating|Crumbling|EC|judicial|system&type=matchall>.

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ Craig, P., *supra* note 213, p. 189.

²⁷⁶ *Ibid.*

²⁷⁷ Schübel – Pfister, I. *Sprache und Gemeinschaftsrecht*. Berlin: Duncker & Humblot, 2004, p. 82. (Citota iš: Pommer, S. E. Interpreting Multilingual EU Law: What Role for Legal Translation? *European Review of Private Law*. Croydon: Kluwer Law International, 2012, p. 1242.)

autentiška²⁷⁸. T. Capeta nurodo, kad tokia Generalinio advokato pozicija tik patvirtina, kad nė vienai ES oficialiai kalbai nėra suteikiama pirmenybė²⁷⁹. Tai verčia manyti, kad visos kalbos yra vienodai svarbios ir jas lyginti vis dėlto reikėtų. Teisės mokslininkai N. Fenger ir M. P. Broberg teigia, kad *Cilfit* byloje TT nenurodė, jog *acte clair* galima remtis tik įvertinus visas valstybių narių kalbas – „Teismas tik priminė ES daugiakalbiškumo savybę ir atkreipė dėmesį, kad ES teisės nuostata, iš pirmo žvilgsnio atrodanti aiški, gali kelti abejonių įvertinus kitas ES kalbas“²⁸⁰. Kaip rodo TT praktika, iškilus klausimui dėl valstybių narių kalbų skirtumų konkrečios ES teisės nuostatos atžvilgiu, TT nurodo aiškinti ES teisę pagal jos tikslą bei leidėjo ketinimus²⁸¹. T. Capeta pritaria N. Fenger ir M. P. Broberg ir nurodo, kad *Cilfit* sprendimu nebuvo nurodyta būtinybė lyginti oficialias ES kalbas, svarbu ES teisės nuostatą vertinti pagal jo kontekstą ir tikslą²⁸². Doktrinoje yra sutinkama ir neigiamų nuomonių dėl tokio ES teisės nuostatos vertinimo, nes tai, anot J. Vaičiūkaitės ir dr. T. Klimo, neriboja teismų galių vertinti nuostatų savo nuožiūra bei didina teisinį neapibrėžtumą²⁸³. Manytina, kad teisės mokslininkai G. Dannemann, S. Ferreri kartu su M. Graziadei atremia šią neigiamą poziciją teigdami, kad tuo atveju, kai „skirtingos kalbų versijos negali būti suderinamos, interpretavimas pagal tikslą (angl. *purposive interpretation*) gali padėti nustatyti nuostatos reikšmę“²⁸⁴. Teigiamą tokio vertinimo poziciją taipogi pagrindžia ir B. Salachová bei B. Vitek, kurie teigia, kad tuo atveju, jei nebegalima pasinaudoti gramatiniu metodu ir nuostatos aiškinti pažodžiui, yra naudojamas teleologinis metodas, kuris grindžiamas ES teisės nuostatos tikslo ir prasmės aiškinimu²⁸⁵. T. Capeta nurodo, kad šis aiškinimo metodas dominuoja nustatant ES teisės nuostatų teisinę prasmę, ir vertina jį kaip tinkamą TT pasirinkimą, nes, nustatant nuostatos prasmę ir remiantis tik oficialiomis ES kalbomis, kyla grėsmė Sąjungai „tapti uždara, atskirta nuo realybės sistema“²⁸⁶.

²⁷⁸ Generalinio advokato Lagrange nuomonė byloje C-13/61 *Kledingverkoopbedrijf de Geus en Uitdenboger v Robert Bosch GmbH ir Maatschappij tot voortzetting van de zaken der Firma Willem van Rijn* [1962] ECR 89.

²⁷⁹ Capeta, T. Multilingual Law and Judicial Interpretation in the EU. *Croatian Yearbook of European Law & Policy* [interaktyvus] 2009, 4: 4-5 [žiūrėta] <<http://www.cyelp.com/index.php/cyelp/article/view/88/62>>. Tokiai nuomonei ne kartą yra pritaręs TT byloje C-296/95 *The Queen v. Commissioners of Customs and Excise, ex parte EMU Tabac and others* [1998] ECR I-1605, para. 36 ir C-257/00 *Nani Givane and Others v. Secretary of State for the Home Department* [2003] ECR I-345, para 36, kuriose nurodė, kad visos ES kalbos yra lygiavertės, nepriklausomai nuo valstybės narės gyventojų skaičiaus bei kalbaus vartojimo paplitimo.

²⁸⁰ Fenger, N.; Broberg, M. P., *supra* note 13, p. 201.

²⁸¹ Byla C-100/84 *Commission v. UK* [1985] ECR 1169.

²⁸² Capeta, T., *op. cit.*, p. 9.

²⁸³ Vaičiūkaitė, J.; Klimas, T. Interpretation of European Union Multilingual Law. *International Journal of Baltics Law* [interaktyvus] 2005, 2(3): 10 [žiūrėta 2014-12-12] <http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/intjbl2&div=26&collection=journals&set_as_cursor=5&men_tab=srchresults&terms=Vai%3Fikait%3F&type=matchall>.

²⁸⁴ Dannemann, G.; Ferreri, S.; Graziadei, M. Language and Terminology. *European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 74.

²⁸⁵ Salachová, B.; Vitek, B. Interpretation of European Law, Selected Issues. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, [interaktyvus] 2013, LXI (7): 2718, 2719. [žiūrėta 2014-11-25] <<http://acta.mendelu.cz/pdf/actaun201361072717.pdf>>

²⁸⁶ Capeta, T., *op. cit.*, p. 16.

Autorė nepritaria minėtoms nuomonėms, kad *acte clair* išimties taikymo sąlygos keisti nereikėtų ir būtų tikslinga išlaikyti griežtą sąlygą lyginti visas ES oficialias kalbas, siekiant užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą ir taikymą. Kaip buvo minėta, M. P. Broberg pastebi atvejus, kada praktikoje nacionaliniai teismai neįvykdo minėtos sąlygos, tačiau vis tiek remiasi minėta išimtimi, taip sukeldami grėsmę ES teisės vientisumui ir vienodumui²⁸⁷. Pritariama išimties taikymo sąlygos keitimo šalininkams, pažymint, kad būtina sąlyga dėl kalbų versijų lyginimo švelninimo yra užtikrinti, kad praktikoje nebūtų toleruojami atvejai, kada valstybių narių teismai, neįgyvendinę būtinos išimties taikymo sąlygos, remiasi *acte clair* išimtimi. Vienodą Sąjungos teisės aiškinimą ir taikymą užtikrintų reikalavimai, kad ES teisės nuostatos aiškumu galima įsitikinti ją aiškinant pagal jos tikslą, kontekstą, raidos būklę, kada ji yra naudojama, ir visą Sąjungos teisės visumą – palapsniui atsisakant lingvistinio ir taikant teleologinį metodą.

3. 2. 2. *Acte clair* išimties taikymas Lietuvos teismų praktikoje

Detaliai išanalizavus *acte clair* išimtį ir jai keliamus reikalavimus, kartu pateikiant įvairių teisės mokslininkų nuomonių dėl taikymo sąlygos tinkamumo, šiame poskyryje autorė atliks Lietuvos aukščiausios instancijos teismų – LAT ir LVAT, pasirėmusių *acte clair* išimtimi, praktikos analizę. Jos tikslas yra išsiaiškinti, ar Lietuvos teismai, norėdami remtis išimtimi ir būti atleisti nuo pareigos kreiptis į TT, tinkamai įgyvendina būtiną aiškumo, nekeliančio pagrįstų abejonių, sąlygą, lyginant oficialias ES kalbas bei atsižvelgiant į ES teisės nuostatos tikslą, kontekstą. Ši analizė leistų padaryti išvadą, ar teisės mokslininkai pagrįstai kritikuoja *acte clair* išimties taikymo sąlygą, ar vis dėlto ji yra tinkama ir teismai ją lengvai įgyvendina.

LAT, nesikreipdamas į Teisingumo Teismą, savo praktikoje dažnai naudojasi ir kitomis *Cilfit* byloje įtvirtintomis išimtimis²⁸⁸, nes jų taikymas nereikalauja įvykdyti sudėtingų sąlygų. Vis dėlto, kaip ir buvo minėta aptariant *Cilfit* bylos išimtis, autorė savo darbe didžiausią dėmesį skirs *acte clair* išimčiai, todėl Lietuvos teismų praktika, susijusi su kitomis pareigos kreiptis į TT išimtimis, nebus aptariama.

LAT nagrinėjama *A.K. v. AB „Swedbank“* byla²⁸⁹ rodo, kad kartais teismas remiasi keliomis išimtimis, norėdamas pagrįsti, kad neabejotinai yra atleidžiamas nuo pareigos kreiptis

²⁸⁷ Broberg, M. P., *supra* note 185, p. 1385.

²⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje *P. Ž. v. G. Š.* (bylos Nr. 2K-317/2014), kurioje LAT rėmėsi *acte éclairé* bei trečiaja išimtimi dėl pateikto išaiškinimo, neaktualaus bylos baigčiai; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje *J. V. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Teisės departamento Civilinės metrikacijos skyrius* (bylos Nr. 3K-3-392/2013) pasiremta *acte éclairé* išimtimi.

²⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *A.K. v. AB „Swedbank“* (bylos Nr. 3K-3-151/2012).

dėl prejudicinio sprendimo. Šioje byloje ginčas kilo dėl Didžiojoje Britanijoje priimtos teismo nutarties kvalifikavimo, pripažinimo ir vykdymo Lietuvoje. Pareiškėja A. K. Didžiosios Britanijos teismo buvo pripažinta bankrutavusia ir kreipėsi į LAT dėl Reglamento Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų nuostatų, ar pagal jas kitos šalies teismo priimta nutartis pripažįstama ir vykdytina be papildomų procedūrų ir formalumų. Šioje byloje LAT nesikreipė į TT, argumentuodamas, kad galima remtis *acte éclairé* išimtimi, nes Reglamento Nr. 1346/2000 nuostatas TT išaiškino ankstesnėje *Eurofood*²⁹⁰ byloje. Be kita ko, LAT nurodė ir *acte clair* išimtį, tvirtindamas, kad minėto reglamento nuostatos yra aiškios ir nėra pagrindo abejoti. Vis dėlto, LAT net neužsimena apie aiškumo įsitikinimą – įvairių kalbų lyginimą, Reglamento aiškinimą pagal jo tikslą ir kontekstą, ES teisės terminologiją ir pan.

Autorės nuomone, remiantis minėta D. Edward pozicija dėl išimčių eiliškumo (*acte clair* išimtis taikoma tik tada, kai negalima remtis TT praktikoje numatytais kitomis išimtimis)²⁹¹, šioje byloje LAT galima pateisinti dėl *acte clair* išimties taikymo sąlygos neįgyvendinimo, nes jis rėmėsi *acte éclairé* išimtimi, darydamas nuorodą į minėtą bylą, kurioje, nors ir faktinės aplinkybės buvo skirtingos, tačiau buvo išaiškintos tos pačios Reglamento Nr. 1346/2000 nuostatos, todėl LAT buvo atleistas nuo pareigos prašyti TT priimti prejudicinį sprendimą.

Dėl abiejų išimčių vertinimo LAT yra pasisakęs ir *UAB „Urbico“ v. Nordea Bank Finland Plc* byloje²⁹². Šioje byloje ginčas kilo dėl kredito sutarties, sudarytos pažeidžiant reikalavimą pranešti Konkurencijos tarybai apie planuojamą vykdyti koncentraciją, pripažinimo niekine. Iš šios sutarties sudarymo seka, kad negaliojančiomis turi būti pripažintos ankstesnė sutartį turėjusios užtikrinti palūkanų, įkeitimo ir reikalavimo perleidimo sutartys. Šioje byloje keltas klausimas dėl Reglamento Nr. 139/2004 nuostatų aiškinimo. Tačiau LAT, kaip ir ankstesnėje byloje, nurodė, kad prašyti TT priimti prejudicinį sprendimą nėra būtina, nes Reglamento Nr. 139/2004 nuostatos yra aiškios ir teisėjų kolegijai nekelia pagrįstų abejonių, be to, ES teisės akto nuostatos yra išaiškintos Komisijos 2008 m. balandžio 16 d. suvestiniame pranešime Dėl jurisdikcijos pagal Tarybos reglamentą (EB) Nr. 139/2004 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės. Kaip matyti, *acte éclairé* doktrina grindžiama ne Teisingumo Teismo praktika, o kitos ES institucijos, turinčia plačius įgaliojimus konkurencijos srityje, privalomos teisinės galios neturinčiu pranešimu. Nėra aišku, ar šis Komisijos priimtas pranešimas gali būti naudojamas pagrįsti minėtą išimtį. Iš ankstesnės LAT praktikos, kada jis remiasi tik *acte éclairé* išimtimi, matyti, kad jis dažnai pakartoja TT ankstesnes bylas, kuriomis remiasi taikydamas

²⁹⁰ Byla C-341/04 *Eurofood ISFC* [2004] ECR 3813, paras. 39,40.

²⁹¹ Edward, D., *supra* note 227, p. 179.

²⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Urbico“ v. Nordea Bank Finland Plc* (bylos Nr. 3K-3-650/2013).

išimtį, išaiškinimus, tačiau šioje byloje, remdamasis Komisijos pranešimu, jis nepateikia konkrečių pranešimo nuostatų dėl Reglamento Nr. 139/2004 nuostatos aiškinimo, todėl svarstyta, ar LAT tinkamai pasirėmė *acte éclairé* išimtimi. Šioje byloje jis mini ir *acte clair* išimtį, tačiau neužsimena apie jos taikymo sąlygą, o nurodo, kad dėl nuostatos aiškumo abejonių nekyla teisėjų kolegijai, kai tuo tarpu nuostata turi būti aiški visiems Sąjungos, o ne vienos valstybės narės teisėjams.

Vis dėlto manytina, kad LAT nepagrįstai remiasi abejomis *acte clair* ir *acte éclairé* išimtimis, siekdamas pagrįsti atleidimą nuo pareigos kreiptis į TT, nes kyla abejonių dėl LAT argumentų pagrįstumo taikant *acte clair* išimtį. Minėtais atvejais LAT nurodo, kad ES teisės aktų nuostatos yra aiškios, nevertindamas nuostatos oficialių ES kalbų lygiu. Manytina, kad LAT, minėdamas abi išimtis, neįrodo abiejų išimčių taikymo pagrįstumo, nes neįvykdo *acte clair* išimties taikymo sąlygos, todėl svarstyta, gal apskritai nereikėtų jos minėti, taip išvengiant LAT diskreditavimo. Tuo tarpu paskutinėje byloje *acte éclairé* išimties taikymas nėra iki galo aiškus, nes, remiasi ne TT ankstesne praktika, o Komisijos suvestiniu pranešimu. Nors Komisija yra viena iš ES institucijų, turinčių plačius įgaliojimus kompetencijos srityje, vis dėlto manytina, kad LAT, detalizavus Komisijos pranešimo nuostatas, kuriomis šis remiasi aiškindamas Reglamento Nr. 139/2004 nuostatas, būtų galima daryti prielaidą, kad jis tinkamai pagrindė *acte éclairé* išimties taikymą.

Kita LAT nagrinėjama *ABS Commerce Ltd, Alean Investment Limited ir kiti kreditoriai v AB bankas „Snoras“* byla²⁹³, susijusi su AB bankui „Snoras“ iškelta bankroto byla, kurioje ginčas kilo dėl kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės. Buvo prašyta kreiptis į TT išaiškinti direktyvą dėl indėlių garantijų sistemų ir šią iš dalies keičiančią direktyvą (toliau – Indėlių direktyva). LAT nesikreipė į TT, remdamasis *acte clair* išimtimi. Visų pirma, jis pakartojo išimties taikymo sąlygą dėl aiškumo, kuri yra pagrindžiama įvairių kalbinių versijų lyginimu, ES teisėje vartojama terminologija, nuostatų aiškinimu pagal teisės akto tikslą, kontekstą ir pan. LAT pažymėjo, kad abejonių dėl nuostatos aiškumo nekilo visiems teismams, įskaitant ir Konstitucinį, į kurį buvo kreiptasi dėl Banko įstatymo nuostatų atitikimo Konstitucijai. Tai įrodo, kad Indėlių direktyvos nuostatų aiškumu įsitikino tik Lietuvos teismai, tačiau toliau LAT savo argumentais siekia įvykdyti *acte clair* išimties taikymo sąlygą dėl aiškumo ne tik Lietuvos, bet ir kitiems Sąjungos teisėjams. Jis atkreipia dėmesį į ES teisės aktų, susijusių su kredito įstaigų veiklos reglamentavimu, tikslus, išskiria Indėlių direktyvos priėmimo ir reguliavimo tikslus, atsižvelgia į Indėlių direktyvos konstatuojamąją dalį. Be to, LAT pažymi, kad šiuos tikslus patvirtina ir Indėlių direktyvos dokumentų *travaux préparatoires* (liet. *parengiamieji darbai*), t.y.

²⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 20 d. nutartis *ABS Commerce Ltd, Alean Investment Limited ir kiti kreditoriai v AB bankas „Snoras“* (bylos Nr. 3K-3-324/2014).

Komisijos pasiūlymas COM (92) 188. Be kita ko, Indėlių direktyvos tikslus įgyvendina konkrečios ir aiškios nuostatos, kurias LAT lygina ir kitomis, t.y. anglų ir prancūzų kalbomis, pasiremiant Oksfordo ir kitais teisiniais žodynais.

Kaip matyti iš naujausios LAT bylos, yra stengiamasi kaip įmanoma labiau įvertinti kalbinių nuostatų versijų skirtumus, nagrinėjamo teisės akto bei su juo susijusių kitų ES teisės aktų tikslus. Manytina, kad šioje byloje LAT tinkamai įvykdė *acte clair* išimties taikymo sąlygą, todėl pagrįstai nesikreipė dėl prejudicinio sprendimo. LAT praktika rodo, kad jis yra linkęs dažniau naudotis *acte éclairé* išimtimi, kartais nurodant ir *acte clair* išimties taikymą, tačiau nepagrindžiant jos taikymo sąlygų įvykdymo. Tuo tarpu ši naujausia LAT byla rodo, kad jis atidžiau žiūri į išimties taikymo reikalavimą ir stengiasi jo laikytis, svarstant, ar jis gali būti atleistas nuo pareigos kreiptis į TT. Vis dėlto ši naujausia byla yra pirmoji, kurioje LAT stengiasi įgyvendinti *acte clair* išimties taikymo sąlygą, todėl nėra aišku, kaip jis elgsis toliau – ar ir toliau atidžiai lygins ES oficialias kalbas bei taikys teleologinį metodą – vertins ES teisės akto tikslus, kontekstą bei Sąjungoje vartojamą terminologiją, ar, kaip ir ankstesnėje savo praktikoje, remsis tiek *acte clair*, tiek *acte éclairé* išimtimis, tinkamai nepagrindžiant *acte clair* išimties taikymo.

Atlikus LAT praktikos analizę, nėra nustatyta vienoda tendencija, kaip jis argumentuoja rėmimąsi *acte clair* išimtimi. Šiuo klausimu svarbu išanalizuoti ir LVAT praktiką bei nustatyti, ar šis teismas laikosi *acte clair* išimties taikymo sąlygos, ar, kaip ir LAT dažnesnėse bylose, šios sąlygos netenkina.

Pati pirmoji byla, kurioje LVAT kėlė klausimą dėl aiškios ES teisės akto nuostatos, buvo ankstesniame skyriuje minėta *UAB Profisa v. Muitinės departamentas* byla²⁹⁴. Joje kilo klausimas dėl Direktyvos Nr. 92/83/EEB, kurią nacionaliniu lygiu įgyvendina Akcizų įstatymas, konkrečios nuostatos suvokimo, nuo kurios priklausys ir nacionalinio įstatymo aiškinimas. LVAT nurodo, kad minėtos direktyvos tekstas dėl atleidimo nuo akcizų anglų, vokiečių ir prancūzų kalbomis gali sąlygoti taisykles, kurios gali skirtis nuo lietuvių kalbos, t.y. šiomis kalbomis direktyvos aiškinimas gali atleisti nuo mokesčių ir tuos gaminius, kurie skirti tiesioginiam vartojimui kaip sudedamoji maisto produktų dalis, o ne kaip vien produktus, naudojamus tolesnei produktų gamybai. LVAT pažymėjo, kad minėto teisinio reguliavimo svarbiausias aspektas – etilo alkoholio panaudojimo būdas, t. y. šokoladinių saldinių gamyba, tačiau nėra aišku, ar gamybos procesas turi būti baigtas, kaip kad šiuo atveju yra importuojami jau pagaminti šokoladiniai saldainiai.

LVAT, turėdamas pareigą kreiptis į TT, analizavo *acte clair* išimties taikymo sąlygą – ES teisės nuostatos aiškinimą įvairiomis kalbomis. Vis dėlto, ši direktyvos nuostata nebuvo tokia

²⁹⁴ *Supra* note 166.

aiški, todėl LVAT, susidūręs su skirtingu Direktyvos Nr. 92/83 neaiškumais ir negalėdamas pasiremti *acte clair* išimtimi, kreipėsi dėl prejudicinio sprendimo.

Kita byla, kurioje LVAT taipogi kreipėsi į TT, buvo vėlgi anksčiau minėta UAB „4finance“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba²⁹⁵, buvo ginčas kilo dėl UAB „4finance“ vykdomos nesąžiningos komercinės veiklos, kuria buvo sukurta piramidinė prekių platinimo sistema. Šią situaciją reglamentuoja Nesąžiningos komercinės veiklos draudimo vartotojams įstatymas, numatantis, kad tokios sistemos sukūrimas yra įtrauktas į preziumuojamos nesąžiningos veiklos sąrašą. Minėtas įstatymas įgyvendina Direktyvą Nr. 2005/29/EB, nuo kurios nuostatų aiškinimo priklauso ir nacionalinis reglamentavimas. LVAT pakartojo *Cilfit* byloje minimą *acte clair* išimties sąlygą lyginti kalbų versijas, naudoti teleologinį metodą vertinant ES teisės nuostatos tikslą, kontekstą. Šioje byloje LVAT, kaip galutinės instancijos teismas, turėdamas pareigą kreiptis į TT, vertino Direktyvos Nr. 2005/29/EB nuostatas kelių oficialių ES kalbų atžvilgiu ir nustatė tam tikrus lingvistinius skirtumus: anglų, prancūzų, lenkų ir ispanų kalbomis piramidinės skatinimo sistemos sukūrimas siejamas su privalomu kliento užmokesčiu gaunant atlygį už naujų klientų įtraukimą, tuo tarpu lietuvių ir vokiečių kalbomis kliento registracijos mokeskis nėra siejamas su piramidinės skatinimo sistemos sukūrimu. Kadangi šioje byloje UAB „4finance“ buvo nubausta už nesąžiningos komercinės veiklos vykdymą, svarbu nustatyti tikrąją Direktyvos Nr. 2005/29/EB tekstą prasmę, išsiaiškinant, ar vartotojų simbolinio mokesčio už dalyvavimą sumokėjimas yra būtinas dalyvaujant piramidinės skatinimo sistemos sukūrimui, ar tai nėra svarbus sistemos kriterijus, nes nuo jo priklauso, ar minėtos įmonės veikla bus preziumuojama kaip nesąžininga, ar ne.

Iš aptartos bylos matyti, kad ir šioje naujoje praktikoje LVAT atsižvelgė į *acte clair* išimties taikymo reikalavimą lyginti įvairias kalbines versijas aktualios ES teisės nuostatos atžvilgiu. Matydamas, kad Direktyvos Nr. 2005/29/EB nuostatos įvairiomis kalbomis skiriasi ir negalėdamas pasinaudoti *acte clair* išimtimi, nes minėta nuostata kelia abejonių taikant ją įvairiomis kalbomis, LVAT kreipėsi į TT prašydamas priimti prejudicinį sprendimą.

UAB „Fragrances International“ v. Muitinės departamentas byloje²⁹⁶ klausimas kilo dėl iš trečiosios šalies importuojamų produktų, turinčių denatūruoto etilo alkoholio (tualetinis vanduo, odos priežiūros priemonės, kūno dezodorantai), atleidimo nuo akcizo mokesčio. Tai, kad etilo alkoholis yra denatūruotas, pagrindžia Prancūzijos kompetentingų institucijų išduotas sertifikatas, galiojantis visoje ES, todėl pagal Direktyvą Nr. 92/83/EEB šie produktai neapmokestinami akcizo mokesčiu. Pastaroji nurodė, kad „valstybės narės atleidžia nuo

²⁹⁵ *Supra* note 165.

²⁹⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 24 d. nutartis UAB „Fragrances International“ v. Muitinės departamentas (Bylos Nr. A⁵⁷⁵-298/2011).

mokesčių produktus [...] nuo suderintų akcizų tokiomis sąlygomis, kurias jos nustato [...], kai jie yra arba denatūruoti pagal bet kurios valstybės narės reikalavimus, arba vartojami bet kokio ne žmonių vartojimui skirto produkto gamybai“²⁹⁷. Nacionaliniu lygiu priimtos šios direktyvos 27 straipsnio 2 dalies b punkto taikymo taisyklės bei finansų ministro įsakymu patvirtintas Etilo alkoholio denatūravimo formulių sąrašas, pagal kurį Muitinės departamentas patvirtino, kad sertifikate nėra duomenų apie denatūrų pavadinimus bei kiekius, įrodančius, jog produktų sudėtyje esantis etilo alkoholis yra denatūruotas pagal kurią nors sąrašė nurodytą formulę, todėl importuojami produktai apmokestinami akcizo mokesčiu.²⁹⁸

Šioje byloje LVAT, siekdamas įsitikinti ES teisės akto nuostatos aiškumu, vertina oficialias ES kalbas. Jis nurodo, kad minėtos Direktyvos Nr. 92/83/EEB nuostatos variantai įvairiomis ES oficialiomis kalbomis yra skirtingi: lietuvių kalba du reikalavimai: denatūravimas pagal valstybės narės reikalavimus bei etilo alkoholio vartojimas produktų gamybai yra alternatyvūs reikalavimai, tuo tarpu anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis šie reikalavimai yra kumuliatyvūs – būtini abu reikalavimai, kad produktai būtų atleisti nuo akcizo mokesčio. LVAT nurodo, kad, esant kalbų neatitikimams, būtina atsižvelgti į Direktyvos Nr. 92/83/EEB tikslą neutralizuoti akcizų poveikį alkoholiui kaip tarpiniam produktui, esančiam kitų komercinių ar pramoninių produktų sudėtyje. Iš to išplaukia, kad direktyvos nuostata lietuvių kalba yra išversta netinkamai, todėl šiuo atveju reikia vadovautis nuostatomis kitomis kalbomis ir laikyti, kad minėti du reikalavimai yra būtini, siekiant, kad produktai nebūtų apmokestinami akcizo mokesčiu.

Vis dėlto, šioje byloje LVAT atmetė kasacinį skundą kaip nepagrįstą, nes, vertinant Direktyvos Nr. 92/83/EEB devynioliktąją konstatuojamąją dalį, pagal kurią prekės yra pervežamos iš vienos valstybės į kitą, yra aišku, kad byloje susiklosčiusi situacija nepatenka į ES teisės akto taikymo sritį, nes pastaroji apima produktų gabenimą valstybėse narėse, o ne iš trečiųjų šalių. Klausimus dėl prekių, importuojamų iš trečiųjų šalių, atleidimo nuo akcizo sprendžia pačios valstybės narės. Iš to išplaukia, kad LVAT nereikėjo kreiptis į Teisingumo Teismą, nes gautas prejudicinis sprendimas nebūtų daręs įtakos bylos baigčiai. Nepaisant to, LVAT, turintis pareigą kreiptis į TT, vertino konkrečią Direktyvos Nr. 92/83/EEB nuostatą, lygindamas jos versijas keliomis ES oficialiomis kalbomis, o nustatęs jų neatitikimus, atsižvelgė į direktyvos tikslą ir kontekstą, todėl darytina išvada, kad šioje byloje LVAT tinkamai atsižvelgė į *acte clair* išimties taikymo sąlygą, nors galiausiai ja ir nepasirėmė.

Nors susidaro įspūdis, kad LVAT tinkamai vertina *acte clair* išimties taikymo sąlygą, vis dėl to pastebima nauja praktika, kurioje pastebima, kad LVAT keičia savo požiūrį dėl *acte*

²⁹⁷ Tarybos 1992 m. spalio 19 d. direktyvos 92/83/EEB dėl akcizų už alkoholį ir alkoholinius gėrimus struktūrų suderinimo 27 straipsnio 1 dalies b punktas. [1992] OL L316.

²⁹⁸ *Supra* note 286.

clair išimties taikymo sąlygų tenkinimo. „*Linava*“ v *Muitinės departamentas, UAB „IMK LT“ v Konkurencijos Taryba, UAB „Ripol“ Mokestinių ginčų komisija* byloje²⁹⁹ LVAT nesikreipia į TT ir nurodo, kad remiasi *acte clair* doktrina. LVAT, nagrinėdamas bylas, neaiškina išimties taikymo sąlygų, tačiau remiasi TT praktika ir nurodo, kad Teisingumo Teismas yra pateikęs ES teisės išaiškinimus, todėl ES teisės akto nuostata yra aiški. Iš tokios LVAT pozicijos darytina išvada, kad jis nemato takoskyros tarp *acte clair* ir *acte éclairé* išimčių. TT numatė skirtingas šias išimtis, kaip alternatyvias, kuriomis nacionaliniai teismai galėtų pasiremti. Pažymėtina, kad *UAB „Ripol“ Mokestinių ginčų komisija* byloje³⁰⁰ LVAT parodo, kad žino *acte clair* išimties taikymo sąlygas, nors nedaro kalbinių versijų lyginimo konkrečios ES teisės akto nuostatos atžvilgiu, tačiau remiasi teleologiniu metodu ir aiškina ES teisės akto tikslus, taikymo kontekstą. Pažymėtina, kad jis tai daro vėlgi remdamasis TT praktika. Iš to išplaukia, kad LVAT, anksčiau atlikęs gilų kalbinių versijų lyginimą, dabar laikosi pozicijos, kad minėtos dvi išimties viena kitą papildo ir dėl nesikreipimo į TT remiasi *acte éclairé*, nors galiausiai nurodo, kad tai *acte clair* išimtis.

Pastarąsias bylas nagrinėję teisėjai nedaro takoskyros tarp *acte clair* ir *acte éclairé* išimčių, nesikreipimą dėl prejudicinio sprendimo grįsdami nuostatos aiškumu, kuris nekelia abejonių išnagrinėjus Teisingumo Teismo praktiką. Toks nacionalinių teismų požiūris kelia klausimą, kodėl TT vis dėlto atskiria šias dvi išimtis. Kadangi šios išimties yra alternatyvios, tereikia pasiremti viena iš jų, todėl rėmimasis *acte clair* ar *acte éclairé* išimtimi bet koku atveju pagrįstą nesikreipimą dėl prejudicinio sprendimo. Kaip jau buvo minėta, šių išimčių taikymas skiriasi taikymo reikalavimais – norint pagrįsti nesikreipimą į TT *acte éclairé* išimtimi ir remtis Teisingumo Teismo praktika, tereikia rasti jo praktikoje bylą, teisiniu klausimu analogišką į nagrinėjamą bylą; tuo tarpu norint pasiremti *acte clair* išimtimi, būtina atlikti itin detalų oficialių ES kalbų lyginimą konkrečios taikomos ES teisės akto nuostatos atžvilgiu, vertinti ją teisės akto tikslo, taikymo konteksto atžvilgiu ir pan. LVAT teisėjai, nedarydami skirtumo tarp šių dviejų išimčių, kaip parodė *UAB „Ripol“ v Mokestinių ginčų komisija* byla³⁰¹, bandė tenkinti *acte clair* išimties taikymo reikalavimą remdamasis TT praktika, kurioje buvo išaiškintos konkrečios direktyvos nuostatos. Autorės nuomone, toks atvejis, kada teismas gali pasiremti Teisingumo Teismo praktika, kuria yra pagrindžiamas *acte clair* išimties taikymas, palengvina nacionalinių teismų darbą tenkinti minėtos išimties taikymo reikalavimus, nors šioje byloje buvo naudojamas ne lingvistinis, o teleologinis metodas, kada vienas iš *acte clair* išimties reikalavimų buvo ne tik

²⁹⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 25 d. nutartis „*Linava*“ v *Muitinės departamentas* (bylos Nr. A¹⁴³-250/2012); Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 2 d. nutartis *UAB „IMK LT“ v Konkurencijos Taryba* (bylos Nr. A⁵²⁰-2098/2012) bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 11 d. nutartis *UAB „Ripol“ v Mokestinių ginčų komisija* (bylos Nr. ⁶⁰²-133/2013).

³⁰⁰ *Ibid.*, *UAB „Ripol“ Mokestinių ginčų komisija*.

³⁰¹ *Ibid.*

lyginti kalbines versijas, bet ir pasiremti ES teisės akto preambulėje, konstatuojamose dalyse nurodytus jo priėmimo tikslus, kontekstą ir pan. Nors Teisingumo Teismas savo praktikoje niekada nėra suliejęs *acte clair* ir *acte éclairé* išimčių, svarstyta, ar toks rėmimasis abejomis išimtimis leistų teismams geriau išanalizuoti ES teisės akto nuostatos aiškumą ir nesikreipti dėl prejudicinio sprendimo.

Vis dėlto ankstesnė LVAT praktikos analizė rodo, kad jis labai atsakingai žiūrėjo į reikalavimą lyginti ES teisės akto nuostatą ir stengėsi, iškilus abejonėms, tikrinti kalbines versijas. Iš aptartų teisės mokslininkų požiūrių visumos aišku, kad tuo atveju, jei yra kalbinių skirtumų, lyginant ES teisės akto nuostatą, jos aiškumu dar galima įsitikinti remiantis teleologiniu metodu ir nuostatą aiškinti pagal teisės akto tikslą bei kontekstą susijusių ES teisės aktų kontekste. Pastebėtina, kad LVAT atsargus – pastebėjęs kalbinius skirtumus, kreipėsi į TT dėl prejudicinio sprendimo ir nediršo nuostatos aiškinti teleologiniu metodu. Vis dėlto, LVAT praktikoje yra buvęs atvejis, kada buvo remtasi šiuo metodu – *UAB „Fragrances International“ v. Muitinės departamentas* byloje³⁰². Vis dėlto naujausia LVAT praktika rodo, kad jis pakeitė savo poziciją dėl *acte clair* išimties taikymo sąlygų ir yra linkęs nedaryti skirtumo tarp *acte clair* ir *acte éclairé* išimčių bei jas taikyti kartu.

Taigi, kaip matyti iš to, kas aptarta aukščiau, pastaruoju metu keičiasi ne tik LAT, bet ir LVAT pozicija dėl *acte clair* išimties taikymo sąlygų. Iš naujausios praktikos matyti, kad LVAT, anksčiau atlikęs gilią kalbų lyginimo analizę, dabar remiasi *acte clair* ir *acte éclairé* išimtimis, pastarąją aiškindamas kaip pagalbinę remiantis *acte clair* išimtimi ir nustatant teisės normos aiškumą. Vis dėlto yra svarstyta, ar Teisingumo Teismui būtina atskirti šias dvi išimtis. Kaip ir buvo minėta, išimties alternatyvios, todėl nėra skirtumo, kuria pasiremti pagrindžiant atleidimą nuo pareigos kreiptis į TT. Be to, tiek naujausia LVAT, tiek ankstesnė žemesnės instancijos teismų praktika rodo, kad jie yra linkę pasiremti TT, BT ankstesne praktika bei remtis teleologiniu metodu ir aiškinti teisės nuostatą pagal teisės akto tikslus. Toks rėmimasis ankstesne BT, Teisingumo Teismo praktika palengvina teismams suprasti pačią teisės normą, teisės akto priėmimo tikslus, todėl svarstyta, ar nevertėtų taikant *acte clair* išimtį, norint patenkinti jos taikymo reikalavimus, remtis ir Teisingumo Teismo praktika.

³⁰² *Supra* note 286.

IŠVADOS

1. Skaitant Sutartį pažodžiui atrodo, kad teismų teisės dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą būtinumo vertinimo taisyklės, kreipiantis dėl ES teisės akto aiškinimo bei galiojimo, nesiskiria. Vis dėlto, remiantis teisės mokslininkų nuomonėmis ir TT praktika, daroma išvada, kad kreipiantis dėl ES teisės galiojimo, nacionaliniai teismai, priešingai nei kreipiantis dėl ES teisės aiškinimo, neturi diskrecijos vertinti kreipimosi būtinumo ir, esant abejonei dėl ES teisės akto galiojimo, turi pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo.

2. Lietuvos žemesnės instancijos teismų praktika rodo, kad teismai, vertindami teisės kreiptis į TT realizavimo būtinumą, nevengia pasiremti *acte éclairé* doktrina ir atsižvelgti į TT pateiktą ES teisės išaiškinimą, nesikreipiant dėl prejudicinio sprendimo. Šių teismų praktika taip pat atskleidžia, kad, vertinant kreipimosi į TT būtinumą, teismams derėtų atsižvelgti ir į *acte clair* doktriną bei remtis lingvistiniu bei teleologiniu metodais, gilinantį į ES teisę.

3. Remiantis vyraujančia teisės mokslininkų nuomone bei TT praktika, darytina išvada, kad *acte clair* išimties taikymo sąlyga lyginti oficialias ES užsienio kalbas vis labiau praranda aktualumą. Teisės doktrinoje tokį lingvistinį metodą siūlytina keisti teleologiniu metodu, kad galutinės instancijos teismai pajėgtų tenkinti *acte clair* išimties taikymo sąlygas.

4. Lietuvos aukščiausių instancijų teismų praktika dėl *acte clair* išimties taikymo nėra nuosekli. Jei ankstesnė LAT praktika rodo, kad nebuvo lyginamos oficialios ES užsienio kalbos, o remiamasi abejomis *acte clair* ir *acte éclairé* išimtimis, pagrindžiant atleidimą nuo pareigos kreiptis į TT, tai naujausia praktika rodo, kad LAT pakeitė savo poziciją ir ėmė itin atidžiai remtis tiek lingvistiniu, tiek teleologiniu metodu, siekiant tenkinti *acte clair* išimties taikymo sąlygą. Tuo tarpu LVAT ankstesnė praktika rodo, kad jis itin atidžiai vertino ES teisės aktus kalbinių versijų atžvilgiu, tačiau naujausia praktika atskleidžia, kad LVAT remiasi *acte clair* ir *acte éclairé* išimtimis, nematydamas tarp jų takoskyros ir remdamasis jomis kaip viena kitą papildančiomis išimtimis.

Darbas baigtas 2014 m. gruodžio 22 d.

Monika Petronienė

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 26-802.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinių teisės aktų įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 137-5366.
4. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.
5. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 86-4529.
6. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 46-851.

Europos Sąjungos teisės aktai

7. 2012 m. spalio 26 d. Europos Sąjungos sutartis. 55 tomas [2012] OL C326.
8. 2012 m. spalio 26 d. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. 55 tomas [2012] OL C326.
9. 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyva 92/83/EEB dėl akcizų už alkoholį ir alkoholinius gėrimus struktūrų suderinimo [1992] OL L316.

Daugiašalės tarptautinės sutartys

10. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr.40-987.

Specialioji literatūra

11. Arnall, A, *et. al.* *European Union Law*. London: Sweet & Maxwell, 2006.
12. Arnall, A. *The European Union and its Court of Justice*. Second edition. New York: Oxford University Press, 2006.
13. Arnall, A. The Use and Abuse of Article 177. *The Modern Law Review* [interaktyvus] 1989, 52(5) [žiūrėta 2014-12-10] <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2230.1989.tb02618.x/pdf>>.
14. Bebr, G. Arbitration Tribunals and Article 177 of the EEC Treaty. *Common Market Law Review* [interaktyvus] 1985, 22. [žiūrėta 2014-12-10] <<http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.kluwer/cmlr0022&div=31&co>>

- lection=kluwer&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults&terms=Bebr,[G.]Arbitration[Tribunals]and[Article|177|of|the|EEC|Treaty&type=matchall>.
15. Bobek, M. The Court of Justice, the National Courts, and the Spirit of Cooperation: between Dichtung und Wahrheit. *Research Handbook on EU Institutional Law (Edward Elgar)*, Chapter 14, 2014.
 16. Broberg, M. P. *Acte clair* Revisited: Adapting the *Acte Clair* Criteria to the Demands of the Times. *Common Market Law Review*, 2008.
 17. Broberg, M. P.; Fenger, N. *Preliminary References to the European Court of Justice*. Second edition. New York: Oxford University Press, 2014.
 18. Capeta, T. Multilingual Law and Judicial Interpretation in the EU. *Croatian Yearbook of European Law & Policy* [interaktyvus] 2009, 4 [žiūrėta] <<http://www.cyelp.com/index.php/cyelp/article/view/88/62>>.
 19. Chalmers, D.; Davies, G.; Monti, G. *European Union Law*. Second Edition. New York: Cambridge University Press, 2010.
 20. Craig, P. The Classics of EU Law Revisited: *CILFIT* and *Foto-Frost*. Iš *The Past and Future of EU Law: the Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty*. Oxford: Hart Publishing, 2010.
 21. Craig, P.; de Búrca, G. *EU Law Text, Cases, and Materials*. Fifth edition. New York: Oxford University Press, 2011.
 22. Crowe, R. Colloquium Report „The Preliminary Reference Procedure: Reflections based on Practical Experiences of the Highest National Courts in Administrative Matters“. Ši tarptautinė konferencija vyko 2004 m. gegužės 22-23 d. Vokietijoje. Pranešimą parengė Europos teisės akademija (ERA) [interaktyvus] [žiūrėta 2014-12-01] <http://download.springer.com/static/pdf/342/art%253A10.1007%252Fs12027-004-0031-8.pdf?auth66=1417712814_a192ceb1ca441949c2de0be08394c67c&ext=.pdf>
 23. Dannemann, G.; Ferreri, S.; Graziadei, M. Language and Terminology. *European Union Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
 24. Dehousse, R. *The European Court of Justice. The Politics and Judicial Integration*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: MacMillan Press LTD, 1998.
 25. Dubos, O. *Les juridictions nationales, juge communautaire: Contribution à l'étude des transformations de la fonction juridictionnelle dans les États membres de l'Union européenne*. Paris: Dalloz, 2001.
 26. Edward, D. *CILFIT* and *Foto-Frost* in their Historical and Procedural Context. Iš *The Past and Future of EU Law: the Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty*. Oxford: Hart Publishing, 2010.

27. Edward, D.; Lane, R. *Edward and Lane on European Union Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2013.
28. Fairhurst, J. *Law of the EU*. Ninth Edition. Harlow: Pearson Education Limited, 2012.
29. Favoreu, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis. 2001.
30. Fenger, N.; Broberg, M. P. Finding the Light in the Darkness: On the Actual Application of the *Acte Clair* Doctrine. *Yearbook of european Law*. 2011, 30(1).
31. Horspool, M., et. al. *European Union Law*. New York: Oxford University Press, 2006.
32. Jarašiūnas, E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2011 18(4).
33. Jarašiūnas, E. Keletas nacionalinių teismų ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo veiksmingo bendradarbiavimo užtikrinimo aspektų. Iš *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui – 20 metų*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.
34. Jarašiūnas, E. Nuo pirmosios iki naujųjų konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą. Iš Birmontienė, T., et. al. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
35. Jarukaitis, I.; Baltūsienė, J. ESTT ir konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykis. Iš Beinoravičius, D., et. al. *Konstitucionalizmas ir teisės politika Europos Sąjungoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
36. Kanninen, H. Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdiction of the European Union, 18th Colloquium 2002, General Report on the Colloquium Subject „The Preliminary Reference to the Court of Justice Of European Union“ [interaktyvus] [žiūrėta 2014-12-10] <http://juradmin.eu/colloquia/2002/gen_report_en.pdf>.
37. Kybartienė, E. Ar Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba yra pripažintina teismu pagal SESV 267 straipsnį? *Jurisprudencija*. 2013. 20(4).
38. Kybartienė, E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97).
39. Koopmans, T. La Procédure Préjudicielle, Victime de Son Succès. *Mélanges en Hommage à Pescatore*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. 1987.
40. Kūris, E. Konstitucinis Teismas. Iš Abramavičius, A., et. al. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
41. Kūris, E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai. *Justitia*, 2004, 6(54).
42. Kūris, P. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo veiklos aktualijos. *Jurisprudencija*, 2007 7(97).
43. Kūris, P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme. *Jurisprudencija*, 2006 6(84).

44. Lapinskas, K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos. Iš Jarašiūnas, E., *et. al. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Teismo Tribunolo aštuntosios konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004.
45. Leczykiewicz, D. Why Do the European Court of Justice Judges Need Legal Concepts? *European Law Journal*, 2008, 14(6).
46. Limantė, A. Prejudicinio sprendimo procedūros kaip alternatyvos privačių subjektų teikiamiems ieškiniams dėl ES teisės akto panaikinimo trūkumai. *Teisė*. 2011, 79.
47. Limantė, A.; Prapiestytė, D. Naujasis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo procedūros reglamentas: efektyvesnio proceso link. *Teisė*. 2013, 89.
48. Mancini, F.; Keeling, D. From CILFIT to ERT: The Constitutional Challenge Facing the European Court. *Yearbook of European Law*. 1991 11(1).
49. Martinico, G. Preliminary Reference and Constitutional Courts: Are You in the Mood for Dialogue? *Tilburg Institute of Comparative and Transnational Law Working Paper*, [interaktyvus] 2009, 10 [žiūrėta 2014-12-10] <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1483664>.
50. Navrátilová, M. The Preliminary Ruling before the Constitutional Courts. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-16] <<http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/mezinaro/navratilova.pdf>>.
51. Norkus, R.; Prapiestytė, D.; Valančius, V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
52. Normantas, A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis. Iš Namavičiaus, Z., *et. al. Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2004.
53. Pabijanskas, K. Kada nacionaliniams teismams (ne)reikia kreiptis dėl prejudicinio sprendimo? *Justitia*, 2006, 3(61).
54. Pabijanskas, K. Preliminarūs nutarimai ir asmens teisių apsauga. *Justitia*, 2005.
55. Pliakos, A.; Anagnostaras, G. Blind Date Between Familiar Strangers: The German Constitutional Court Goes to Luxembourg! *German Law Journal* [interaktyvus] 2014, 15(2) [žiūrėta 2014-12-10] <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol15-No2/PDF_Vol_15_No_14_Pliakos.pdf>
56. Pommer, S. E. Interpreting Multilingual EU Law: What Role for Legal Translation? *European Review of Private Law*. Croydon: Kluwer Law International, 2012.

57. Prapiestytė, D. *Prejudicinio sprendimo priėmimo Europos Sąjungos teisingumo teisme proceso aiškumas kaip vienodo Europos Sąjungos teisės aiškinimo ir taikymo garantija: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius, 2012.
58. Prapiestytė, D. Teismo samprata pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnį. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(4).
59. Rasmussen, H. Remediating Crumbling EC Judicial System. *Common Market Law Review* [interaktyvus] 2000 37(5) [žiūrėta 2014-11-15] <http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.kluwer/cmlr0037&div=51&collection=kluwer&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults&terms=Remediating|Crumbling|EC|judicial|system&type=matchall>.
60. Salachová, B.; Vitek, B. Interpretation of European Law, Selected Issues. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, [interaktyvus] 2013, LXI (7) [žiūrėta 2014-11-25] <<http://acta.mendelu.cz/pdf/actaun201361072717.pdf>>.
61. Sarmiento, D. Cilfit and Foto-Frost: Constructing and Deconstructing Judicial Authority in Europe. Iš *The Past and Future of EU Law: the Classics of EU Law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty*. Oxford: Hart Publishing, 2010.
62. Schübel – Pfister, I. *Sprache und Gemeinschaftsrecht*. Berlin: Duncker & Humblot, 2004.
63. Simon, D. *Le système juridique communautaire*. Paris: Presses Universitaires de France, 1997.
64. Spisiak, D. Court of Justice Fostering the Integration of Europe. *Southampton Student Law Review*. 2013, 3(1).
65. Steiner, J.; Woods, L.; Twigg-Flesner, Ch. *Textbook on EC Law*. 8th edition. New York: Oxford University Press, 2013.
66. Šinkūnas, H. Bendrosios kompetencijos teismai. Iš Kūris, P, *et.al. Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
67. Tamavičiūtė, V. *Prejudicinio sprendimas dėl Europos Sąjungos teisės akto galiojimo: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius, 2012.
68. Tridimas, T. Knocking on Heaven's Door: Fragmentation, Efficiency and Defiance in the Preliminary Ruling Procedure. *Common Market Law*. 2003, 40.
69. Turičnik, E. Preliminary Reference Procedure – the Right, the Duty and Exceptions. *Journal for the International and European Law, Economics and Market Integrations (InterEULawEast)* [interaktyvus] 2014, 1(1) [žiūrėta 2014-10-15] <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=182081&lang=en>.
70. Vaičiūkaitė, J.; Klimas, T. Interpretation of European Union Multilingual Law. *International Journal of Baltics Law* [interaktyvus] 2005, 2(3) [žiūrėta 2014-12-12]

<http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/intjbl2&div=26&collection=journals&set_as_cursor=5&men_tab=srchresults&terms=Vai?i?kait?&type=matchall>.

71. Vanistendael, F. Consequences of the *Acte Clair* Doctrine for the National Courts and Temporal Effects of an ECJ Decision. *The Acte Clair in EC Direct Tax Law*. IBFD, 2008.
72. Vėgėlė, I. Nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97).
73. Vesterdorf, V. The Community Court System Ten Years from Now and Beyond: Challenges and Possibilities. *European Law Review*. 2003.
74. Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We Can't Go on Meeting Like This. *Common Market Law Review*. 2004, 41.
75. Weatherill, S. *Cases & Materials on EU Law*. 8th edition. New York: Oxford University Press, 2007.
76. Žaltauskaitė – Žalimienė, S. Nacionalinio teismo vaidmuo įgyvendinant ES teisę ir teisinio saugumo principo pažeidžiamumas. *Teisė*. 2011, 78.
77. Žilys, J. Konstitucinė apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Iš Birmontienė, T., et. al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. Antras leidimas. 2002.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

78. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549.
79. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 34-1620.
80. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl bylos pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 153 straipsnio 2 dalies 11 punktą (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, nutraukimo“. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 152-7779.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *A.K. v. AB „Swedbank“* (bylos Nr. 3K-3-151/2012).
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Urbico“ v. Nordea Bank Finland Plc* (bylos Nr. 3K-3-650/2013).

83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje *J. V. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Teisės departamento Civilinės metrikacijos skyrius* (bylos Nr. 3K-3-392/2013).
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje *P. Ž. v. G. Š.* (bylos Nr. 2K-317/2014).
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 20 d. nutartis *ABS Commerce Ltd, Alean Investment Limited ir kiti kreditoriai v AB bankas „Snoras“* (bylos Nr. 3K-3-324/2014).
86. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis *UAB Profisa v. Muitinės departamentas* (bylos Nr. A¹⁵-1292/2005).
87. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 24 d. nutartis *UAB „Fragrances International“ v. Muitinės departamentas* (Bylos Nr. A⁵⁷⁵-298/2011).
88. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 25 d. nutartis *„Linava“ v. Muitinės departamentas* (bylos Nr. A¹⁴³-250/2012).
89. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 2 d. nutartis *UAB „IMK LT“ v. Konkurencijos Taryba* (bylos Nr. A⁵²⁰-2098/2012).
90. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 29 d. nutartis *UAB „4finance“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba* (bylos Nr. A⁴⁴²-1582/2012).
91. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 11 d. nutartis *UAB „Ripol“ v. Mokestinių ginčų komisija* (bylos Nr. ⁶⁰²-133/2013).
92. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 6 d. nutartis *UAB „Kintra“ v. Nickel & Goeldner Spedition GmbH* (bylos Nr. 2A-1027/2012).
93. Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. rugpjūčio 7 d. nutartis *Vladimir Peftiev, BelTechExport ZAO, Sport-Pari ZAO, BT Telecommunications PUE v Užsienio reikalų ministerija, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba* (bylos Nr. I-2182-561/2012).

Kitų valstybių teismų praktika

94. Didžiosios Britanijos Aukštojo teismo sprendimas *R v Secretary of State for Social Services, ex p Schering Chemicals Ltd* [1987].
95. Didžiosios Britanijos Aukštojo teismo sprendimas byloje *R v Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex p Portman Agrochemicals Ltd* [1994].
96. Danijos Aukščiausio Teismo sprendimas byloje *PROSA som mandatar for A v. IBM Service Delivery Center Denmark A/S*, Ugeskrift for Retsvæsen (2012), 120 H.

97. 2004 m. balandžio 28 d. Anglijos ir Welso Apeliacinio teismo (Civilinių bylų skyriaus) (angl. *England and Wales Court of Appeal (Civil Division)*) sprendimas byloje *Clarke v. Frank Staddon Ltd.* [2004] EWCA Civ 422.
98. 2009 m. lapkričio 25 d. sprendimas *the Office of Fair Trading v. Abbey National plc and others* [2009] UKSC 6.

Teisingumo Teismo praktika ir kiti dokumentai

99. Byla C-28/62 *Da Costa en Schaake NV ir kt. v Administratie der Belastingen* [1963] ECR 61.
100. Byla C-26/62 *Van Gend en Loos v Administratie der Belastingen* [1963] ECR 3.
101. Byla C- 6/64 *Costa v. E.N.E.L.* [1964] ECR 1141.
102. Byla C-61/65 *Vaassen – Goebbels v. Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf* [1966] ECR 377.
103. Byla C-29/69 *Stauder v. Ulm* [1969] ECR 419.
104. Byla C-11/70 *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* [1970] ECR 1125.
105. Byla C-43/71 *Politi v Ministero delle finanze* [1971] ECR 1039.
106. Byla C-166/73 *Rheinmühlen-Düsseldorf v. Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* [1974] ECR 33
107. Byla C-43/75 *Defrenne v. SABENA* [1976] ECR 455.
108. Byla C-107/76 *Hoffmann-La Roche v. Centrafarm* [1977] ECR 957.
109. Byla C-246/80 *Broekmeulen v Huisarts Registratie Commissie* [1981] ECR 2311.
110. Byla C-244/80 *Foglia v. Novello* [1981] ECR 3045.
111. Byla C-126/80 *Salonia v Poidomani e Giglio* [1981] ECR 1563.
112. Byla C-102/81 *Nordsee v Reederei Mond* [1982] ECR 1095.
113. Byla C-283/81 *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health* [1982] ECR 3415.
114. Byla C-14/83 *Sabine Von Colson and Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen* [1984] ECR 1891.
115. Byla C-100/84 *Commission v. UK* [1985] ECR 1169.
116. Byla C-314/85 *Foto-Frost v. Hauptzollamt Lübeck-Ost* [1987] ECR 4199.
117. Byla C-133/85–136/85 *Walter Rau Lebensmittelwerke ir kt. v. Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung* [1987] ECR 2289.
118. Byla C-186/87 *Cowan v. Trésor public* [1989] ECR 195.

119. Byla C-109/88 *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark v Dansk Arbejdsgiverforening, agissant pour Danfoss* [1989] ECR 3199.
120. Sujungtos bylos C-297/88 ir C-197/89 *Dzodzi v. Belgium* [1990] ECR I-3763.
121. Byla C-213/89 *The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1990] ECR I-2433.
122. Byla C-231/89 *Gmurzynska-Bscher v. Oberfinanzdirektion Köln* [1990] ECR I-4003.
123. Byla C-106/89 *Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentación* [1990] ECR I-4135.
124. Byla C-348/89 *Mecanarte-Metalurgica da Lagoa v Alfandega do Porto* [1991] ECR I-3277.
125. Byla C-357/89 *Raulin v. Minister van Onderwijs en Wetenschappen* [1992] ECR I-1027.
126. Byla C-157/92 *Pretore di Genova v. Banchemo* [1993] ECR I-1085.
127. Sujungtos bylos C-320-322/90 *Telemarsicabruzzo and Others v. Circostel* [1993] ECR I-393.
128. Sujungtos bylos C-332-333/92, C-335/92 *Eurico Italia Srl, Viazzo Srl and F & P SpA v Ente Nazionale Risi* [1994] ECR I-71.
129. Byla C-188/92 *TWD Textilwerke Deggendorf v. Germany* [1994] ECR I-833.
130. Byla C-316/93 *Vaneetveld v. Le Foyer* [1994] ECR I-763.
131. Byla C-55/94 *Gebhard v. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano* [1995] ECR I-4165.
132. Byla C-167/94 *Juan Carlos Grau Gomis ir kt.* [1995] ECR I-1023.
133. Byla C-312/93 *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v. Belgian State* [1995] ECR I-4599.
134. Byla C-415/93 *Union Royale Belge des Sociétés de Football Association and Others v Bosman and Others* [1995] ECR I-4921.
135. Sujungtos Bylos C-46/93 ir C-48/93 *Brasserie du Pêcheur/Factortame* [1996] ECR I-1029.
136. Byla C-257/95 *Gérard Bresle v. Préfet de la Région Auvergne ir Préfet du Puy-de-Dôme* [1996] ECR I-233.
137. Byla C-54/96 *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft v Bundesbaugesellschaft Berlin* [1997] ECR I-4961.
138. Byla C-296/95 *The Queen v. Commissioners of Customs and Excise, ex parte EMU Tabac and others* [1998] ECR I-1605.

139. Byla C-192/98 *ANAS* [1999] ECR I-8583.
140. Byla C-317/99 *Kloosterboer Rotterdam BV v Minister van Landbouw* [2001] ECR I-9863.
141. Byla C-340/99 *TNT Traco SpA v Poste Italiane SpA and Others* [2001] ECR I-4109.
142. Byla C-99/00 *Criminal proceedings v Kenny Roland Lyckeskog* [2002] ECR I-4839.
143. Byla C-50/00 P *Unión de Pequeños Agricultores v. Council* [2002] ECR I-6677.
144. Byla C-224/01 *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] ECR I-10239.
145. Byla C-257/00 *Nani Givane and Others v. Secretary of State for the Home Department* [2003] ECR I-345.
146. Byla C-341/04 *Eurofood ISFC* [2004] ECR 3813.
147. Byla C-36/02 *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH v Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn* [2004] ECR I-9609.
148. Byla C-263/02 P *Komisija v. Jégo-Quééré* [2004] ECR I-3425.
149. Byla C-206/01 *Arsenal Football Club v. Matthew Reed* [2005] ECR I-10273.
150. Byla C-125/04 *Denuit and Cordenier Transorient* [2005] ECR I-923.
151. Byla C-461/03 *Gaston Schul Douane-expediteur BV v Minister van Landbouw* [2005] ECR I-10513.
152. Byla C-495/03 *Intermodal Transports BV v Staatssecretaris van Financiën* [2005] ECR I-8151.
153. Byla C-344/04 *IATA and ELFAA* [2006] ECR I-403.
154. Byla C-506/04 *Graham J. Wilson v Ordre des avocats du barreau de Luxembourg* [2006] ECR I-8613.
155. Byla C-195/06 *Kommaustria v. ORF* [2007] ECR I-8817.
156. Byla C-207/08 *Babanov* [2008] ECR I-108.
157. Byla C-210/06 *Cartesio* [2008] ECR I-9641.
158. Byla C-195/08 PPU *Inga Rinau* [2008] ECR I-5271.
159. Byla C-2/06 *Kempter v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2008] I-411.
160. Byla C-552/07 *Commune de Sausheim v Pierre Azelvandre* [2009] ECR I-987.
161. Sujungtos bylos C-359/08–361/08 *Stichting Greenpeace Nederland*, kurios 2009 m. balandžio 2 d. pašalintos iš TT registro.
162. Bylos C-385/09 *Nidera Handelscompagnie BV v Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* [2010] ECR I-10385.

163. Byla C-416/10 *Jozef Križan and Others v Slovenská Inšpekcia Životného Prostredia*, dar nepaskelbta rinkinyje.

164. Byla C-250/11 *Lietuvos geležinkeliai AB v Vilniaus teritorinė muitinė and Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos*, nepaskelbta rinkinyje.

165. Byla C-391/09 *Malgožata Runevič-Vardyn and Łukasz Paweł Wardyn v Vilniaus miesto savivaldybės administracija and Others* [2011] ECR I-3787.

166. Byla C-399/11 *Stefano Melloni v Ministerio Fiscal*, nepaskelbta rinkinyje.

167. Byla C-410/13 *UAB „Baltlanda“ v Lietuva*, nepaskelbta rinkinyje.

168. Byla C-359/14 *ERGO Insurance SE v If P&C Insurance AS*, dar nepaskelbta rinkinyje.

169. 2011 m. kovo 8 d. Teisingumo Teismo nuomonė dėl Susitarimo dėl Europos patentų ir Bendrijos patentų teismo projekto, Nr. 1/09.

170. 2012 m. lapkričio 6 d. Teisingumo Teismo rekomendacijos nacionaliniams teismams dėl prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo. 55 tomas [2012] OL C338.

171. 2004, 2009 ir 2013 m. Teisingumo Teismo metiniai pranešimai [interatyvus] <http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7000/> [žiūrėta 2014-10-15].

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

172. Byla *Pafitis and Others v. Greece*, 26 February 1998, Nr. 163/1996/782/983.

173. Byla *Dhahbi v. Italy* 8 July 2014, Nr. 17120/09.

Generalinių advokatų nuomonės

174. Generalinio advokato Lagrange nuomonė byloje C-13/61 *Kledingverkoopbedrijf de Geus en Uitdenbogerd v Robert Bosch GmbH ir Maatschappij tot voortzetting van de zaken der Firma Willem van Rijn* [1962] ECR 89.

175. Generalinio advokato Capotorti nuomonė byloje C-101/78 *Granaria v Hoofdproduktschap voor Akkerbouwprodukten* [1979] ECR 623.

176. Generalinio advokato Reischl nuomonė byloje 246/80 *Broekmeulen v Huisarts Registratie Commissie* [1981] ECR 2311.

177. Generalinio advokato Darmon nuomonė byloje C-112/83 *Produits de Maïs v Administration des Douanes ir Droits Indirects* [1985] ECR 719.

178. Generalinio Advokato Mancini nuomonė byloje C-314/85 *Foto-Frost v Hauptzollamt Lübeck-Ost* [1987] ECR 4199.

179. Generalinio advokato Jacobs išvada byloje C-188/92 *TWD Textilwerke Deggendorf v. Germany* [1994] ECR I-833.

180. Generalinio advokato Jacobs nuomonė byloje C-338/95 *Wiener v Hauptzollamt Emmerich* [1998] ECR I-6495.

181. Generalinio advokato D. Ruiz – Jarabo Colomer nuomonė byloje C-17/00 *De Coster* [2001] ECR I-9445.

182. Generalinio advokato Tizzano nuomonė byloje C-99/00 *Criminal proceedings v Kenny Roland Lyckeskog* [2002] ECR I-4839.

183. Generalinio advokato Colomer nuomonė byloje C-461/03 *Gaston Schul Douane-expediteur BV v Minister van Landbouw* [2005] ECR I-10513.

184. Generalinės advokatės Ch. Stix – Hackl nuomonė byloje C-495/03 *Intermodal Transports BV v Staatssecretaris van Financiën* [2005] ECR I-8151.

Kiti šaltiniai

185. 2014 m. lapkričio 25 d. pokalbis su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėju A. Norkūnu. Pokalbio metu siekta išsiaiškinti, kaip šis teismas vertina kasacinio skundo priimtinumą, kai jame pateikti argumentai dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą; argumentai dėl bendro ES teisės klausimo; kai argumentų dėl pastarųjų dviejų atvejų, kasaciniame skunde nepateikta.

186. 2012 m. gruodžio 18 d. pokalbis su Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėja doc. dr. S. Žalimiene. Pokalbio metu siekta išsiaiškinti, kaip teismas vertina pirmos instancijos teismų apskųstų sprendimų priimtinumą, kai šalys pateikia argumentų dėl kreipimosi į TT.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Magistro baigiamajame darbe analizuojama keletas aspektų, susijusių su teisės ir pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą problematika. Visų pirma, nacionalinių teismų diskrecija kreiptis dėl prejudicinio sprendimo dėl ES teisės galiojimo bei diskrecija kreiptis į Teisingumo Teismą dėl jos aiškinimo Sutartyje nurodytos kaip skirtumų neturinčios teisės, tačiau TT praktika nurodo, kad vis dėlto jos yra nevienodos. Be to, darbe analizuojamos išimtys, atleidžiančios nuo pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą. Dėl susiduriamų taikymo sunkumų, akcentuojama *acte clair* išimtis ir viena jos taikymo sąlyga – kalbų lyginimas – ir, remiantis įvairių mokslininkų prieštaringomis pozicijomis, vertinamas jos griežtumas. Šiam įvertinimui atlikti yra analizuojama Lietuvos aukščiausios instancijos teismų praktika, kurios nevienodumas atskleidžia, kad teismai netinkamai tenkina *acte clair* išimties sąlygą, todėl manytina, kad kalbų lyginimo reikalavimas yra per griežtas ir tikslinga jį keisti.

Reikšmingi žodžiai: *prejudicinis sprendimas, Teisingumo Teismas, SESV 267 straipsnis, acte clair išimtis.*

Key words: *preliminary ruling, Court of Justice, Article 267 of TFEU, exception of acte clair.*

The Master thesis has an analysis of few aspects related to the right and obligation to refer to the Court of Justice. First of all the discretion of national courts to refer for preliminary ruling due to validity of EU law and discretion to refer to the Court of Justice for interpretation of EU law are described as identical in Treaty. However, the practice of the Court of Justice shows that these are different. Furthermore exceptions which exclude from the obligation to refer to the Court of Justice are analyzed. The thesis stresses out the exception of 'acte clair' and its requirement for application - the comparison of different languages. For correct evaluation of this strict exception the analysis of case-law of the Lithuanian courts of the last resort is done. The analysis of this practice shows differences between courts and that they meet the requirement of 'acte clair' incorrectly. Due to this there is an opinion that requirement to compare languages is too strict and should be reviewed to make it less strict.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Nacionalinių teismų teisė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą dėl prejudicinių sprendimų

Magistro baigiamajame darbe dėmesys skiriamas teismų teisės ir pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą problematikai. Jame apžvelgiamos įvairių teisės mokslininkų nuomonės, atliekama Lietuvos teismų praktikos analizė, kuria siekiama nustatyti, ar nacionaliniai teismai tinkamai veikia bendradarbiaudami su Teisingumo Teismu.

Pirmoje dalyje supažindinamas prejudicinio sprendimo institutas, apžvelgiant nacionalinių teismų ir TT funkcijų pasidalinimą, Sutartyje numatyto mechanizmo atliekamas funkcijas. Taip pat aptariami subjektai, galintys kreiptis į Teisingumo Teismą, akcentuojant konstitucinių teismų bei arbitražų kreipimosi dėl prejudicinio sprendimo galimybę.

Kadangi SESV 267 straipsnis numato nacionalinių teismų teisę kreiptis į Teisingumo Teismą dėl ES teisės aiškinimo bei galiojimo, tai suponuoja vienodą diskreciją prašyti priimti prejudicinį sprendimą šių abiejų klausimų atžvilgiu. Vis dėlto siekiant užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą ir galiojimą, svarstyti, ar diskrecija spręsti dėl kreipimosi dėl ES teisės galiojimo yra galima, nes tokiu atveju kiltų grėsmė ES teisinės sistemos darnai, nes atsirastų rizika įsigalėti skirtingai ES teisei. Siekiant nustatyti diskrecijų kreipiantis dėl šių dviejų klausimų skirtumą, antroje dalyje nagrinėjama TT praktika, aptariami aspektai, į kuriuos atsižvelgia teismai, vertindami kreipimosi į TT tikslumą. Pažymima, kad Lietuvos teismai niekada nesikreipė dėl ES teisės galiojimo, todėl yra analizuojama Lietuvos žemesnės instancijos teismų praktika, siekiant atskleisti, kaip šie teismai vertina teisės kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, susijusio su ES teisės aiškinimu, realizavimo būtinumą.

Trečioji darbo dalis skirta išimtimis, išplaukančioms iš pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą. Dėl praktikoje kilusių taikymo problemų, didžiausias dėmesys skiriamas *acte clair* išimčiai ir vienai iš jos taikymo sąlygų – kalbų lyginimui ES teisės akto atžvilgiu – dėl kurios griežtumo ir tinkamumo kyla daug diskusijų. Apžvelgus daugybę skirtingų nuomonių, yra atliekama Lietuvos aukščiausios instancijos teismų praktikos analizė, kurios tikslas yra nustatyti, ar Lietuvos teismai, norėdami pasiremti *acte clair* išimtimi, tenkina reikalaujamą sąlygą lyginti kalbas ir ar tai daro tinkamai. Tokia analizė leistų pagrįstai atsakyti, ar *acte clair* išimties taikymo sąlyga dėl kalbų lyginimo yra per griežta ir tokiu atveju būtų galima svarstyti dėl jos švelninimo, kad nacionaliniai teismai praktikoje galėtų ją tenkinti.

Magistro baigiamasis darbas užbaigiamas apibendrinančiomis išvadomis, kad teisė kreiptis į TT dėl ES teisės aiškinimo ir galiojimo skiriasi, bei Lietuvos teismų praktika dėl *acte clair* išimties taikymo nėra vienoda, suponuojant, kad išimties taikymo sąlyga yra per griežta ir tikslinga ją keisti.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

The Right and Obligation to Refer to the Court of Justice of the European Union for the Preliminary Ruling

The Master thesis examines the matters of the right and obligation of courts to refer to the Court of Justice. There are reviewed various opinions of law scientists and the case-law of Lithuanian courts in order to find out whether they cooperate with European Court properly.

In the first part of the Master thesis the concept of preliminary ruling is observed by reviewing existing functions of this mechanism and the division of functions for national courts and the Court of Justice. Subjects who can refer to the Court of Justice are examined as well for example constitutional courts and arbitration tribunals.

Article 267 of TFEU determines the right of national courts to refer for preliminary ruling due to the interpretation and validity of EU law. This presupposes the identical right referring for issues specified previously. Furthermore if trying to preserve uniform interpretation and application of EU law it is considering whether discretion to refer for preliminary ruling due to validity of EU law could be optional. Otherwise there would be a risk for unity of EU law system. In order to separate these discretions the thesis analyses the case-law of the Court of Justice and describes criteria which are looked at by national courts in order to evaluate the necessity to refer for preliminary ruling. It is noticeable that Lithuanian courts have never asked for preliminary ruling of validity of EU law and therefore the Master thesis analyses the case-law of Lithuanian courts when they evaluate the necessity to ask for preliminary ruling concerning interpretation of EU law.

The third part of thesis is dedicated to exceptions from obligation to refer to the Court of Justice. Because of the practical problems of the application, the biggest attention is brought to exception called '*acte clair*' and to the usage of one of its requirements – the comparison of different languages. Due to the nature of this being so difficult there are many discussions about its strict and appropriate usage. While reviewing lots of different opinions thorough analysis of practice of the Supreme Court of Lithuania and Supreme Administrative Court of Lithuania is done. The aim of this is to determine if Lithuanian courts meet the requirement to compare languages and if this is done correctly while invoking '*acte clair*' in the process.

The Master thesis has ending conclusions that discretion to refer for preliminary ruling due to interpretation of EU law differs from referring for preliminary ruling due to validity of EU law. The analysis of the different case-law of Lithuanian courts of last resort reveals that requirement of comparison of different languages is difficult to meet and it should be considerable to make it less strict.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2014 - 12 - 23

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto, Europos Sąjungos teisės programos

Studentė Monika Petronienė,

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą dėl prejudicinių sprendimų“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Monika Petronienė